Recenzovali
Prof. MUDr. Aleš Rejthar, CSc.
PhDr. Gustav Novotný, CSc.

Vydal Masarykův onkologický ústav
v Brně roku 2010

ISBN 978-80-86793-14-6

Na přebalu je výseč z prvního letáku vyzývajícího k podpoře myšlenky Domu útěchy s ideální představou budovy.

KAPITOLY Z DĚJIN
MASARYKOVA ONKOLOGICKÉHO ÚSTAVU V BRNĚ

K 75. výročí otevření prvního protirakovinného ústavu u nás
K 75. výročí úmrtí Lucie Bakešové
K 80. výročí úmrtí docenta MUDr. Jaroslava Bakeše
K 135. výročí narození profesora MUDr. Richarda Wernera

VĚRA LINHARTOVÁ

Lucie Bakešová

doc. MUDr. Jaroslav Bakeš

Historia magistra vitae

MARCUS TULLIUS CICERO

Poděkování

Patří všem, kteří mi v průběhu práce i před jejím zahájením poskytli cenné informace i materiály, jakkoliv se dotýkající zpracovávaného tématu: Věře Lesné, vnučce Bakešově, profesoru MUDr. Jiřímu Bártkovi, CSc., dr. h. c. z Kodaně, profesoru MUDr. Zbyňku Bradovi z Miami, zesnulému MUDr. Milouši Konečnému, primáři Masarykova onkologického ústavu, profesoru RNDr. et PharmDr. Janu Kovaříkovi, DrSc., emeritnímu vedoucímu oddělení buněčné a molekulární onkologie v MOÚ, primáři (a někdejšímu profesorovi v Kuvajtu) MUDr. Zdeňku Mechlovi, profesoru MUDr. Aleši Rejtharovi, CSc., profesoru MUDr. Jiřímu Vorlíčkovi, CSc., současnému řediteli MOÚ a předsedovi České onkologické společnosti Lékařské společnosti Jana Evangelisty Purkyně, profesoru MUDr. Janu Žaloudíkovi, CSc., děkanovi Lékařské fakulty Masarykovy univerzity, řediteli MOÚ v letech 2000–2001, PhDr. Zuzaně Joukalové, vedoucí edukačního centra MOÚ, pracovníkům Muzea v Blansku, PhDr. Jiřině Kalendovské z Archivu Masarykovy univerzity a PhDr. Gustavu Novotnému, CSc., z Historického ústavu AV ČR, v. v. i., v Brně.

OBSAH

Úvod ... 8

Lucie a Jaroslav Bakešovi.
Bez zakladatelů není pokračovatelů ... 9

Budování druhého zemského chirurgického
oddělení Chirurgické zemské nemocnice,
dnes Bakešova pavilonu na Žlutém kopci v Brně ... 20

Zrození „Domu útěchy“ – Masarykovy léčebny,
dnes Masarykova onkologického ústavu ... 25

Dramatické boje o stavbu, umístění a o samostatnost ústavu ... 30

První ředitel profesor MUDr. Richard Werner (1875–1945) ... 41

Spolek „Dům útěchy“ a jeho další úkoly po otevření ústavu ... 43

Prof. RNDr. PhMr. Vladimír Morávek (1896-1992),
první přednosta badatelského oddělení a vedoucí laboratoří ústavu ... 46

Zemský radioléčebný ústav v Brně (1942–1945) ... 48

Masarykův státní radioléčebný ústav (1945-1954) ... 50

Krajský ústav národního zdraví (KÚNZ)
– Onkologický ústav (1954–1975) ... 53

Výzkumný ústav klinické a experimentální onkologie.
Nová vývojová etapa ústavu (1976–1986) (VÚKEO) ... 58

Institut medicínského výzkumu Brno.
Přechodná vývojová etapa ústavu v letech 1988-1990 ... 60

Masarykův onkologický ústav Brno.
Vývojová etapa od roku 1990 ... 61

Závěr ... 70

Summary ... 71

Ředitelé Masarykova onkologického ústavu ... 73

Současné vedení ústavu ... 74

Současná struktura ústavu ... 75

Prameny a literaturatura ... 77

Jmenný rejstřík ... 79

Obrazové přílohy ... 83

ÚVOD

Z mnoha důvodů je správné, že historie vstupuje do naší přítomnosti alespoň připomínanými jubilei. V roce 75. výročí otevření specializovaného protirakovinného ústavu – Masarykova onkologického ústavu na Žlutém kopci, stále jedinečného svého druhu v České republice, je jich hned několik, vypočítali jsme je na úvodní straně. Považujeme za vhodné i účelné po uplynulých 75 letech nahlédnout do doby a podmínek, z nichž i v nichž se příběh ústavu „rodil", stejně jako do životů jeho hlavních protagonistů – Lucie Bakešové, známé moravské etnografky a sociální pracovnice, a jejího syna Jaroslava, tehdy světoznámého chirurga, dodnes bohužel v dějinách medicíny neprávem stíněného chirurgy univerzitními. Ještě v r. 2007 se o MUDr. Bakešovi psalo jako o zapomenuté osobnosti, (Novotný, 2007), ale to už se začalo měnit. (Souhlasíme, že se doposud nekonala žádná konference na Bakešovu počest, ale v r. 1992 byla na Žlutém kopci pojmenována jeho jménem chirurgická nemocnice, kterou zřídil, a v r. 2005 mu byla na zrenovované budově staré školy v Blansku, kde se narodil, odhalena pamětní deska.)
Bakešovi nepracovali osamoceně, naopak dokázali získat příznivce a mecenáše v dostatečném počtu na to, aby byla jejich idea protirakovinného ústavu v Brně realizována. Mezi všemi ostatními však vynikali.

Otevření ústavu s původním názvem Masarykova léčebna – „Dům útěchy", jemuž J. Bakeš věnoval mimořádné úsilí i podstatnou část svého majetku, se už nedočkal. To ovšem neznamená, že nejsme MUDr. Jaroslavu Bakešovi, zakladateli ústavu a také zakladateli chirurgické školy, dlužni vděk i úctu. Je to osobnost dodnes v mnohém příkladná, obdivuhodná a podnětně působící, s vynikajícími vlastnostmi, ale i s docela lidskými slabostmi. Neklademe si za cíl vysvětlit ji v celé pestrosti osobních a životních peripetií, ani to není v této jubilejní publikaci možné. Věříme, že se svého životopisce Jaroslav Bakeš v blízké budoucnosti dočká.

Probírat se zažloutlými archiváliemi, osobní pozůstalostí Bakešových a rozmlouvat s pamětníky byla práce časově i psychicky náročná. Považovala jsem za důležité autentickými písemnostmi a vzpomínkami upřesnit některé informace, oživit dobovou atmosféru brněnského politicko-společenského a vědeckého života po založení Lékařské fakulty Masarykovy univerzity v r. 1919, která si ve své době až příliš nárokovala určitý monopol na vědu, chtěla jsem přiblížit komplikovaná jednání kolem stavby „Domu útěchy"v době prohlubující se světové hospodářské krize po r. 1929. Všemu navzdory byl ústav postaven.

Budova sama byla pouze první podmínkou pro existenci ústavu. Idea boje proti onkologickým nemocem musela být především naplněna činností erudovaného kvalitního týmu lékařů, pečujícího a obslužného personálu i badatelů, potenciálem silným natolik, aby vstřebal dobové vědecké poznatky rozvíjejícího se a specializujícího se oboru a aby je tvůrčím způsobem dokázal využívat i rozšiřovat. To Jaroslav Bakeš prosazoval od samého počátku. Nepominutelná nebyla ani permanentní obnova a doplňování vybavení ústavu, zvláště medicínskou a diagnostickou přístrojovou technikou, ve své době vždy odpovídající světovým trendům a léčebným metodám.
S ohlédnutím za uplynulými bezmála osmdesáti lety můžeme konstatovat, že ušlechtilý úmysl Bakešových byl realizován, i když rozvoj ústavu nebyl ve všech svých vývojových fázích stejně úspěšný, přímočarý a samozřejmý. A to vzhledem k závislosti na politické správě země, na její konkrétní zdravotní politice, na „blahobytu" materiálním, na kvalifikaci zaměstnanců i na úrovni vedení ústavu.
Žádná z těchto podmínek se v průběhu desetiletí nevyhnula formování či deformacím v historických peripetiích dějin našeho státu. Poslání ústavu se v uplynulých desetiletích měnilo hlavně vnějšími vlivy, ale také lidským i odborným profilem osobností, které stály v jeho čele, takže je nesnadné hodnotit jednotlivé vývojové úseky jako jednoznačně úspěšné či neúspěšné. V dějinách ústavu jsme našli několik dramatických a vyhrocených momentů. Na některé z nich chceme upozornit jako na to, co by nemělo být opakováno, z čeho je možné poučit se.
Pětasedmdesátiletý příběh, stejně jako příběhy lidí kolem, společně ukazují, že nezáleží jen na instituci samé, ale také na síle myšlenky a na obětavých a kvalifikovaných lidech, kteří ji prosazují překážkám navzdory.
Za tři čtvrtiny století pracovaly v ústavu stovky lékařů a zaměstnanců. Nelze všem věnovat pozornost, i když víme, že každý z nich odevzdal ve službě vědě, nemocným i veřejnosti kus ze svého života i dobrých úmyslů. Všem těm zůstávajícím v anonymitě záslužné práce pro zlepšení zdraví patří upřímné poděkování.
V následujících kapitolách jsme se více soustředili na ty osobnosti, které svým významem či postavením posouvaly činnost ústavu kupředu a nejednou i jeho hranice přesahovaly.

Autorka, leden 2010

LUCIE A JAROSLAV BAKEŠOVI
BEZ ZAKLADATELŮ NENÍ POKRAČOVATELŮ

V kulturních dějinách Moravy je jméno Lucie Bakešové spjato s několika zajímavými aktivitami. Plnila, vyjádřeno dnešním jazykem, programy a odvážné projekty v oblasti etnologie a sociální práce pro chudé v posledních třiceti letech 19. a v první třetině 20. století. Tato činnost ji v závěru vlastního života dovedla k tématu, které bychom mohli charakterizovat přívlastky – aktuálně potřebné, odvážné, velkolepé až fantastické.V dané době to bylo u nás téma spíše z říše snů než reálných podmínek života staré ženy. Úmysl postavit novou nemocnici v Brně, hlavně pro ty „ubohé z nejubožejších, které k léčení nepřijímala už žádná z nemocnic“, pochopitelně přesahovalo hranice její dosavadní práce – ale jak čas ukázal – nikoliv možností.

Měli bychom připomenout, kdo byla Lucie Bakešová a její syn docent MUDr. Jaroslav Bakeš. Zevrubnější biografie umožní pochopit pozdější děje.

Lucie Bakešová sedmnáctiletá

Lucie se narodila dne 26. prosince 1853 v Blansku, jako druhorozená dcera v rodině MUDr. Jindřicha Wankela (1829–1897) . Hrál v životě Lucie a dalších dětí zásadní roli, jednak silou své osobnosti, jednak tím, že svým dcerám poskytl vzdělání. MUDr. J. Wankel ovlivnil také podstatně život dvou ze svých vnuků, Jaroslava Bakeše a Karla Absolona, proto osobnost čtenáři představujeme blíže.

Jindřich Wankel

Jindřich Wankel vystudoval medicínu ve Vídni a přes nabídku – věnovat se akademické dráze profesora anatomie v Innsbrucku – rozhodl se přijmout místo lékaře v rodině Salmů (majitelů blanenské hutě) a současně také praktického lékaře v blanenském regionu. Kraj Moravského krasu poznal ještě před promocí. Natolik ho zaujal, že se přihlásil za osobního lékaře princezny Salm-Reifferscheidtové. Měl totiž v úmyslu se vedle své lékařské praxe věnovat archeologickému a paleontologickému bádání v Krasu. Stal se prvním výzkumníkem dna propasti Macochy (1856) a postupně učinil z tamních lokalit svými archeologickými objevy světoznámá naleziště. Je například autorem prvních map krasových jeskyní Býčí skála a Pekárna. Postupně se stal věhlasným archeologem, speleologem a paleontologem nejen v Rakousku-Uhersku. Vlastnil archeologické sbírky, které si jezdili prohlížet odborníci ze zahraničí a jež jsou součástí stálé expozice Dvorního muzea ve Vídni. Nakonec byl, už jako člen vídeňské a německé archeologické společnosti, jmenován „otcem rakouské antropologie“ (1891). Angažoval se i společensky nejrůznějšími aktivitami v Blansku (například v pěveckém sboru Rastislav působil až do r. 1883) i ke konci života v Olomouci, kam se přestěhoval a kde společně se zetěm Janem Havelkou založil Vlastivědný spolek musejní.
Oženil se s dcerou vrchního správce kuřimského panství, která měla zase

vyhraněný zájem o folklór. A ještě jedna poznámka je pro milié rodiny důležitá – Luciina matka byla Němka, otec pocházel z německo-českého manželství. Proto se u Wanklů mluvilo německy i česky, Wankel se nikdy česky dobře nenaučil, ale smýšlením byla rodina česká, slovansky vlastenecká. Tak tomu ostatně tehdy bylo v mnoha intelektuálních rodinách.
Všechny tyto detaily byly pro formování osobnosti Lucie Bakešové důležité, stejně jako pro její tři mladší sestry. Všechny často pomáhaly otci čistit a třídit kosterní pozůstatky a jiné nálezy. Lucie s otcem bývala i při archeologických výzkumech a v dospělém věku se s ním účastnila i evropských antropologických sjezdů. Pod jeho vlivem zkoumala také zbytky obydlí, tzv. lochů v Ořechově u Brna. Po matce zase zdědila zájem o folklór, který účinně oživovala a rozvíjela, etnografie se stala její celoživotní činností.
Již ve svých sedmnácti letech se provdala za řídícího učitele v Blansku, o dvacet let

F. X. Bakeš

staršího Františka Xavera Bakeše (1833–1917), v té době už známého kulturního a osvětového pracovníka brněnského regionu. Vystudoval učitelství a učil nejprve ve svém rodišti Šaraticích, kde byl vychováván svým strýcem, nadučitelem. Dalšími místy působení byly Telnice, Boskovice, od r. 1862 Ořechov, poté Líšeň a Blansko. S rodinou se nakonec v r. 1874 odstěhoval do Ořechova u Brna. Bakeš měl aktivní zájem o hudbu a lidovou píseň, což ho svedlo ke spolupráci s Leošem Janáčkem. Angažoval se i v sociální oblasti. K národopisné a sociální práci odborně vedl i Lucii, s níž měl v této oblasti společné zájmy. Zpočátku sbírali lidové písně a zvyky, spolu s Janáčkem k nim zapisovali hudbu. Lucie měla také kvalitní hudební vzdělání, učila se klavírní hře v Praze ve škole Bedřicha Smetany. Četné lidové melodie, které posbírala a zapsala v brněnském regionu, upravoval Janáček pro koncertní vystoupení a jevištní provedení. Lucie také publikovala několik národopisných črtů a studií (*Obrázky cestopisné,* 1879–1880; *O kulturním významu tanců národních,* 1891; *Královničky,* 1891; *Babička Paarová* 1891 ad.) Společně s L. Janáčkem, F. X. Běhálkovou a M. Zemanem vydala *Národní tance na Moravě* (1891–1893). Z vlastních a rodinných folklórních sbírek pořádala výstavy.

Z historického hlediska je velmi zajímavé, že to byla právě Lucie Bakešová, která ideově podnítila konání velké a významné Národopisné výstavy Československé v Praze r. 1895, na jejímž programu se také podílela. Společně s Janáčkem připravila pro její zahájení obřadní lidový pořad s jedenácti tanci – Královničky. Byly provozovány k vítání jara, avšak v té době byly už zapomenuty. (Janáček vedl na pražské výstavě národopisnou skupinu z Moravy. Mrázová, 2006.)
Od r. 1874 žila L. Bakešová na statku svého muže v Ořechovičkách u Brna (dnes součást Ořechova). Koncem 19. století vedle starostí

Královnička Věra Bakešová

o statek a jeho četné hosty, pracovala v národopisné oblasti nejhorlivěji.
Když se v r. 1914 trvale usídlila v Brně, stala se i tam známou sociální pracovnicí. Angažovala se v charitativních a ženských

spolcích, v Útulně ženské Brně, v Útulně pro osiřelé a opuštěné děti, ve Sdružení pokrokových žen, v dámském odboru Červeného kříže, kde se seznámila s Alicí Masarykovou, v Jednotě slovanských žen, v Jednotě žen a dívek, v Ženevské lize pro mír a svobodu, ve spolku na ochranu zvířat Živa. Byla také aktivní členkou humanitních organizací Mírové jednota a Abstinentní svaz. Patřila k buditelské vlastenecké generaci na Moravě.

Lucie Bakešová po příchodu do Brna

Na počátku dvacátých let minulého století se Lucie Bakešová trvale zapsala do dějin dnešního Masarykova onkologického ústavu na Žlutém kopci rovnocenně „vedle" jména synova. Zdůrazňujeme vedle jména, neboť účast obou byla při realizaci tak velkolepého plánu, jímž nesporně byla stavba v té době „výjimečné specializované" nemocnice, rozdílná a jejich role byly poměrně samostatné.

Jaroslav Jindřich František byl prvorozeným synem manželů Bakešových. Narodil se v Blansku v r. 1871 v tamní škole, kde obývali rodiče školní byt. Jaroslav vyrůstal v kulturní rodině vzdělanců, intelektuální bylo i rodinné zázemí. Tvořily ho vedle rodiny Wanklových všechny matčiny sestry – Karla Absolonová-Bufková, Vlasta Havelková a Magdalena Wanklová, které úspěšně, stejně jako Lucie, zúročovaly rodičovský vklad.
Když byly Jaroslavovi tři roky, odstěhovali se rodiče do statku do Ořechoviček, který otec vlastnil. Bylo to brzy po smrti bratra Bohuslava Františka Maxmiliána (9. 3. 1873 – 4. 9. 1873).
Rodinu provázelo několik prozrazených tajemství. Šaratice jsou uváděny jako místo narození Františka Xavera, ale s jistotou se ví pouze to, že tam byl vychováván u svého strýce. V kronice Ořechova je poznámka, že se vlastně neví, odkud pocházel, obecně převažovalo mínění, že z jihu Slovenska (Mrázová, 2006). Málokdo v té době také věděl, že František Kyselka, který v Ořechově vystřídal Františka Bakeše jako ředitel školy, byl jeho synem, tedy nevlastním, a tak o 12 let starším, bratrem Jaroslavovým. Narodil se v Šaraticích (13. ledna 1859). O Františka se staral jeho dědeček, podporoval ho na učitelském ústavu v Brně. Až se Lucie provdala, přijala manželova syna přátelsky do své rodiny.

Dosud je zahaleno tajemstvím také nabytí poměrně bohatého statku. O F. X. Bakešovi se totiž ústně tradovalo „že byl nemanželským synem hraběte Vladimíra Mitrovského ze Sokolnic a Nemyšle". Hrabě chlapce nechal prý vystudovat a „později mu koupil velkostatek – svobodný dvůr v Ořechovičkách od Edmunda Temmela" (pravděpodobně v r. 1861, tamtéž).
F. Bakeš působil jako učitel, statek pronajal a teprve později se ujal jeho správy. I když nepřijmeme toto tvrzení, stojí jistě za úvahu, zda si mohl mladý osmatřicetiletý učitel z poměrně nízkého platu zakoupit takový majetek.
Třetí prozrazené rodinné tajemství se týkalo syna Jaroslava, ale nepředbíhejme čas.
Bakeš s pomocníky hospodařil na statku, pokračoval ve své profesi učitele a pak jako ředitel školy v Ořechově (až do r. 1888).
V Ořechovičkách byl protektorem hasičského sboru, jako vzdělaný hudebník založil a řídil hasičskou kapelu, s manželkou Lucií se věnoval národopisu, od r. 1874 byl také poslancem moravského panského sněmu za velkostatkáře. Ořechovický kronikář o něm napsal, že „byl velmi oblíbený, neúnavně pracoval pro zvelebení obce, byl moudrý hospodář a rádce lidu a když opouštěl Ořechov, lidé plakali."

Na statku kypěl nejen hospodářský, ale i čilý společenský život (V. K. Jeřábek to

popsal v povídce Dar nebes). Scházeli se tam představitelé tehdejšího kulturního i politického života, rodiny Luciiných sester (syn Karly – Karel Absolon následoval svého dědečka Wankla v bádání v Moravském krasu, byl profesorem Univerzity Karlovy v Praze a zakladatelem Anthroposu v pisáreckém parku v Brně, kde umístili unikátní rekonstrukci mamuta a další archeologické exponáty z památné výstavy na nově otevřeném brněnském výstavišti v r. 1928). Intelektuální zázemí Wanklovy rodiny tvořili praktičtí lékaři, univerzitní profesoři, spisovatelé, architekti, historikové a státní úředníci (vypráví se o nich v monografii B. Kladivy Zlatá rodina).
Na statku se žilo okázale, kromě společenských setkání pořádal Bakešův otec často hony, na které se sjížděli hlavně aristokraté ze širokého okolí. Dobově byla rodina Bakešova vnímána jako česká, vlastenecky buditelská, muzikantská a lidumilná. Jaroslav od mládí doprovázel svého otce na hony a nacházel si i přátele v aristokratických kruzích, přátelil se s hrabětem Mitrovským, který býval na statku hostem. Lovecké vášni propadl na celý život, nakonec se mu stala osudnou. Souvisela také s jeho vztahem k přírodě.
V době mnohem pozdější právě tento pestrý ruch na statku i dostatek, v němž Jaroslav vyrůstal a což ho pochopitelně také ovlivňovalo, mu vytýkali jeho odpůrci, zvláště po roce 1918, kdy se ve veřejném mínění „hrálo s českou kartou“. Psalo se i pošeptávalo pomlouvačně o jeho vlažném češství a o četných přátelstvích s rakouskou šlechtou, o loveckých zálibách a o hostinách v pisárecké vile. Nejednou byl obviňován z němectví. K tomu je třeba poznamenat, že Jaroslav odmalička vyrůstal v bilingvním prostředí, což bylo v době Rakousko-Uherska ve vzdělaneckých rodinách běžné (připomeňme rodinu jeho dědečka, anebo L. Janáčka; na český národní duch těchto německy mluvících patriotů často upozorňovala L. Bakešová ve svých etnografických spisech).

Jaroslava rodiče zapsali nikoliv na prestižní německé gymnázium, ale na první české státní gymnázium na dnešní třídě kapitána Jaroše v Brně, kde v r. 1887 maturoval. Už před vstupem na gymnázium byl pevně rozhodnut stát se po vzoru dědečka Wankla lékařem a medicínu vystudovat na téže fakultě jako on, ve Vídni. Volba vídeňské, a ne už tehdy existující české lékařské fakulty Univerzity Karlo-Ferdinandovy v Praze (od r. 1883) mu později byla často předhazována také jako důkaz vlažného češství. O Vídni vedle už uvedených osobních důvodů rozhodovalo i to, že ve srovnání s pražskou fakultou měla mnohem vyšší úroveň a také to, že z Brna byl vždy přirozenější spád do Vídně pro její blízkost. Vídeň tehdy byla hlavním říšským městem, a tak ve všech ohledech nabízela více než Praha.
Když se Jaroslav hlásil na univerzitu, bylo mu teprve šestnáct let, musel proto o povolení ke studiu požádat císaře Františka Josefa. Na medicínská studia se těšil.
Už v mládí se učil anatomii na četných kosterních nálezech, které dědeček MUDr. Wankl zkoumal ve své laboratoři, dědečkovy nálezy ho také přivedly i k odbornému zájmu o mineralogii. Rád poslouchal příběhy o objevu halštatského knížecího hrobu či kultovního místa v Býčí skále u Adamova, o vykopané kostře jeskynního medvěda, kterého dědeček dávno už před jeho narozením daroval Přírodovědeckému muzeu ve Vídni (1855), rád si také četl v jeho knize *Bilder aus der Mährischen Schweitz* (Obrazy z moravského Švýcarska, tedy o kraji kolem Blanska). Za dědečkem do Blanska zajížděl až do r. 1883, nejednou i na koncerty slovanského pěveckého spolku Rastislav (jeho spolkový prapor namaloval dědečkův přítel Josef Mánes), lákala ho i odborná knihovna a těšily ho dědečkovy odborné výklady.
Tehdy kosmopolitní Vídeň mediku Bakešovi učarovala. Slovanští studenti měli ve Vídni svůj spolek Komenský, jehož se stal (stejně jako před ním například Masaryk) Bakeš nejen členem, ale brzy i funkcionářem. Vysoká politika ho ovšem nezajímala, a tak to zůstalo po celý život. Přesto patřili dva politikové k jeho celoživotním přátelům – T. G. Masaryk (1850–1937) a Karel Engliš (1880–1961), oba později sehráli významnou roli při stavbě „Domu útěchy“ na Žlutém kopci v Brně.
Bakeš se soustředil hlavně na studium medicíny a přírodních věd, volný čas dělil mezi lovecké záliby, atletiku a odborně

vedený zájem o sběr minerálů. Na vídeňské fakultě Bakeše nejvíce zaujala anatomická studia, bezvadnou průpravu měl od dědečka. Svými znalostmi brzy upoutal na sebe pozornost českého chirurga ve Vídni prof. MUDr. Eduarda Alberta (1841–1900), zakladatele vídeňské chirurgické školy, i jeho asistentů. V jednom ze svých dopisů rodině psal, že právě anatomie ho svedla s jeho celoživotním vzorem E. Albertem – v chirurgii, v pečlivém zapisování zajímavých chirurgických případů, ve znalostech umění. Vůbec je zajímavé, jak moc „kopíroval“ Alberta i svými životními osudy (také mu bylo upřeno místo přednosty, také odkázal svůj majetek ústavu, také zemřel v 59 letech). Na vídeňské

Bakeš-lovec

univerzitě končil Bakeš promocí „za doktora veškerého lékařství“ dne 27. července 1895. Nenastoupil však hned do praxe, jak bylo obvyklé, ale dal se zlákat svým zájmem o přírodovědu na zoologickou expedici do Řecka, na ostrovy ve Středozemním moři a na Kanárské ostrovy. Výpravou byl tak nadšen, že se k medicíně vracel skoro nerad. Nejprve nastoupil do Všeobecné nemocnice na interní oddělení Schrötterovy kliniky, poté pak na dětskou kliniku k Wiederhoferovi a r. 1897 přijal nabídku od prof. MUDr. Alberta, aby se stal jeho asistentem.

Albert, rodák ze Žamberka, přišel na vídeňskou univerzitu v r. 1881 z Innsbrucku, kde byl od r. 1873 ordinářem chirurgie. Obecně je považován za zakladatele české chirurgie, vydal uznávané publikace *Diagnostika chirurgických nemocí* a *Chirurgie*. Zajímal se také o dějiny tohoto oboru, chtěl vědět, jak problémy řešili

Eduard Albert

ti, kteří ho předešli v čase. Své chirurgické postupy a s nimi související problémy si zapisoval. Byl kulturně založen, stýkal se s českými obrozeneckými básníky, vybíral si z české poezie básně, které překládal do němčiny. Šíření české literatury v německé Vídni bylo v té době záslužné. Albert věnoval svou vilu v Žamberku pro léčbu tuberkulózy, bylo v ní zřízeno pověstné sanatorium Albertinum. Stejně jako MUDr. Wankel byl MUDr. Albert vychován znamenitými lékaři – Josefem Hyrtlem, Karlem Rokitanským a Janem Škodou, profesory, kteří Eduardu Albertovi a Theodoru Billrothovi připravili podmínky k vytvoření první vídeňské chirurgické školy. Bakeš stál na samém počátku procesu chirurgické specializace, když se rozhodl věnovat především břišní chirurgii. Vedle detailní znalosti anatomie oceňoval Albert u Bakeše jeho zručnost, vynalézavost i odpovědný vztah k pacientům. Bakeš rád experimentoval. Ještě ve Vídni popsal nový postup při léčbě vyhřezlého konečníku, nebo jako vhodnou terapii prosazoval u karcinomu rekta a tračníku resekci tlustého střeva, což bylo do té doby neobvyklé. Po Albertově náhlé a předčasné smrti se Bakeš vydal na cestu po velkých evropských klinikách. Nějaký čas pobyl na gynekologické klinice u E. Wertheima, rakouského porodníka a gynekologa, u něhož se naučil technice hysterektomie. Možnost chirurgicky léčit zhoubné nádory dělohy (rodidel a prsu) ho zaujala natolik, že už r. 1901 sám provedl radikální hysterektomii pro karcinom. Publikoval německy první práce o chirurgii žlučníku

a o chirurgické léčbě při zánětu ledvin. Další své medicínské působení už Bakeš přenesl do českého prostředí. Roku 1902 se stal ředitelem nově postavené nemocnice v Třebíči. Všeobecnou veřejnou nemocnici císaře Františka Josefa I. měl Bakeš možnost budovat podle svých představ, které byly respektovány už v jejích plánech. Využíval také možnosti osobně dohlížet na stavbu.

Jeden z jeho třebíčských žáků, pozdější primář chirurgie v Ružomberku Jaroslav Kofránek, na ty začátky vzpomíná: Bakeš „byl dvaatřicetiletý, kypěl zdravím a energií, menší širokoramenné postavy a atletické muskulatury, vlasy barvy lnu a broskvově růžové pleti. S bdělostí a pohyblivostí ostříže běhal po staveništi. Jeho bystrozraku nic neuniklo. [...] Vzpomínám této příhody – v době stavby pobyl nějakou dobu v zahraničí (na plánované cestě po zahraničních chirurgických nemocnicích) a vrátiv se, shledal, že jistá část objektu, za jeho absence postavená, nebyla řešena přesně podle stavebního plánu. Byl z toho poprask, nic nepomohly omluvy, ani protesty z nejvyšších míst, zeď musela být zbořena a stavělo se znova“ (Kofránek, 1930).
Do třebíčské nemocnice přenesl Bakeš zkušenosti z Albertovy vídeňské chirurgické školy. Hned od počátku zavedl v nemocnici přísný personální a hygienický řád. Nesetrvával jen u toho, co se naučil od Alberta, ale sám zaváděl nové chirurgické metody a troufal si i na případy, které se neřešily ani na klinikách. Nové operace a nápady uskutečňoval až tehdy, když si jejich techniku i výsledek osvojil a ověřil nejprve experimentálně v pitevně.
Už v Třebíči získal pověst excelentního chirurga i bohatou klientelu. Připomínáme, že to stále byla ještě doba počátků rozmachu chirurgie, který byl teprve až v následujících letech „závratný“.
Výše už citovaný Bakešův žák MUDr. Jaroslav Kofránek měl příležitost po celých sedm let sledovat v třebíčské nemocnici jako asistent Bakešovy postupy a výsledky.
V citovaném článku o tom napsal: „Operoval zvolna a opatrně, ale neobyčejně šetrně a exaktně, jsa si vědom zodpovědnosti za svěřený mu život. Předpokladem každého operativního výkonu byla úzkostlivá asepse. Zřídka v kterém ústavu, i zahraničním, setkal jsem se s tak ideální prováděnou asepsí: laxnost a prohřešení se proti pravidlům vžité asepse i při banálních výkonech stíhal a káral bez milosrdenství. Úzkostlivě dbal, aby ani kapka infekčního obsahu neznečistila operační terén, žaludek a střevo šil z přesvědčení ve třech vrstvách a pohlížel na střevní suturu jako na „umělecké dílo“. Operovaným i beznadějným případům věnoval obětavou péči a nejednou v těžkých duševních mukách probděl noc u lůžka pacientova. Svědomitost byla jeho velkou ctností. Ztratil-li operovaného člověka neočekávanou komplikací, vůči níž byl bezradný a bezmocný, těžce toho želel: byl hluboce deprimován, ztratil chuť k práci a odhodil dočasně nůž, hledal uklidnění ve své zamilované přírodě.“

Už v Třebíči začal Bakeš provádět rozsáhlé resekce žaludku a střeva a uplatňoval metodiku Wertheimovy operace při komplikované implantaci resekovaných ureterů do močového měchýře. (O této metodě napsal do Časopisu lékařů českých článek *Příspěvek k radikální operaci rakoviny děložní podle Wertheima,* 1903). Prováděl také prostatektomie, komplikované výkony na žlučníku, žlučovodech a na urogenitálním systému. To vše lze vyčíst z Bakešova *Nástinu operativní činnosti v nemocnici třebíčské,* který rovněž uveřejnil v Časopisu lékařů českých v roce 1903. V Třebíči také dělal operace kýly s osobitým stehem, podvazoval jaterní tepny, dělal gastrointestinální resekce, zákroky na hlavě a krku. Pro gastritické a intestinální zákroky navrhl speciální svorky, které mu pomáhaly minimalizovat únik střevního obsahu a dokonaleji stavět krvácení. Jeho úspěchy a přísný vztah k personálu i k pacientům vyvolávaly občas i stížnosti a obvinění, jimž nejednou musel čelit. (Novotný, 2007).
V r. 1902 se Bakeš zúčastnil konference Deutsche Gesellschaft für Chirurgie (Německá chirurgická společnost) v Berlíně, kde představil svůj objev dilatátoru a operační metodu společného vývodu. Se stejným cílem se zastavil i ve Vídni. Společně s docentem Rudolfem Jedličkou z Prahy reprezentoval tehdy za hranicemi českou chirurgii. V dopise ze 14. dubna 1902

Bakeš o sjezdu napsal: „Včera jsem se vrátil z Prahy do Vídně a předpokládám, že zde zůstanu do 1. května, kdy pojedu do Třebíče. V Berlíně jsem hodně získal a byl to dobrý nápad podniknout tuto cestu. V zahraničí jsem většinu času strávil s docentem Jedličkou. Můj objev byl všeobecně přijat a Leiter prodal přístroje [navržené Bakešem] asi za 500 až 600 marek“. (Rodinný archiv V. Lesné.)
Odborná pojednání o svých operačních postupech psal Bakeš už od r. 1901 do odborných německých časopisů, do Časopisu lékařů českých a do Lékařských rozhledů. Mimo výše jmenované české zprávy napsal do r. 1906 celkem patnáct odborných pojednání. Jako chirurg-novátor se prezentoval také na evropském sjezdu v Bruselu (1905), kde vyložil vlastní chirurgický postup při zákroku na žlučníku a žlučovodech, který spočíval ve všití společného ústí žlučovodu do lačníku (choledochojejunostomie). Tento postup navrhl uplatňovat při různých stavech, i u nemocných s kompresí společného vývodu, jako například při obstrukci způsobené intersticiálním zánětem slinivky břišní (Absolon, 2001).

Jaroslav Bakeš

V roce 1906 se Bakeš rozhodl také věnovat akademické dráze. Reagoval tak na stále častější hlasy o otevření druhé české univerzity v zemi, tentokráte na Moravě. Nejvíce se uvažovalo o Brně. Moravská metropole však byla proslulá vyostřenými národnostními vztahy mezi zde žijícími Čechy a Němci, kteří tu měli početní i poziční převahu. Proto se zde zápas o českou vzdělanost chápal jako kruciální politikum a jako jisté měřítko poměru národních sil. Doslova žhavým tématem se stala myšlenka univerzity poté, kdy byl zamítnut požadavek všeobecného hlasovacího práva (1904). Množily se demonstrace s požadavky zřídit českou univerzitu, na které Němci odpovídali – heslem „Česká univerzita ani v Brně ani na Moravě“. Nakonec k této věci svolali vládnoucí Němci na den 1. října 1905 do Německého domu (až do r. 1945 stával na Moravském náměstí) tzv. Volkstag (sjezd zástupců Němců z celé Moravy), čímž chtěli přesvědčit, že Brno je německé město, a proto jsou zde české školy zbytečné. Brněnští Češi se rozhodli pro protestní akci téhož dne u svého, českého, Besedního domu. Už den před tím došlo k četným nepokojům a k ostrým střetům, zvláště na nádraží, kam přijížděly vlaky s Němci. Ti vykřikovali – „Brno je naše, do Brna vás nepustíme“ a Češi opláceli „Dovoláváme se svých historických práv“. (Demonstracím také přihlížel Leoš Janáček spolu s přítelem Josefem Merhautem, poslouchali starostu Němce, který vykřikoval: „Padne-li německé Brno, padne německá država na Moravě a to bude katastrofa pro celé Rakousko. Proto nesmíme připustit, aby v německém Brně byla zřízena česká vysoká škola“.)
Reakce Čechů na sebe nenechala dlouho čekat. Při likvidaci české demonstrace na schodech Besedního domu probodl bajonetem voják 49. c. k. pěšího pluku dvacetiletého stolařského dělníka Františka Pavlíka z Ořechova, který zemřel vykrvácením. Obětí předchozího dne se stal osmatřicetiletý železniční dělník František Rösler z Husovic, který zranění podlehl po čtyřech měsících marného léčení.
To byly události, které se vepsaly nejen do dějin Masarykovy univerzity, ale citelně zasáhly také česky smýšlející obyvatelstvo, širokou Wanklovu a Bakešovu rodinu nevyjímaje. (Jak hluboce otřásla tato „krvavá neděle“ např. Leošem Janáčkem, popsal Jindřich Uher takto „...v době, kdy vzlétlo první letadlo, kdy vyjel první motorový člun a svět udivoval profesor Einstein – stal se Janáček očitým svědkem brutální vraždy člověka pro ideály!“ Uher, 1993); Janáček, zážitkem hluboce emocionálně otřesen, složil klavírní sonátu Z ulice 1. X. 1905.

Navzdory dosud nevyřešeným věcným, politickým a regionálním problémům kolem zřízení druhé české univerzity v zemi se připravovalo v českém akademickém prostředí personální obsazení budoucích univerzitních ústavů, a to ve dvou centrech – na pražské české lékařské fakultě a na České vysoké škole technické v Brně. Profesoři obou jmenovaných škol bojovali za univerzitu nejen příležitostnými projevy, ale také systematickou přípravou vhodných osobností.
Česká vysoká škola technická v Brně proto zavedla tematické přednášky zaměřené tak, aby umožnila pedagogické působení mladým adeptům, které hodlala přivést k habilitaci pro jednotlivé vědní obory jako soukromé docenty. Od studijního roku 1903-1904 zavedla přednášky ze základů hygieny a nemocí z povolání – *Hygiena se zvláštním zřetelem k hygieně technické* a *Nemoci z povolání a jejich profilaxe*. Později byl cyklus nazván *Encyklopedie technické hygieny*.

Výše popsané podzimní krvavé události v Brně přiměly Bakeše k rozhodnutí vstoupit aktivně do příprav na vznik české univerzity v Brně. Proto se přihlásil k první přednášce, která mu zaměřením vyhovovala. Bylo to ve studijním roce 1906/1907, kdy byl účelově zaveden další nepovinný předmět – dvouhodinová týdenní přednáška s medicínským zaměřením – *První pomoc při nenadálých nehodách a onemocněních v provozu technických podniků*. Počítalo se při tom s úvodem z psychologie a anatomie člověka, včetně informací o pokroku v přírodních vědách. To Bakešovi umožnilo už v r. 1906 habilitaci, protože mohl předložit požadovaný počet kvalitních publikací i důkazy o zahraniční příznivé odezvě. Už jsme připomínali berlínský kongres z r. 1902, bruselský z r. 1905, připomínáme i ty z r. 1906 v Paříži, Lisabonu a v Praze, na všech Bakeš referoval o svých nových operačních metodách jako o světových prioritách.

(V přípravném období česká brněnská technika udělila venia docendi celkem osmi osobnostem – Františku Kameníčkovi (1900, pro rakouské dějiny), Františku Karlu Studničkovi, tehdy bibliotékáři české techniky v Brně (1902 se stal soukromým docentem a v r. 1904 mř. profesorem zoologie a srovnávací anatomie), Jaroslavu Bakešovi (1906, pro první pomoc při úrazech a onemocnění v pracovním prostředí), Hertwigu Janíkovi (1908, pro dějiny francouzské literatury), Karlu Englišovi (1910, pro národní hospodářství), Stanislavu Kostlivému (1912, pro první pomoc při úrazech v průmyslových podnicích), Rudolfu Vanýskovi (1912, pro průmyslové choroby) a Jaromíru Sedláčkovi (1917, pro občanské právo); Franěk, 1969). Tito docenti se vesměs stali v r. 1919, kdy byla konečně otevřena Masarykova univerzita v Brně, jejími prvními profesory, s výjimkou docenta Bakeše, což mělo nepříjemnou dohru. S. Kostlivý odešel po praxi v třebíčské nemocnici na Univerzitu Komenského do Bratislavy, zřízenou pro území slovenské, kde založil chirurgickou kliniku. Z Prahy přišli do Brna profesoři Edward Babák, Antonín Hamsík, Otomar Völker, Pavel Ludvík Kučera, Antonín Ostrčil, Vilém Laufberger a Julius Petřivalský.

Bakeš dojížděl do Brna na přednášky na České vysoké učení technické z Třebíče. V té době byl všeobecně znám nejen dokonalým řemeslným zvládáním chirurgické techniky, ale i tím, že se mu dařilo snižovat úmrtí při anestezii, byl mezi prvními, kdo přestal používat chloroform, protože měl špatné zkušenosti s jeho nežádoucími vlastnostmi. Užíval Schleichovu infiltrační anestezii s opakovanými dávkami éteru. Každý velký chirurgický výkon v dutině břišní začínal lokální infiltrací stěny. („Kdo ze starších chirurgů se ještě pamatuje na tuto éru, lehce pochopí, proč operatér byl nucen naučit se trpělivosti a operovat velmi šetrně a zvolna“; Kofránek, 1930).
Neudiví tedy, že vedení Zemské nemocnice v Brně nabídlo Bakešovi místo primáře druhého chirurgického oddělení v nově budovaném chirurgickém pavilonu. (První vedl MUDr. Karel Katholický, český lékař, ale oddělení bylo německé.) Stejně jako v Třebíči měl také v Brně možnost dohlížet na stavbu a obstarávat zařízení v té době nejmodernější lékařské techniky, rentgen, chirurgické nástroje a pomůcky, jejichž konstrukce sám vymýšlel. To byla další

dovednost, jíž Bakeš proslul. Přispělo k tomu přátelství se šéfem vídeňské firmy na medicínské nástroje Josefem Leiterem. U něho získával dokonalý přehled o soudobém chirurgickém vybavení i o jeho kvalitě. Společně s Leiterem konstruoval háky na rozvírání dutiny břišní, „olivové“ dilatační sondy na prohlížení a roztažení žlučových cest a různě modelované flexibilní lžičky pro extrakci kamenů z choledochu a jaterních vývodů, gastrické a intestinální svorky, retraktory, operační stůl pro operaci nádorů kolorekta sakroabdominální cestou, choledochopapilloskop (zrcadlový nástroj k prohlížení žlučovodu a jeho ústí do střeva), opticky důmyslně konstruovaný, a přetlakový přístroj na fyziologický roztok, který používal k vymývání dutiny břišní při hnisavých peritonitidách. Dokonalým mechanickým čištěním dutiny břišní se mu dařilo snížit pooperační komplikace i úmrtí. Bakes „dilators, sccops, gall stone forceps“ se ještě dnes například používají i ve Všeobecné nemocnici v Anheimu v jihozápadní Kalifornii. J. Kofránek také vzpomínal na dovedné Bakešovy náčrty nástrojů barevnými tužkami přímo do

Bakešovy olivové dilatační sondy

chorobopisu – byly patrně výmluvnější než slovní pokyny (Kofránek, 1930).

Provoz druhého chirurgického oddělení se 180 lůžky – přesněji prvního (I.) českého zemského chirurgického oddělení v zemské nemocnici – byl zahájen v r. 1909. Bylo vybaveno nejmodernějšími lékařskými přístroji a elektrooptickými nástroji. Bakeš v Brně ještě intenzivněji pokračoval v rozvíjení chirurgické virtuozity, ale i v usilovném studiu odborné literatury, ve vlastních experimentech i v exkurzích za zkušenostmi po zahraničních ústavech. Připravoval se odpovědně na akademickou dráhu. Na svém oddělení prováděl i špičkové chirurgické výkony – operace karcinomu kolorekta, komplikované patologie žlučníku, ale provozovala se i chirurgie mozku a míchy, pochopitelně vedle běžných chirurgických výkonů.

V době první světové války (1914–1918) vykonával Bakeš vedle šéfa oddělení také funkci ředitele vojenské chirurgické nemocnice s 2000 lůžky, která byla provizorně zřízena v budovách Vysokého učení technického v Brně. Práce ho natolik zaměstnávala a vyčerpávala, že dočasně přerušil chirurgické experimentování a odmlčel se i literárně.
Konec války přinesl zásadní politické změny,

Jaroslav Bakeš jako důstojník c.k. armády

Rakousko-Uhersko se rozpadlo na jednotlivé národní státy, vzniklo Československo, samostatný státní útvar spravovaný národní vládou, ale bez potřebných státnických, administrativních a řídících zkušeností, navíc s komplikovaným spojením dvou majoritních, nerovnoměrně hospodářsky rozvinutých národů.

V Brně se vedle administrativních problémů objevovaly stále emocionálně živené česko-německé konflikty. Citlivé vnímání češství a němectví prosakovalo ještě dlouho do společenského, ale i do vědeckého života, jak se později ještě přesvědčíme, negativně i do života protagonistů našeho příběhu. Jedním z prvních, výrazných politických,

kulturních a vědeckých počinů byl prezidentský zákon z 28. ledna 1919. Jím byla v Brně zřízena univerzita se čtyřmi fakultami – lékařskou, právnickou, filozofickou a přírodovědeckou. Rychle začala budovat zázemí pro rozvoj české vědy. Od počátku byla vnímána jako instituce vzdělavatelská, ale také jako důležitý prvek kulturní, dokonce si od univerzity mnozí slibovali rychlé počeštění Brna. Vedle ní vznikaly v Brně i další vysoké školy – Vysoká škola zvěrolékařská (v listopadu 1918), jediná v republice, a Vysoká škola zemědělská. Netřeba připomínat, jaký to vyvolalo v Brně ruch a současně i zápasy o vhodné prostory pro nové fakulty a kliniky, které byly provizorně umisťovány do nevyhovujících budov s hlasitými sliby, že jde pouze o umístění dočasná. Slibovalo se, že do konce třicátých let bude vybudováno moderní akademické městečko (kampus) na dosud nezastavěných plochách na Veveří ulici a na Kraví hoře, kde se plánovalo spolu s budovami pro lékařskou fakultu postavit i novou fakultní nemocnici. V úvahu připadala také lokalita u Jihlavské cesty (Bohunice). Realita byla od záměrů zrozených v entuziasmu prvních poválečných let odlišná a časem se původním plánům vzdalovala, zvláště v době velké hospodářské krize po r. 1929.

Zaměříme se pouze na problémy provázející rozběh lékařské fakulty, které se hluboce dotkly doc. MUDr. Jaroslava Bakeše.

Z připomínaných faktů o jeho odborných kvalitách a o připravenosti „převést II. chirurgické oddělení na chirurgickou kliniku bez jakýchkoliv potíží“ by bylo samozřejmé vyvozovat, že bude postaven do čela chirurgické kliniky jako její zakladatel a první přednosta. Vždyť českou brněnskou chirurgii budoval už celých deset let. Umíme si proto představit, jak velké muselo být Bakešovo zklamání, když bylo přednostenské místo obsazeno Juliem Petřivalským z Maydlovy chirurgické kliniky v Praze. MUDr. J. Petřivalský (1873–1945) se habilitoval o tři roky později než Bakeš, ale už v r. 1915 získal titul mimořádného profesora. Ke konci první světové války se stal přednostou chirurgického oddělení divizní nemocnice na Karlově náměstí v Praze. Pozornost věnoval obecné a speciální chirurgii a operačním technikám. Vedle něho profesně dozrával mladší kolega MUDr. Arnold Jirásek (1877–1960), který získal značné chirurgické zkušenosti na ruské frontě a jako velitel III. chirurgické skupiny také v Itálii. Uprostřed příprav na zahájení činnosti Lékařské fakulty v Brně byl asistentem chirurgické kliniky a stával se vážným konkurentem Petřivalskému. Napětí, které se mezi oběma chirurgy prohlubovalo, vyřešil profesor MUDr. Edward Babák (1873–1926), pověřený sestavením akademického sboru pro brněnskou fakultu tím, že Petřivalskému nabídl vedení chirurgické kliniky v Brně, což on přijal. Od onoho okamžiku se začal odvíjet nevšední příběh. Jako by měl od svého milovaného Alberta převzít Bakeš jeho úděl se vším dobrým, ale i s jeho životním zklamáním.

(Také kdysi Albert vzhledem ke svým kvalitám očekával, že bude zcela samozřejmě v r. 1883 povolán na chirurgickou stolici nově otevřené české Lékařské fakulty Karlo-Ferdinandovy univerzity. Albert, i když stál od r. 1881 v čele I. chirurgické kliniky ve Vídni, toužil po tom stát se profesorem českým. Ale místo tehdy obsadili prof. V. Weissem, podle Albertových slov „praktikem tak dobrým, jako tady asi dvacet těch primářů a bývalých asistentů, ale neplodným tak nikdo z nich není jako Weis“ (Jirásek, 1946). Bakešovo zklamání bylo velké. A hořkost se v něm usídlila až do konce života. V dopise Vrchlickému (v červnu 1890) mj. napsal: „Ta pražská chirurgie česká je hotový skandál, absolutní neplodnost“ (Tamtéž); vídeňské kliniky měly tehdy v Evropě znamenitou pověst. Jmenování Petřivalského řádným profesorem Masarykovy univerzity (15. září 1919) znamenalo definitivní konec několikaletým Bakešovým přípravám na dráhu vysokoškolského učitele. Bakeš ten „hanebný skutek“ zvládal s velkým sebezapřením. Ač to zpočátku nebylo přímo míněno jako tah proti Bakešovi, ale proti Petřivalskému, kterého toužil jeho kolega „odklidit“ z konkurence v Praze, objevovaly se postupně omluvy tohoto podivného rozhodnutí tím, že Bakeš je příliš spojen s vídeňským prostředím, že jeho češství je vlažné, že má mnoho přátel mezi Němci. Trnem v oku malodušných bylo také to, že Bakeš vedl život poněkud nad rámec života univerzitních docentů a profesorů

svou zálibou v lovu, cestami po exotických krajinách, okruhem šlechtických přátel. V době, kdy Masaryk zrušil šlechtické tituly, to bylo chápáno jako opozice vůči prezidentovi. Nikoliv ovšem Masarykem samým, ten zachovával Bakešovi přízeň až do jeho smrti. Bakešovo soukromé chování ho při řešení velkých věcí, objektivně potřebných a důležitých, neovlivňovalo. Svou roli sehrávalo i to, že Bakeš už byl nejen v Brně známou osobností (paradoxně uznávanou více ve světě než doma), a tak se do univerzitních počátků jako konkurent vlastně nehodil z obav z příliš silné konkurence. Narážky na jeho soukromý život a navenek očividně neprojevované vlastenectví, na koketování s němectvím, na jeho záliby v automobilismu (míval i dvě či čtyři auta) se objevovaly i později v úředních spisech, většinou z pera Petřivalského. Zemské brněnské úřady stály na Bakešově straně, jeho nepotvrzení do vedení kliniky přijímaly jako pražský diktát a mocenskou převahu. Pražskému tlaku účinně čelit nedokázaly.
Když Bakeš začal připravovat stavbu chirurgické nemocnice a počítal s působením v Brně, rozhodl se postavit si zde také dům. Vybral si místo tehdy na okraji Brna, dnes v Lipové ulici, ve čtvrti, kde stavěli svá sídla brněnští průmyslníci a boháči. Stavba vily byla velkolepá, nápadná byla i svým slohem připomínajícím anglosaská šlechtická sídla. Bakeš dům uzpůsobil svým zálibám, v prostorných halách a chodbách umisťoval své četné lovecké trofeje získané v nejrůznějších koutech světa, kde lovil (z řeckých ostrovů, ze Země Františka Josefa v Barentsově moři, z Kanady, z ostrovů Středozemního moře, z Balkánu, z USA, Kavkazu atd.), cenné obrazy a vitríny se sbírkami minerálů. Protože pro vlastní zábavu a kondici boxoval a šermoval, měl zde i místnosti vyhrazeny těmto sportům. Pak ještě osobní a hostinské pokoje, sály ke společenským setkáváním, garáže. Dům obklopovala profesionálně založená zahrada. Vzbuzoval závist. Bohatství v závěti většinou odkázal „Domu útěchy“ (stejně jako kdysi Albert sanatoriu).
Druhá poznámka se týká Bakešova „potěšení stýkat se s aristokraty“. Jeho přátelé si to vysvětlovali tím, že takové milié potřeboval „k ukojení svých ušlechtilých vášní [...] které v našich úzkých popřevratových poměrech marně hledal. Proto navazoval rád styky s vysoce postavenými osobnostmi a velkostatkáři, jejichž šlechtický erb mu imponoval. Bylo mu to vytýkáno, ba nechyběly hlasy, které pochybovaly o ryzosti jeho českého smýšlení“, poznamenal k tomuto tématu jeho věrný žák (Kofránek, 1930). O Bakešově, s největší pravděpodobností šlechtickém, dědečkovi jsme se už zmiňovali, stejně jako o aristokratických hostech scházejících se u rodičů na statku. Bakeš se navíc oženil s rakouskou šlechtičnou Marií baronesou Zawisch-Ossenitzovou. Okolnosti sňatku byly neobvyklé, o ruku požádala Bakeše sama, zamilovala se do něho jako jeho pacientka. V rodině se traduje Bakešova odpověď na její nabídku: „Vážím si vás, ale nemiluji vás.“ Matka Lucie se do věci vložila a rodiče za syna ohlásili svatbu na 30. listopadu 1912. Manželství zůstalo bezdětné. (Bakeš měl z dob vídeňských studií z r. 1893 své tajemství, s Rakušankou dceru Annu, kterou jeho rodiče překřtili na Věru, chtěli pro ni slovanské jméno, a adoptovali ji.) I manželství tedy Bakeše spojilo s příbuznými z rakouské aristokracie.

V tisku se objevovaly výtky, že si Bakeš ve šlechtickém a německém prostředí liboval a že ho záměrně vyhledával. Ale tuto domněnku třeba odmítnout, byl od dětství zvyklý pohybovat se v prostředí „velkého světa“, k Wanklům i k rodičům chodili lidé ze společenských elit a nehledělo se na jejich národnost, i když sympatické jim bylo vše slovanské. Na rozdíl od rodičů se Bakeš méně orientoval v našem národním životě, ale svou duchovně českou (slovanskou) výchovu a „své české přesvědčení nikdy nezapřel!“ (Kofránek, 1930). V Německu mu vytýkali slovanství, doma zase němectví.

Po Bakešově zneuznání a po jmenování Petřivalského přednostou chirurgické kliniky Masarykovy univerzity vzplanula mezi oběma chirurgy osobní zášť, která jejich vzájemný vztah a činy ovlivňovala natolik, že určovala i chování lékařské fakulty a univerzity jako instituce nejprve až do otevření Chirurgické zemské nemocnice a opět až do otevření Masarykovy léčebny – Domu útěchy na Žlutém kopci.

BUDOVÁNÍ DRUHÉHO ZEMSKÉHO CHIRURGICKÉHO ODDĚLENÍ CHIRURGICKÉ ZEMSKÉ NEMOCNICE, DNES BAKEŠOVA PAVILONU NA ŽLUTÉM KOPCI V BRNĚ

Budova někdejšího II. zemského chirurgického oddělení (též Chirurgické zemské nemocnice, od r. 1990 nesla název Bakešova nemocnice, dnes Bakešův pavilon) je součástí komplexu Masarykova onkologického ústavu (MOÚ), protože r. 2006 přešla do jeho majetku. Její budování nezačalo na zelené louce. Stála zde původně úrazová, válečná a doléčovací nemocnice, jednopatrová budova postavená v letech 1913–1916. Po zřízení lékařské fakulty byla tato budova nabídnuta univerzitě, aby v ní zařídila ortopedickou a kliniku. Naléhavějším úkolem se však začala jevit potřeba přesunout sem Bakešovo chirurgické oddělení, které Petřivalskému překáželo v budování kliniky chirurgie. Výuka klinické chirurgie měla sice začít až čtvrtým ročníkem, zdálo by se tedy, že je dost času. Jenže už ve studijním roce 1920/1921 přestoupilo na brněnskou fakultu 120 studentů vyšších ročníků z lékařské fakulty pražské. Jejich přesun zdůvodnilo tehdy ministerstvo školství a národní osvěty následovně: „Návštěva české fakulty lékařské v Praze dospěla již takové výše, že vede při nynějších naprosto nedostatečných místnostech jak pro disciplíny teoretické, tak pro obory klinické k bezpočetným nesnázím a nepřístojnostem. Za daných poměrů, kdy stavební vybudování české fakulty lékařské v Praze naráží na nepřekonatelné překážky, školská správa nevidí východiska jiného, než-li co nejdříve vybaviti nově zřízené fakulty lékařské v Brně a v Bratislavě, a tím umožniti odliv studujících lékařství z Prahy, zejména zde studujících jihoslovanských“. Objevovaly se oprávněné obavy, že studenti v Brně nemají kde absolvovat chirurgické studium. Aby totiž mohli dosáhnout medicínského absolutoria opravňujícího je k podání žádosti k druhému a třetímu rigorózu, museli už v r. 1920 studovat čtvrtý a pátý ročník, do něhož byla právě zařazena chirurgie. Klinika na brněnské lékařské fakultě vlastně neexistovala, což znamenalo nebezpečí, že studující nejvyšších ročníků nesplní praktickou výuku. Ministerstvo školství a národní osvěty v tomto problému dokonce spatřovalo „zhoubu lékařské fakulty brněnské“.

Přes všechny sliby, že všichni zainteresovaní pomohou problém rychle vyřešit, narůstaly potíže. Na počátku r. 1920 děkan lékařské fakulty Pavel Ludvík Kučera urgoval předání a rychlé vyklizení „za účelem umístění v ní jedné z klinik“ (tehdy se ještě počítalo s přesunem kliniky chirurgické), ale dostal od stavebního ředitelství odpověď „že nebude to asi spíše než po započetí zimy 1920 (dopis z 23. ledna 1920).

Na Petřivalského byl mezitím vyvíjen tlak, aby co nejdříve začal s výukou chirurgie. Měl vybudovat chirurgickou kliniku v původní posádkové nemocnici na Žlutém

Julius Petřivalský

kopci, ale trval stále na tom, že musí zůstat v areálu zemské nemocnice, právě tam, kde bylo chirurgické oddělení Bakeše. Nepodařilo se nám zatím najít doklady, kdo tak rozhodl, ale najednou se začalo mluvit jako o nejvhodnějším řešení přemístit na Žlutý kopec nikoliv Petřivalského, ale Bakešovo chirurgické oddělení a v uprázdněném pavilonu v nemocnici U sv. Anny zbudovat kliniku. Později můžeme číst v protokolu prezidia Zemského úřadu s datem 10. dubna 1922: „Lékařské fakultě velmi pomohlo ve svízelné situaci získání chirurgického oddělení MUDr. Jaroslava Bakeše v Zemské nemocnici, kterému město Brno uvolnilo budovu Zeměbranecké nemocnice

na Žlutém kopci“. Ještě později již zmíněný Arnold Jirásek, který si přesunutím Petřivalského do Brna zajistil vedoucí pozici v pražské chirurgii, bez jakéhokoliv pocitu viny vůči Bakešovi, jehož nepřímo připravil o kliniku, napsal: „Založená brněnská univerzita a potřeba jejích klinik způsobily, že Bakeš musel přejít ze svého působiště v městě do nového chirurgického oddělení, jež bylo pro něho za jeho spolupůsobení postaveno a vypraveno na Žlutém kopci“ (Jirásek, 1930).
Obě strohá konstatování se vzdalují pravdě. Jakoby nebylo dost ponížení, které musel Bakeš prožít neočekávanou hrubostí ze strany pražských kolegů řešících si na jeho úkor domácí konkurenční a osobní spory a jakoby mu někdo nové pracoviště připravil. Nejvíce starostí s přesunem musel řešit sám. (To je jeden z příkladů, jak snadno dochází ke zkreslování událostí, když se opustí pravda dokumentů.)

Kompenzací za Bakešovo odsunutí z přednostenského místa měl být podle Jiráska „umožněn (Bakešovi) vstup do pražského prostředí“. V takto formulovaném vyjádření bylo dost pokrytectví i domýšlivosti, Jirásek musel dobře vědět o Bakešově výjimečnosti, vždyť Bakeš přece referoval na všech chirurgických sjezdech, nejednou jako hlavní řečník, měl několik světových prvenství, jeho originální přínos při rozvoji chirurgie byl uznáván v zahraničí. Jirásek ho označil pouze za „svérázný zjev chirurga ze slavné doby nejvyššího vzestupu chirurgie–... jdoucí v chirurgii vlastní cestou“ (Jirásek, 1930). Za takovým vyjádřením může číst čtenář cokoliv.
Bakeš byl rozhodnutím, aby opustil své místo v zemské nemocnici a přenechal je Petřivalskému, zaskočen, ještě se nevzpamatoval z osobní prohry, že se nestal přednostou kliniky. Ze vzorně vybudované chirurgické nemocnice, která byla jeho dílem, se mu odcházelo těžko. Od samého počátku vyvíjel Petřivalský na Bakeše neúměrný tlak, aby mu rychle budovu v Zemské nemocnici uvolnil. Rychlost „vyklízení pole“ nezáležela vůbec na Bakešově vůli a na jeho pracovním úsilí. Vynucený odchod vyžadoval dostatek psychické síly k tomu, aby neutrpěla jeho pověst brilantního chirurga – novátora, ani jeho pacienti. Za novou budovu, kterou byl donucen předat lékařské fakultě a kterou vybavil tehdy nejmodernější lékařskou chirurgickou technikou, pochopitelně žádal adekvátní náhradu. Tyto požadavky se zdály Petřivalskému troufalé a náročné pro pouhého primáře a hned zpočátku je označoval za naschvály. Stupňoval tlak a napětí opakovanými žalobnými dopisy na nejrůznější instituce, v nichž je dodnes znát silná osobní averze.
Bakeš měl plné právo být hrdý na svoje vědění a chirurgické umění, znal svou cenu i místo, které si prací i experimenty vybudoval v české chirurgii první poloviny dvacátého století (a nejen v ní), nechtěl se proto vzdát všeho ve prospěch Petřivalského. Kladl si podle vedení fakulty náročné požadavky. Chtěl jen adekvátní náhradu, nikde jsme nenašli doklady o tom, že by dělal schválnosti.

(Zajímavým dokumentem odborné pověsti může posloužit i dopis, který koncem třicátých let adresoval Bakešovi MUDr. Haber z Bostonu. Píše v něm: „Dr. Raport, který s Vámi pracoval v r. 1906, mně doporučil, abych se u Vás informoval, zda bych mohl po doktorátu u Vás pracovat. Vystudoval jsem lékařskou fakultu v Bostonu, mám dva roky praxe v nemocnici a dva roky jako praktický lékař na klinice. Chci se vzdát praxe a pomýšlím na několikaletá vědecká studia. Zajímám se o chirurgii, hlavně genitourinální. Prosím Vás, pane doktore, abyste byl tak laskav a informoval mne, zda pod Vaším dohledem a ve Vašem ústavu bych se mohl věnovat operacím. Budu Vám velmi vděčný za odpověď a poroučím se Vám“. Odpověď napsal profesor Vladimír Morávek s oznámením, že MUDr. Bakeš už nedávno zemřel a s velmi zajímavým dodatkem: „Není zde v Brně tohoto času chirurg tak znamenitý a známý, a proto Vám nemohu doporučiti vhodný ústav pro Vaše studia“. (Rodinný archiv). Bakešovy kvality však jeho odpůrci na lékařské fakultě brali málo na vědomí.

Administrativní a organizační problémy s přesunem Bakešova druhého chirurgického oddělení byly zpočátku značné. Nejprve bylo třeba vyčkat, až vojenská správa předá

budovu na Žlutém kopci správě zemské, což také znamenalo přeložit zde hospitalizované nemocné do posádkové nebo jiné nemocnice a budovu zcela vyklidit. Teprve pak mohly započít adaptační práce, které byly na žádost Bakešovu poměrně velkého rozsahu. Vynutil si, že náhrada, včetně vybavení, bude adekvátní tomu, co musel přenechat klinice Petřivalského. Pak se roztočil kolotoč požadavků, urgencí a stížností mezi vojenskou a zemskou politickou správou,

Chirurgická nemocnice na Žlutém kopci před stavebními úpravami a po nich

ministerstvy zdravotnictví i školství a národní osvěty, vedením lékařské fakulty, dodavatelskými firmami a také mezi Bakešem a Petřivalským.
Přesto, že ministr školství a národní osvěty Gustav Habermann ubezpečil na podzim profesora Edwarda Babáka (15. října 1919), že školská správa chce co nejdříve dobudovat univerzitu v Brně a v Bratislavě, že si je vědom závažnosti celého problému, protože „zařízení Masarykovy univerzity bude pro Brno a vůbec pro celou Moravu významu epochálního“, předání objektu se vleklo. Nepochybně chyběl v celém projektu strategický vůdce, zainteresované instituce prosazovaly sice zájmy veřejné, ale i partikulární a osobní. Další děkan lékařské fakulty profesor Otomar Völker pod tlakem Petřivalského psal, že Bakeš setrváváním na původním místě ohrožuje fungování chirurgické kliniky. Vyhrožoval dokonce politickými důvody, pokud se včas neodstěhuje na Žlutý kopec, mohl by „dávat záminky k protestním bouřím na fakultě, kde roste počet studentů komunistů, což by neradno bylo“. O přesunu jednal profesorský sbor lékařské fakulty opakovaně po celý rok. Ještě 17. prosince 1920 „s rezignací konstatoval, že veškeré jeho kroky u všech činitelů podnikané za tím účelem, aby chirurgické oddělení primáře Bakeše bylo přeneseno do nemocnice na Žlutém kopci, byly bezvýsledné a že jest nyní již naléhavé nebezpečí, že chirurgická klinika, která má být zřízena v místnostech oddělení primáře Bakeše, nebude ani na podzim 1921 otevřena.“
(Dopis ze 17. prosince 1920.)
Koncem ledna 1921 profesorský sbor lékařské fakulty konečně schválil podmínky, za nichž byl Bakeš ochoten přestěhovat se. Obsahovaly plán přestavby objektu, ačkoliv se zpočátku fakulta stavebním adaptacím bránila. Budova měla být podle Bakešových představ zvýšena o nástavbu druhého patra tak, aby se tam vešlo 110 lůžek, byty pro dvacet ošetřovatelek a tři asistenty. Byla to vlastně už třetí nemocniční budova, kterou si Bakeš připravoval. Vedle stávajících chirurgických sálů požadoval ještě vybudovat operační sál pro tzv. čisté případy, s vedlejší místností a izolací. Pro oba operační sály požadoval kvalitní vybavení – vrchní osvětlení, sterilizaci, autoklávy, přípravnu teplé vody a sál s umyvadly, jaký měl v zemské nemocnici. Na čistotu a hygienu byl náročný. Dále žádal rentgen, horské slunce, kvalitní rozvody ústředního topení, výtah pro nemocné a ukončení a předání objektů tak, aby nemusel přerušit operační činnost a léčbu pacientů. Profesorský sbor byl Bakešovými požadavky ohromen, stejně jako ministerstva, která adaptaci financovala. Vše se jim zdálo těžko uskutečnitelné, a tak nastaly boje o každý požadavek. S předáním stavby do užívání se počítalo během Vánoc 1921.
Konkurz na stavební práce vyhlásil ministerský rada Havlíček teprve v únoru 1921, aniž by byly schváleny plány a rozpočet, protože věc mimořádně spěchala. Chirurgické přednášky měly být

zahájeny nejpozději počátkem listopadu, Petřivalský je odmítl, pokud bude ještě v budově Bakeš. Stálým odkládáním termínu jeho ochodu byl zneklidněn a netrpělivě naléhal na profesorský sbor, aby rozhodl odebrat Bakešovi ve stávajícím chirurgickém oddělení 60 lůžek, která hodlal přeměnit na klinická. Sbor mu vyhověl 22. dubna 1921.

Soužití obou rivalů v jedné budově bylo natrvalo zatíženo napjatými vztahy. Je obdivuhodné, že i v této atmosféře pokračoval Bakeš vedle svých lékařských povinností v rozvíjení oboru, zavedl novou techniku operací bráničních kýl a chirurgii mozku a míchy. Do Zeitschrift für Chirurgie odeslal článek *Radikaloperations der Zwerchellhernien mittels Kirchners Angelhachenschnittes und temporale Phernicusblokade* (č. 16, 1921). Dále experimentoval, psal a docházel jako dozor na stavbu nemocnice. Starosti s jejím vnitřním zařízením narůstaly, ani v červnu nedocílil ještě schválení objednávky na vybavení, dokonce ani žádaného obnosu na jeho zaplacení. Děkan za této situace dokonce uvažoval o zastavení adaptačních prací v nemocnici na Žlutém kopci (dopis z 30. června 1921). V areálu svatoanenské nemocnice se totiž stavěla chirurgická posluchárna a plánovala se stavba kompletní fakulty na planině Kraví hory, a tak ochota plnit Bakešovy požadavky byla mizivá. Navíc vázly dodávky od vídeňských firem a ministerstvo školství a národní osvěty odmítalo nakupovat přístroje v zahraničí s odkazem na nedostatek peněz a nutilo Bakeše pořizovat levnější domácí výrobky. Ten však trval na dodržení slibu, za jediné kritérium považoval pouze kvalitu. Tvrdohlavě setrvával na adekvátní náhradě za dílo, od něhož byl bezohledně odstaven. Petřivalský v jeho nekompromisním postoji spatřoval špatné úmysly, dokonce písemně upozorňoval příslušné orgány, že Bakeš odstěhování zdržuje až do doby, kdy bude mít u nemocnice vybudované i garáže pro své automobily. Domluva mezi oběma kolegy byla bez prostředníků téměř nemožná. Petřivalský stále odmítal pracovat v jeho blízkosti a žaloval děkanovi i ministrovi, že si vybírá jen zajímavé operační případy a že jeho výuku svévolně komplikuje. Cítil se Bakešem omezován ve svém nadřazeném postavení. V jednom z dopisů ministrovi školství a národní osvěty napsal: „Bakeš nazval tuto úmluvu (přepuštění 60 lůžek) pohostinstvím pro chirurgickou kliniku, pan děkan (E. Babák) ji nazval ochotou Bakešovou, nesmírnou koncesí pro kliniku, zcela dobře možnou symbiosu obou ústavů; já však nenalézám pro tuto věc naprosto nemožnou, vhodnějšího výrazu, nežli otrocké poddanství chirurgické kliniky primáři Bakešovi. Přednosta kliniky se tu méně cení než Bakešův sekundář; přednostovi chirurgické kliniky se podvazují všechny čtyři končetiny a pak se důtklivě vyzývá aby ukázal, co dovede. Za těchto poměrů se mohou – podle názoru pana děkana „zcela čestně zahájit hlavní přednášky z chirurgie.“ K tomu textu netřeba komentáře, jedna citace z několika dalších dopisů dostatečně dokládá napjaté vztahy. Petřivalskému se také nelíbily časté poznámky o tom, že se vlastně o stav své kliniky příliš nestará, protože v Brně nebydlí, že si v Praze drží víkendovou praxi a trvalé bydliště.

Za této situace vedení lékařské fakulty nezbývalo nic jiného, než bedlivě sledovat dokončovací práce a stále psát na všechny strany.

To už začal na lékařské fakultě třetí studijní rok, v urgencích pokračoval i Edward Babák, se zahraničními dodavatelskými firmami a platbou v markách to nebylo jednání snadné ani pro ministerstvo. Na počátku prosince 1921 dosud nebylo dodáno ústřední topení, takže záměr předat budovu v listopadu byl nereálný, byl proto stanoven třetí termín na konec prosince, pak čtvrtý na druhou polovinu ledna.

Předání nemocnice na Žlutém kopci se nakonec uskutečnilo až 26. dubna 1922. Administrativně přejalo nemocnici ředitelství Moravské zemské nemocnice pro potřeby druhého chirurgického oddělení primáře MUDr. Jaroslava Bakeše. V předávacím protokolu také stálo, že v nedalekém domečku, bývalé umrlčí komoře a pitevně, byl zbudován jednopokojový byt pro strojníka a jeden pokoj pro svobodného topiče, nově byla také přistavěna garáž a benzinová komora. Je tu i poznámka, že dosud nebylo dodáno rentgenové zařízení, ale nelze již déle čekat. Pacienti budou dočasně převáženi k vyšetření na náklady státní správy ke sv. Anně.

Nemocnice zahájila oficiálně provoz od 1. června 1922. Bakeš měl ještě v úmyslu zřídit v jejím sousedství pavilon pro léčbu kostní tuberkulózy, ale stavbu pro nedostatek peněz neuskutečnil.
I tak byl výsledek Bakešova úsilí na tehdejší dobu a poměry vynikající; budova se zvýšila o jedno patro, měla světlé a prostorné pokoje se 110 lůžky, pokoje pro dvacet ošetřovatelek, tři asistenty, dva technické pracovníky, prostorný operační a aseptický sál a materiální vybavení celkem za 180 758 Kč, například nechyběly lednice, digestoře, moderní osvětlovací tělesa, ústřední vytápění, telefon, domácí zvonky, ohýbaný kovový nábytek či zpožděný, zato kvalitní rentgen.

Antonín Novotný

Nemocnici Bakeš řídil celkem osm let. Krátce po zahájení činnosti tohoto chirurgického oddělení bylo znát, že v jeho čele stojí silná individualita, směle si razící nové cesty v chirurgii. S odvahou a velkou pílí dělali zde výkony, na které si troufali v té době jen velké kliniky. Bakeš stál v čele průkopníků nových radikálních chirurgických metod. Na chirurgickém kongresu v Berlíně v r. 1923 referoval o své metodě choledochostomie. Nic neměnil na svém chování na operačním sále, při operacích byl přísný, „operační sál mu byl svatyní“, jejíž práh směli překročit jen vyvolení, dbal úzkostlivě na hygienu, na svou pověst vyhlášeného operatéra i na kvalitu svých asistentů, k nimž býval na sále až despotický. Po šťastném průběhu operace, leckdy bohatém na dramatické momenty, shodil se sebe masku přísnosti a přeměnil se v milého společníka. Mluvil s nadšením
o chirurgii, o pokrocích v technických vědách, byl též filozoficky vzdělán“ (Kofránek, 1930).
Věnoval se i chirurgické léčbě zhoubných nádorů, zvláště karcinomu kolorekta. Některé maligní nádory léčil rentgenem (od 7. dubna 1923). Tehdy se do této metody vkládala velká naděje, až později se ukázalo, že možnosti jsou omezené. O dalších výsledcích své činnosti v oboru přednášel na VI. sjezdu českých lékařů a přírodozpytců v r. 1928.
Vedle Bakeše vyrůstal další zdatný chirurg a jeho nástupce, MUDr. Antonín Novotný, který již v době první světové války operoval ve Velké Británii královnu matku. Spolu s ním Bakeš vedl přesné záznamy, přesně po vzoru Albertově, o prováděných operacích, připravil do tisku první díl *Chirurgických metod a jejích výsledků* (1923), druhý v roce 1928, třetí už vydal jeho nástupce Novotný.

Bakeš se od Petřivalského vzdálil místem i svéráznou chirurgickou školou. Ve skutečnosti napětí nepolevovalo, stále zůstávali rivaly v chirurgii, i když s rozdílnými možnostmi. Schylovalo se k dalšímu dlouhotrvajícímu konfliktu, a to poté, kdy se Brnem roznesla zpráva, že se uvažuje o stavbě nemocnice pro rakovinou stižené pacienty, jakéhosi „Domu útěchy“.

ZROZENÍ „DOMU ÚTĚCHY“ – MASARYKOVY LÉČEBNY DNES MASARYKOVA ONKOLOGICKÉHO ÚSTAVU

Odvážná myšlenka vybudovat ústav pro nemocné, „kteří umírají kdesi na půdě, ve chlévě, nebo za pecí na obtíž své rodině, bez pomoci a bez útěchy“, jak si do deníku poznamenala Lucie Bakešová, zrála poměrně dlouho. Bylo to nedlouho po otevření druhého (II.) chirurgického oddělení Zemské nemocnice na Žlutém kopci v Brně v r. 1922. Syn Jaroslav jí vyprávěl příhodu z noci, kdy před nemocnici přijel povoz s umírajícím nešťastníkem, kterého položili na schody, ať se o něho někdo postará. Takový pacient vždycky znamenal pro nemocnici problém. Lucii tehdy napadlo, že by bylo dobré pro takové lidi postavit nějakou záchytnou charitativní nemocnici, kde by našli základní ošetření a milosrdnou útěchu. Tehdy o tom nejvíce mluvila se svou spolupracovnicí z Útulny ženské v Brně, Marií Steyskalovou, která ji v záměru podporovala. Společně pak rozvíjely úvahy o stánku míru a útěchy. S tou myšlenkou se svěřila i svému synovi. Vzal si ji tehdy k srdci víc, než se jí zdálo. Začal o takovém ústavu přemýšlet ze svého lékařského hlediska, z dosavadních zkušeností z vlastní praxe i z těch, které posbíral při svých cestách po evropských nemocnicích, zvláště protirakovinných. K rozhodujícímu kroku přinutila Lucii smutná událost, když na ulici našla asi patnáctiletou dívku, která tam v bolestech umírala na tuberkulózu. Vzala ji tehdy do Útulny, kde jí dosloužili.
Brzy na to (13. března 1927) napsala do Lidových novin článek *Čeho je v Brně třeba*. Zformulovala v něm své první představy o domě poskytujícím milosrdnou pomoc. Je to dnes historický článek, první vlaštovka, která zvěstovala počátek velké věci, ale i velkých starostí, nedorozumění a těžkých bojů. Lucii v té době bylo už 74 let a trpěla ischemickou chorobou srdeční. Našla v sobě však dostatek energie, aby se zmužile postavila na pomyslnou startovní čáru: „Mnohdy jsou přeplněny nemocnice tak, že nemocní leží v jednom lůžku, ba dokonce na podlaze,“ obracela se ke čtenářům Lidových novin. Zvláště léčení těch „ubohých z nejubožejších“, jichž se každý štítí a od nichž se odvrací s odporem, byl velký problém. „Nezřídka i nejbližší příbuzní zůstávají je útrapám a bolestem. Kolik ústrků, urážek a muk tělesných i duševních jest snášeti takovému churavci, nežli se nad ním příroda ustrne?“ A dále pokračuje:
„I lidé dobří stávají se ukrutnými, vidouce hmotnou zkázu pro sebe a děti jim hrozící od těchto nákladných ubožáků. Ale kam se má obtížný ubožák uchýlit, není-li v dobrých rodinných poměrech, nemá-li ani místečka a nikoho, kdo by mu posloužil a ošetřil ho? Neozve se ve vás cit milosrdenství?“, ptá se a vzápětí v citovaném článku navrhuje:
„... aby byl v Brně vybudován pro lidi chronickou chorobou stižené Dům míru a útěchy. V Řecku slul takový útulek euthanasion“. Je přesvědčena, že „sám duch času vynucuje si náš návrh, ku kterému zajisté všechny eticky pracující instituce ideově, hlavně však prakticky se připojí. V prvé řadě jest země povolána starati se o toto zdravotní a sociální naléhavé zařízení. Doufáme, že projev náš nevyzní naplano.“ (Z projevu v Živě, Pozůstalost LB.)
Neotálela a mluvila o svém plánu s profesory lékařské fakulty, které si pozvala na schůzi Živy. Projednávali tam společně problémy vivisekce a to, jak odpovědět obhájcům přírody protestujícím proti experimentům se zvířaty. Současně se zmínila i o potřebě nové nemocnice. Souhlasili s ní a pro myšlenku získávali i další. Posílena ve svém přesvědčení, přednesla na schůzi Živy konané v univerzitní aule Masarykovy univerzity dne 7. října 1927 proslov, v němž opětně zdůvodnila potřebu zřídit ozdravovnu či chorobinec obdobný řeckým euthanasiím. Oznámila také, že se obrátí na vládu a jiné činitele o podporu podle § 30 našeho zákona o povinnostech a právech občanů, podle něhož „může každý spolek učiniti odůvodněný návrh vládě“, s dovětkem, že „naše přeplněné nemocnice nejsou s to pojmouti všechny osoby postižené vlekoucí se nemocí v delším pobytu a pro tyto nešťastníky žádáme o zřízení takového „Domu útěchy“ v Brně“. To bylo vůbec poprvé, kdy byl tento název vysloven. V další části vystoupení pak

odmítla námitky, že na taková humanitní zařízení nejsou peníze. Argumentovala kritikou, že „z peněz obecných a státních provádějí se stavby reprezentační, z peněz soukromých přepychové stavby bankovních paláců, luxusních hotelů, kaváren a barů atd. atd., pak můžeme se snadno domnívati, že by se mohly najít i peníze potřebné ke zmírnění bídy a neštěstí těch našich spoluobčanů nejubožejších z ubohých a nejnešťastnějších!“ Vzala si na pomoc slova amerického zpravodaje Lidových novin Berty Ženatého – „Budujme dnes, dnešek je nejdůležitějším dnem našeho života a je lepší než kterýkoliv den v minulosti!“ Posilovaly ji i Masarykovy výzvy k drobné užitečné práci, z níž se rodí velké věci: „I to heslo Pravda vítězí jest onen zlatý meč, jakým v pohádkách osvoboditelé srážejí hlavy drakům“, opakovala často, když organizovala letákové akce, besedy v rozhlase, společenská setkání, psala dopisy, aby získala co nejvíce spolupracovníků.
Na téže schůzi dne 7. listopadu 1927 přítomní vytvořili přípravný výbor pro ustavení Spolku „Domu útěchy“. Tak si to předem dohodla se synem, který byl ochoten zahájit přípravné práce k jeho stavbě. Společně s MUDr. Jaroslavem Bakešem sepsali také profesor MUDr. Antonín Trýb, a dr. F. Kousalík, přednosta Sociálního ústavu v Brně, *Provolání* s výzvou ke všem občanům, aby se všichni, kdož souhlasí s budováním „Domu útěchy“ přihlásili za členy Spolku, který „ustavili sociálně cítící pracovníci v Brně“. V Lidových novinách o tom referoval Rudolf Vanýsek dne 20. prosince 1927. To Lucie Bakešová radostně přijala, domnívala se, že Vanýskova prestiž jim získá příznivce. O Vánocích vydala letáček s datem 24. prosince 1927, kde o stavbě informuje a vyzývá „Pomozte! Zoufale volají těžce choří na nás zdravé lidi. Slyšíme volání a chceme pomoci. Zasaďme se, my lidé dobré vůle, aby byl v Brně vybudován Dům naděje a útěchy. Pomozte, poraďte, každý dle svého svědomí a soucitu“. Takovým textem zaútočila na emoce Brňanů o Štědrém večeru. Zahájila také čilou korespondenci s prezidentskou kanceláří a s Alicí Masarykovou, s níž se znala z dřívější spolupráce v Československém červeném kříži. Také prezidenta Masaryka podrobně informovala o svém a synovu záměru. První odpověď dostala už dne 2. ledna 1928. Bylo to ubezpečení vedoucího prezidentské kanceláře Přemysla Šámala, že se „pokusí ve věci zasáhnouti“. V březnu Šámal píše Bakešové znovu: „Panu prezidentovi je myšlenka Vaše sympatická, poněvadž se jí řeší v konkrétní formě pomoc bližnímu. Dosud však váš program je příliš všeobecný a je třeba propracovati jej v detailech a náležitě připraviti. Pan prezident projevil tedy zatím jen zásadní souhlas s podporou Vašeho podniku. Výše této podpory a doba vyplacení bude stanovena, až předložíte panu prezidentovi plány, rozpočet a přesnou zprávu o tom, jak hodláte získati prostředky pro uskutečnění své myšlenky“.
Bylo třeba urychleně jednat. Stanovy spolku vypracoval profesor MUDr. František Hamza, přednosta Ústavu sociálního lékařství Lékařské fakulty Masarykovy univerzity. Měl už značné zkušenosti ze své předchozí praxe ve vedení ústavu pro skrofulózní děti v Luži a z budování léčebných protituberkulózních ústavů ve Starém Smokovci a jinde. Vypracované stanovy obdržel Masaryk. Kancelář potvrdila příjem dne 16. června 1928 s dodatkem, že byl „ovšem teprve učiněn první krůček k uskutečnění vašeho plánu“. Prezident trval na podrobnějších informacích. „Hlavní práce Vás teprve čeká, totiž rozřešit otázku finanční, na níž závisí zdar anebo neúspěch každého podniku“, dodával Přemysl Šámal. Lucie Bakešová sezvala na 21. červen 1928 schůzku přípravného výboru, která se změnila v ustavující schůzí Spolku „Dům útěchy“. Z lékařské fakulty se přípravných prací účastnili profesoři J. Bělehrádek, F. Hamza, A. Trýb a O. Völker. Shodli se na hlavním programu – „vybudovat a dokonale vybavit speciální ústav, ve kterém by byly nemocní rakovinou a jinými nádory ošetřeni a léčeni a ve kterém by se největší pozornost věnovala bádání vědeckému. (Novotný, 1935). Poslání ústavu mělo spočívat v úzkém spojení lékařské a badatelské činnosti. Oproti původním představám o charitativní nemocnici to byl značný a významný posun. Učinil ho svým vystoupením MUDr. Jaroslav Bakeš na jedné z předchozích schůzí Živy.
Od toho vystoupení bylo pouze charitativní poslání ústavu už minulostí a v textech

se většinou „Dům útěchy“ objevoval v uvozovkách. Spolek, v něm hlavně Lucie Bakešová, která se se svou vnučkou (schovankou) Věrou Lesnou postavila do čela jeho tzv. Dámského odboru, zahájil akce k získání potřebných financí. „Snahy naše se potkávají od první chvíle s velkým pochopením skoro ve všech kruzích společenských“, poznamenala si do konceptu článku *Čím má být Dům útěchy* tehdy paní Lucie. „První dar 1000 Kč věnovala M. Steyskalová, starostka Útulny ženské v Brně, další pak anonymní paní z Kyjova darovala 5000 Kč, přicházely příspěvky od zakládajících členů Spolku (500 Kč) a zatím nejmenovaný mecenáš slíbil odkaz celého jmění“. Tak informovala Bakešová brněnské ženy a povzbuzovala: „Buďme šťastny, že dovedeme nejen v život uvésti, ale i udržeti svým potomkům odkaz žen moravských, které v tichu a skrytě nezištně dávají základ velikému pomníku v jubilejním roce 1928 (deset let od vzniku Československa, V. L.) městu Brnu, celé Moravě, Slezsku a Slovensku“.

Nejen k ženám se Lucie Bakešová obracela svými četnými výzvami o peníze a spolupráci, stále měla na paměti synova slova, která jí řekl, když oznámil svůj plán – „Uchopte se, ženy, této práce“. A ony ji skutečně uchopily. Psala na všechny strany, nejen články do Lidových novin, ale také žádala o podporu pražské novináře a spisovatele – Karla Čapka, Karla Scheinpfluga, přítelkyni Gabrielu Preissovou, na Slovensku spisovatelku E. M. Šoltésovou a další.
Dámský odbor, jehož čestnými předsedkyněmi byly J. Černá a V. Englišová, výkonnými pak P. Bačová a V. Lesná, Bakešova dcera, duší pak L. Bakešová a J. Baborovská, šířil spolkové myšlenky, organizoval zábavné a poučné akce, přednášky, proslovy v rozhlase, v nichž vlivní lidé pomáhali svou autoritou (např. prof. K. Engliš, ministr financí, Ing. B. Ženatý, polárník J. Welzl, ve prospěch spolku koncertovalo Moravské kvarteto a Opus), dobročinné večírky, aukční výstavy předmětů, hlavně darovaných obrazů. Vystavoval je ve výlohách v České ulici a pak dražil. Dokonce jeden obchodník s látkami zaslal několik rolí látek, Lucie Bakešová s nimi měla problémy, než je „proměnila“ na peníze. Finančně nejúspěšnější byla jarní slavnost 1929. Největší propagační úsilí trvalo první dva

První propagační leták s ideální představou Domu útěchy

roky. Výbor Spolku také vydal výzvu ke všem obyvatelům Československa, aby pomohli sesbírat potřebných 6 milionů korun. „Všimněte si poštou zaslaných listin složných a přihlašovacích lístků a nevracejte nám je bez upotřebení, následujíce příklad oné pětitisícové nejmenované dárkyně z Kyjova“, napsala L. Bakešová v článku *Boj proti zhoubným nádorům, zvláště proti rakovině* s podtitulem *K otázce Domu útěchy* (uložen v rukopisné pozůstalosti LB). Ještě něčím je tento text zajímavý. Bakešová v něm informuje o londýnském sjezdu lékařů v r. 1928, kteří se klinicky i vědecky zabývají rakovinou. Sjezd zahájil sám švédský král. To měla být vlastně výtka domácímu prostředí, které se dosud zákeřné choroby sice bojí, ale nic pro rozluštění její příčiny nedělá. Ona, laik dále píše: „Dlouholetým pátráním, zkoumáním vyskytly se nové metody, jimiž léčiti se bude zhoubný tento mor ve všech zemích a v ústavech speciálních ... Takovým ústavem – přístavkem mohla by být doplněna každá větší nemocnice ... kdež by se pěstovala věda uplatňováním nových metod, pozorováním účinků těchto na různé pacienty ... Jistě se najde na některé palčivé otázky a těžké hádanky o příčinách rakoviny odpověď, rozluštění některého problému ve vědecké laboratoři fyziologů, biologů, chemiků atd“. Plánovaný brněnský ústav považovala za začátek. Byl to společný vědecko-výzkumný a léčebný program

lékařů a přírodovědců, o nějž stále usilujeme. Ještě v další věci se Lucie Bakešová záslužně angažovala. Dopisem datovaným dne 14. ledna 1929 se obrátila na prezidenta Masaryka se žádostí, zda by mohl chystaný ústav nést jeho jméno. Odpověď dostala za tři dny, bylo v něm uvedeno: „Pan prezident nepokládá tuto dobu ještě za vhodnou k podání žádosti, ježto ministerstvo veřejného zdravotnictví by mohlo činit námitky, že stavba pavilonu dosud není finančně zajištěna. Račte tedy s provedením úmyslu sečkati, až projekt Váš bude po všech stránkách zabezpečen."
Úsilí Bakešové bylo skutečně obdivuhodné. I jednatele spolku MUDr. Antonína Novotného nabádá k větší aktivitě, když mu například psala, aby také vytrvale psal o spolkové činnosti i o léčení a výzkumech rakoviny ve světě do denního tisku „slovem srozumitelným i laikům. Uveřejní-li naše noviny zprávy o rakovině ve svých nemocnicích a o výzkumech ve Vídni, v Berlíně a jinde ve světě, všimnou si pak i nejširší vrstvy v národě našich snah, činnosti a úsilí spolku, o němž většina neví. Myslím, že by bylo na místě napsat kratičký dodatek asi takto: – psát o závěrech, vzbuzovat zájem, vysvětlovat, psát o vymoženostech spolku, ale také o zahleděnosti některých, o ignorantech, závistnících... Také o dárcích a darech. V cizině jsou společnosti proti rakovině podporovány velkými podniky... Proč máme být vždy poslední?"
(dopis ze dne 10. října 1929).
Skutečně Lucie Bakešová byla neúnavným motorem celého odvážného podniku. Hlídala placení příspěvků, vyzývala k darům, psala ženám vlivných mužů, aby se zasadily o přidělení místa pro stavbu na Žlutém kopci, MUDr. Novotnému, aby se pokusil získat Rockefellerovu nadaci, i kuratorium fondu u Zemské banky v Praze. Je také zajímavé, že ho vyzývá, aby oslovoval majitele cihelen, betonáren, vápenic, kteří by mnohé, jako už učinil Harrach, mohli darovat. Soudila, že také terén už by se měl začít upravovat, aby lidé dostali práci a že měla být vypsána na stavbu soutěž. Také měl napsat článek o tom, že rakovina není nakažlivá, jak se vyjádřil MUDr. Sernberg při oslavě šedesátého výročí trvání protirakovinného spolku v Německu, aby se obyvatelé v okolí Žlutého kopce konečně uklidnili. „Pošlu i já další článek", sděluje MUDr. Novotnému, „syn ho trochu upraví, řekl, že není vhodný k uveřejňování, ale já myslím, že je dobře o snahách lékařů psát". Historikové jsou někdy nespravedliví. Nepíší, kdo je vlastně skutečně za všemi těmi četnými aktivitami, připisují je MUDr. Novotnému, anebo prostě Spolku.

Záměr Lucie a Jaroslava Bakešových vybudovat v Brně novou nemocnici, o níž se začalo v tisku psát v r. 1927, zůstávaly u profesorského sboru lékařské fakulty vcelku bez pozornosti. Lépe zasvěceni byli pouze profesoři J. Bělehrádek, A. Trýb, F. Hamza, O. Völker a R. Vanýsek, vesměs členové spolku Živa, který vedla Lucie Bakešová. Připomínáme, že právě na schůzi Živy poprvé vyslovila svou myšlenku o stavbě „euthanasia", Domu útěchy, kam by se mohli umístit lidé nevyléčitelní, zůstávající bez pomoci, zvláště nemajetní. Přítomným na schůzi se úmysl zalíbil a slíbili plánu podporu.
Nastaly však nemalé problémy. Na jedné z příštích schůzí Živy, kde se řešily etické problémy vivisekce a hledaly se odpovědi na protesty ochránců přírody proti vědecko-medicínským experimentům na zvířatech, vystoupil MUDr. Jaroslav Bakeš a přednesl promyšlený plán na stavbu specializované nemocnice, dost vzdálený původním představám útěšného domu.
Svým návrhem na stavbu a činnost protirakovinného ústavu MUDr. Bakeš zcela vyloučil, že by se jednalo o zařízení charitativní, i když paliativní a sociální aspekty nepominul. (Přednesený návrh vydal v samostatném tisku s názvem *Jak čelit vzrůstajícímu nebezpečí rakoviny,* a to nákladem Spolku Domu útěchy v r. 1929. Měl charakter informační a propagační.)
Rakovina byla už považována za jeden z nejdůležitějších problémů světové medicíny. Statistiky, které se objevovaly v odborném tisku, přinášely přesvědčivá čísla o nárůstu četnosti a o úmrtnosti.

Odborníci se předstihovali v úsilí objevit příčiny vzniku zhoubných nádorů a hledali i způsoby, jak nemoci účinně čelit.
V několika zemích už protirakovinné ústavy fungovaly. Hlavním impulzem k jejich

zřizování byl velký nárůst onemocnění. Většinou se stavěly z prostředků mecenášů, ale za podpory státních i místních politiků, zřizovaly je občanské spolky, někdy i univerzity.
Do první světové války byly takové ústavy založeny v Německu (Heidelberg, 1906), v Rusku (Moskva, 1903, Petrohrad, 1911), ve Švédsku (Stockholm), v Itálii (Turín), ve Francii (Paříž, 1914). Ve dvacátých letech jejich počet rostl a ústavy se budovaly např. ve Francii (Bordeaux), ve Španělsku (Madrid), v Itálii (Miláno); speciální oddělení se zřizovala také při nemocnicích v Neapoli, Florencii, Parmě, Palermu a jinde, centra pak v Montpellier, Toulouse, Marseille, Nancy, Rennes, Štrasburku, v Belgii, mimo Evropu pak například v USA, Brazílii a v Argentině, další ústavy se připravovaly v Portugalsku a v Nizozemsku.
Už tehdy se zvýšený výskyt zhoubných nádorových onemocnění zdůvodňoval zdokonalenou a účinnější diagnostikou, časnějším zjištěním nemoci a obecným prodlužováním lidského věku.
MUDr. Jaroslav Bakeš v citovaném článku

Samaritenhaus v Heidelbergu

upozornil také na to, že směrodatné jsou pouze „po léta přesně a opatrně vedené statistiky o nárůstu nemocných a o počtu úmrtí“. Odvolával se na německou statistiku z let 1903 až 1923 a v přehledné tabulce uvedl data Státního úřadu statistického v Praze o počtu úmrtí na rakovinu ve všech zemích tehdejšího Československa (včetně Podkarpatské Rusi) mezi lety 1921-1927. Počet úmrtí se v uvedeném období zvýšil téměř o čtyři tisíce. (Ze 100 000 obyvatel nad čtyřicet let zemřelo v r. 1928 v Čechách 407,47; na Moravě 392,39; ve Slezsku 368,87; na Slovensku 229,20; na Podkarpatské Rusi 189,20. Je vidět, že vyspělejší země vykazovaly větší vzestup počtu úmrtí. MUDr. Bakeš tu skutečnost vysvětloval životosprávou. Poznamenává však i to, že příčiny vzestupu a častější výskyt u vyspělejších národů objasněny nejsou.)

MUDr. Bakeš k těmto číslům připojil statistiku, kterou si sám vedl v chirurgické nemocnici na Žlutém kopci v Brně.
Od jejího založení v r. 1922 tam bylo léčeno z celkového počtu 18 343 pacientů 811 se zhoubnými nádory, kromě ambulantních a pro pokročilost choroby nepřijatých, z toho s rakovinou 728. Byl přesvědčen, že se o problému příliš teoretizuje, ale prakticky se pro nemocné rakovinou dělá jen velmi málo. Kritizoval také šířené přesvědčení o nevyléčitelnosti této nemoci, protože to nejednou podle něho vede k rezignaci na léčbu i na úlevu v utrpení umírajícím. Stejně odsuzoval nehumánní vztah, kdy nemocnice, ústavy, chudobince a chorobince odmítají přijímat nemocné v pokročilém stadiu nemoci, a to vzhledem k náročnosti péče a také k obtížnosti práce s tělesně a duševně trpícími umírajícími. Za vážný sociální problém považoval fakt, že se nemocní stávají velkou zátěží pro své rodiny, zvláště pro ty chudobné, protože v nevyhovujících a malých bytech trpí všichni, navíc i materiálním nedostatkem, takže se pak rodina snaží nemocného vlastně zbavit za každou cenu. Výjimkou nebyly případy, kdy příbuzní přivezli pacienta v noci před bránu nemocnice a ujeli. Aby je nebylo slyšet, omotávali kola u povozu hadry. Uvedl případ, kdy syn zabil matku, protože nesnesl pohled na její utrpení. Právě tyto až nelidské případy vyvolávaly diskuse o eutanázii, ale také o potřebě speciálních zdravotních zařízení.

DRAMATICKÉ BOJE O STAVBU, UMÍSTĚNÍ A O SAMOSTATNOST ÚSTAVU

MUDr. Bakeš viděl zásadní východisko z této situace ve zřizování speciálních ústavů, které by tyto nemocné přijímaly a poskytovaly jim účinnou léčbu a pomoc, ale současně by umožňovaly i vědecké bádání o příčinách onemocnění a hledání nových léčebných postupů, jak to znal ze svých zahraničních cest. V tom Československo za světem pokulhávalo. V Praze se sice ustavil už v r. 1904 Spolek pro potírání zhoubných nádorů, ale myšlenka postavit specializovaný ústav se tam nezrodila. Stále bylo nejúčinnější chirurgické léčení rakoviny, které se běžně dělo v nemocnicích, při včasném záchytu choroby a po operaci se z rakoviny mnozí vyléčili. Ale nebyly to výsledky uspokojivé ani pro lékaře, ani pro pacienty. Sílící vědecké bádání ve světě, které oslabovalo tvrzení o nevyléčitelnosti rakoviny, a budování specializovaných ústavů nebo center pro její léčbu ve velkých nemocnicích posilovalo v Bakešovi přesvědčení, že také u nás by měl být vybudován podobný ústav. A to proto, „že rakovina vyžaduje metody složité, většinou zásahy chirurgické s následným radiovým ošetřením, což ovšem předpokládá nejen dobře školený personál a speciální pomůcky a zařízení, ale také k tomu speciální ústav“, jak psal v citované práci.

Z několika v zahraničí navštívených protirakovinných ústavů ho nejvíce zaujal stockholmský Radiumhemmet (který si vzal vzor z Memorial Hospital v New Yorku), a to nejen svou dokonalou organizací, ale také proto, že byl zbudován za pomoci veřejnosti, krále a státu a byl připojen k původně chirurgické nemocnici. Bakešovi bylo sympatické, že tento ústav soustředil nemocné z celé země, léčil je podle nejnovějších poznatků a důsledně dlouhodobě kontroloval jejich stav. Vykazoval bezkonkurenční výsledky a Bakeš zařízení označil za dobrodiní sociální a hygienické, ale i badatelské, navzdory tomu, že byl zatím umístěn provizorně v adaptované obchodní škole a v upraveném činžáku a měl jen šedesát lůžek. Ocenil však to, že zaměstnává pět lékařů, disponoval velkým množstvím radia, dokonalým aktinoterapeutickým zařízením, že měl fyzikální a patologicko-anatomickou laboratoř a hlavně značný majetek z jubilejního daru krále Gustava V. a že se připravoval ke stavbě vlastního moderního ústavu. Dosud ho vedl spolek, ale je uznáván také univerzitou, s níž spolupracuje.

Stockholmský ústav se zdál Bakešovi jako vzor vhodný k následování: předsevzal si za pomoci veřejnosti, země a státu vybudovat obdobný ústav v sousedství chirurgické nemocnice na Žlutém kopci, s níž by sdílel hospodářské zázemí a využíval chirurgické sály a který by byl spravován spolkem.

Takto přednesl a podrobně zdůvodnil svůj plán specializovaného zařízení v Brně udiveným posluchačům na schůzi Živy:

– Bude to ústav s osmdesáti až sto lůžky v jedno- až třílůžkových pokojích vybavených vším potřebným.

– Čtyři větší pětilůžkové místnosti budou určeny rekonvalescentům a lehčím pacientům.

– Oddělení o šesti až osmi lůžkách bude sloužit jako izolační pro rané infekce, zejména s erysipelem, aby nemocní nebyli nebezpeční pro ostatní.

Pro účelnou speciální léčbu a bádání a pro profylaxi zhoubných nádorů navrhoval zřídit tato oddělení a pracoviště:

I. *radiové* zařízené na ozařování radiovou substancí, na aplikaci radiové emanace, na zavádění tyčinek nabitých radiovou emanací a zbavených kaustických paprsků vhodnými implantéry, a to přímo do hmoty nádoru.

II. *rentgenoterapeutické* se dvěma nebo třemi přístroji schopnými aplikovat velké dávky tvrdých paprsků pronikajících v krátké době i do nejhlubších vrstev těla.

III. *elektrokoagulační a diathermické* vybavené speciálním přístrojem (penetrotherm duplex), který mnohonásobně zesílenými proudy umožní v několika vteřinách elektrokoagulovat velké části vaziva i ve značných hloubkách, který dovolí odstranit jinak inoperabilní nádory. (Tento léčebný způsob podepřel MUDr. Bakeš příkladem, kdy hypertermizací podle Göttzeho se podařilo zlikvidovat melanosarkomy končetin, které pak už nerecidivovaly.)

IV. oddělení pro tři až čtyři vodní postele

a pro tzv. enterokliner k mechanickému vyprazdňování střev.
Dále pak považoval za nutné zřídit:
V. laboratoře pro práce chemické, patologickohistologické a biologické.
VI. kliniku pro pokusná zvířata.

MUDr. Bakeš zvláště zdůraznil velkou výhodu stavět zamýšlené zařízení v sousedství své dobře vybavené chirurgické nemocnice, která může provádět radikální operace u operabilních zhoubných nádorů, kde také budou nemocní pod stálou kontrolou životosprávy podle švédského příkladu. Zdůraznil, že chirurgické oddělení také zabezpečí, že po radikální léčbě bude následovat profylaktická rentgenoterapie a radioterapie v nové sousední budově a účelná životospráva.
MUDr. Bakeš v citovaném spisku rozvedl také možné léčebné metody.
– U pacientů s operabilními nádory, kteří pozitivně reagují na fototerapii, ale výsledek radikálního zákroku by nebyl přiměřený jeho rozsáhlosti, navrhoval léčbu ozařováním bez operace (basocellulární karcinomy obličeje, maligní strumy, mediastinální nádory a některé sarkomy končetin, trupu ad.)
– U neoperabilních nádorů upřednostňovat dvoufázový postup – pomocné zákroky (například ligaturu na cévách, dislokaci postiženého orgánu k intenzivnějšímu účinku světelné energie) a systematickou rentgenoterapii nebo radioterapii. Účinnost této léčby chtěl zvýšit léčbou specifickou (vstřikováním sér a vakcín), nespecifickou a chemoterapií (aplikací těžkých kovů do krevního oběhu nebo do nádoru, aplikací jiných chemických látek zevně na nádory, které se už rozpadají).

– Užití tzv. zákroků paliativních (sympaticotomie, resekce nebo praesacrál podle Luermonta, radicotomie zadních kořenů míchy atd.) kombinovaných s ozařováním, popřípadě vkládáním radiových zrn do substance nádoru.
Závěrem Bakeš zdůraznil, že zamýšlený ústav s touto organizací a kontrolou, vědecky přesnou evidencí léčených pacientů, s důsledně zaznamenanými výsledky rozhodně přinese terapeutické výsledky. Zároveň ho označil za speciální centrum celostátního významu pro všechno obyvatelstvo i jako centrum vědeckého bádání.
Výklad zakončil výmluvnou výzvou: „Pomozte nám v našem díle! Každý i sebemenší příspěvek přiblíží jeho uskutečnění.“ To svědčí o osvětovém poslání textu a o snaze získat sympatie i konkrétní finanční podporu. Vzhledem k době, v níž byl uveřejněn, můžeme článek chápat už také jako odpověď na sílící odpor z brněnské lékařské fakulty.

K realizaci tohoto velkolepého, v tehdejším Československu v dané době bezkonkurenčního ústavu, byl dne 21. června 1928 založen na popud Bakešových nadační občanský Spolek Dům útěchy, jak jsme poznamenali výše. Tento akt následoval po citovaném Bakešově vystoupení v Živě, byl završením četných porad svolávaných a řízených rok dva před tím oběma Bakešovými. S rozmyslem byli k podpoře a ke spolupráci zváni přední představitelé sociálních ústavů, zemských úřadů a profesoři lékařské a přírodovědecké fakulty. Spolek pro stavbu specializované nemocnice dosud v našem zdravotnictví chyběl. Stanovil si cíl vybudovat, spravovat a financovat ústav a zajistit v něm vědecky organizovanou péči o nemocné se zhoubnými nádory, hlavně rakovinou, starat se o nemocné v terminálním stadiu i o sociálně slabé, rozvíjet vědecký výzkum. Měl tedy cíle nejen humánní a charitativní, ale i badatelské.
Vyslal své členy lékaře do Stockholmu a do Paříže, aby tam studovali organizaci protirakovinného boje a léčebné metody.
Vydal program tiskem a opakovaně s ním seznamoval obyvatelstvo prostřednictvím denního a odborného tisku i rozhlasu.
Plánované zařízení nemělo narušit dosavadní protirakovinnou léčbu na specializovaných nemocničních odděleních a na univerzitních klinikách.
Mělo přijímat do péče ty, kteří jsou odmítáni, protože vyžadují dlouhodobou hospitalizaci a jsou svým stavem pro okolí nepohodlní. A pak ty, kteří nemohou léčení platit. „Zamezíme tak beznaději a zoufalství, užívání morfia a jiných narkotik a také častým sebevraždám“, psalo se v jednom z prohlášení.
Shrnuté závěry, které se stále častěji objevovaly v médiích a byly šířeny rovněž

četnými letáčky, zvedly první vlnu odporu ze strany brněnské lékařské fakulty. Pojmenování ústavu „Dům útěchy“ navozovalo představu charitativního zařízení. To však akademickému sboru lékařské fakulty tolik nevadilo, v přípravném výboru pro ustavení Spolku byli i její profesoři. Situace se měnila po Bakešově vystoupení v Živě a po zveřejnění programu Spolku, v němž se mimo jiné psalo, že „pojmenování bylo hned od počátku nepřesné“, dále „nezáleží na jménu, ale na obsahu, který mu prací dáme. Spolek nechce nemocným poskytovat jen útěchu, ačkoliv klade na duševní rozpoložení nemocných, považovaných za ztracené, velký důraz, ale dá jim odborné ošetření a všestrannou pomoc. A proto podporuje ne pouze útulek, tedy jakýsi druh chorobince, ale současně ústav léčebný, vybavený všemi pomůckami, které moderní věda poskytuje a které pro svou nákladnost nebo složitost a potřebu školeného personálu nemohou být na všech odděleních nemocničních“, dům má být doplňkem stávajících nemocnic, které do něho budou posílat nemocné, které léčit už nechtějí nebo nemohou. Řídit se bude dosavadními zkušenostmi získanými v podobných zařízeních v cizině. Má v úmyslu zřídit i pro rekonvalescenty ozdravovnu na venkově“ (Program, 1928). Především bádání nad dosud nerozřešeným tématem vzniku nádorů a názor, že klinickou a badatelskou práci nelze od sebe oddělovat, i záměr propůjčit svá zařízení badatelům domácím i cizím bez rozdílu národnosti a náboženství, byly myšlenky, které se univerzitním profesorům jevily jako nepřijatelné. O ně a o proklamovanou samostatnost a nezávislost ústavu se zvedla první vlna boje. Přibyl také zápas o umístění nového ústavu vedle chirurgické nemocnice na Žlutém kopci v Brně, které Spolek považoval za zásadní, ale univerzita za nemožné. Na lékařské fakultě se ustavila „bojovná“ komise, v jejímž čele stál Julius Petřivalský (členy byli profesoři Gustav Müller, Václav Neumann, Bohuslav Bouček a Vilém Laufberger, příležitostně a účelově se obsazení měnilo). Podstatou sporu bylo to, že si jiná instituce než univerzitní dovoluje organizovat samostatnou vědeckou činnost. Lékařská fakulta se postavila do pozice monopolu na vědu. Trnem v oku jí bylo vyhlášení – ústav bude „speciální centrum celostátního významu, [...], v jehož laboratořích se bude vědecky a soustavně pracovati [...], jak toto pokrok doby a vědy na kulturně vyspělém národě žádá“, jak se všude v tisku psalo.
Neuralgickým bodem bylo také umístění stavby na Žlutém kopci, argumentovalo se tím, že už univerzita plánuje stavbu kompletní lékařské fakulty, včetně fakultní nemocnice na pláních Kraví hory. Dokonce se objevil argument, že nová budova na Žlutém kopci zkazí výhled na hrad Špilberk. To nepotřebuje komentář. Nakonec byly spory ostře vedeny snad o všem, co se stavby i ústavu týkalo. O místo a účel, laboratoře s vědeckým výzkumem, o jeho vedení a personální obsazení...
Písemnosti putující po pět let (než se ústav skutečně začal stavět), na cestě mezi děkanátem fakulty, rektorátem univerzity, ministerstvy školství a zdravotnictví, zemskou politickou správou a prezidentskou kanceláří lze počítat na desítky. Stejně tak byly do diskuzí mezi Bakešem, univerzitou a Spolkem vtahovány mimo odborná periodika (Časopis lékařů českých, Věstník lékařů českých, Hygiena) deníky a další noviny (Lidové noviny, Moravské Národní osvobození, Demokratický střed, Národní politika, Moravská orlice), což někdy navozovalo nedůstojnou, ba bulvární atmosféru.
Profesorský sbor vytrvale odmítal spolupráci, kterou Spolek nabízel. Naopak předkládal své záměry, znamenající ve všem univerzitní převahu, a sázel na protiakce. Jako reakci na ustavení Spolku Dům útěchy zřídili na brněnské Lékařské fakultě pobočku pražského Spolku pro potírání zhoubných nádorů a Petřivalský plánoval vytvořit univerzitní Ústav pro studium a léčení rakoviny, který by byl umístěn v prostorách Sieberovy propedeutické kliniky v adaptované Kuhnově továrně v areálu zemské svatoanenské nemocnice anebo v přístavbě na Hansenovu budovu.

Za četnými protiaktivitami fakulty stál přímo anebo jako člen akademického sboru především Petřivalský, jak o tom svědčí dochovaný listinný materiál.

Od počátku vnímal Bakešův záměr jako rivalitní program, poukazoval na to, že největší zkušenosti s léčbou rakoviny mají fakultní kliniky a největší vědecký potenciál představují kolegové v teoretických ústavech. Bakešovy zkušenosti zcela ignoroval. Zdá se, jako by v Bakešově programu, i v článcích Bakešové, ani nebral v úvahu zdůrazněný specifičtější přístup k léčbě rakoviny (mezioborová spolupráce, vytvoření nové specializace onkologa, větší sepětí výzkumu a klinické praxe, vedení přesné evidence ošetřovaných, centralizovaná péče). Docílil i toho, že profesorům Bělehrádkovi, Hamzovi, Völkerovi a Trýbovi „doporučil" úřadující děkan ukončit spolupráci s Bakešem už nedlouho po ustavení Spolku Dům útěchy (v r. 1929), jehož členy se stali. To proto, že Spolek odmítal přijmout fakultní návrhy, jeho činnost vnímali zásadně jako protiuniverzitní.
Posledně jmenovaní profesoři byli mezi prvními, jimž Bakešová sdělila svůj plán a byli také při tom, když J. Bakeš poprvé vyložil své představy, které je nadchly. Proto se stali i členy prvního správního výboru Spolku Antonín Trýb, František Hamza, Jan Bělehrádek, František Hora. Později, po vydání *Memoranda* (viz dále) museli dokonce před akademickým sborem svou počáteční spolupráci vysvětlit (zápis ze dne 7. března 1934). Té trapnosti byl ušetřen jen Hamza, v té době už nežil. Jeho spolupráce se Spolkem nabyla zvláštní podoby, protože byl autorem jeho stanov. S Bakešovou byl ve styku a udržoval s ní korespondenci až do své smrti v r. 1930.

První vlna odporu Lékařské fakulty proti samostatnosti Domu útěchy, proti jeho nezávislosti na univerzitě, končila 28. dubna 1930. Mezníkem byla porada svolaná rektorem profesorem Otakarem Hostinským, jíž byli přítomni děkan lékařské fakulty profesor František Ninger, zástupci Spolku, primář Bakeš a vládní rada Dr. Racek. Jednalo se jednak o použití jubilejního daru prezidenta republiky pro léčbu a výzkum rakoviny, který už byl přislíben Bakešovi, ale o nějž také žádal Petřivalský pro univerzitní ústav, jednak o „životnosti" Bakešova záměru prosadit ústav bez účasti univerzity. Zajímavé je, co rektor Bakešovi navrhoval: *Za prvé* komise vypracuje návrh, za jakých okolností bude lékařská fakulta s Domem útěchy spolupracovat, *za druhé* existence Domu útěchy nesmí ohrozit proponovaný univerzitní Ústav pro výzkum a léčení rakoviny, *za třetí* profesorský sbor si přeje, aby Bakeš přijímal k léčbě i jiné nemocné s nevyléčitelnými chorobami, *za čtvrté* jméno Masarykovo ponese univerzitní ústav a Dům útěchy zůstane charitativním zařízením.

Děkan F. Ninger vzniku samostatných pracovišť v Domě útěchy nepřál. Nabízel mu pathologicko-anatomický ústav a Radioemanační stanici lékařské fakulty, která by obstarávala emanaci.
„I jiné laboratoře ústavů a klinik byly by k dispozici. Tím by se ušetřilo mnoho peněz a také mnoho místa pro pacienty, jehož je především zapotřebí a v Domě útěchy by mohlo být umístěno ne pouze sto, ale dvě stě lůžek", navrhoval.

Bakeš však stál na svém původním plánu, jeho odpovědi rektorovi i děkanovi byly jednoznačné: ústav bude zřízen pro léčení i pro výzkum, zařízen a vybaven bude podle stockholmského vzoru. Nebude pracovat s radioemanacemi, ale se solemi radia, které má zajištěny, neboť radioemanaci už považuje za málo účinnou. Histologická a jiná vyšetření si obstará sám, naopak navrhuje studentům a lékařům možnost používat laboratorní zařízení nového ústavu do doby, než bude zřízen ústav univerzitní, jehož vzniku nikterak nebrání. Potvrdil dále, že ústav bude zřízen jako dependence zemského chirurgického oddělení a že bude soběstačným i finančně.

Přestože nezávislá pozice Domu útěchy byla uhájena, pokusil se akademický sbor negativní výsledek ještě zvrátit. Petřivalský svolal na 7. května 1930 schůzi komise u děkana lékařské fakulty, na níž ještě navrhoval, aby profesorský sbor jednal se Spolkem o budoucí spolupráci s chystaným Ústavem pro výzkum

a léčení rakoviny, a to „za následujících modalit“: Ústav by vedly dvě sekce – *humánně-léčebná* (jejíž členy a jejich počet by stanovil Spolek Dům útěchy a lékařská fakulta stejným počtem, předseda této sekce byl by volen valnou hromadou Spolku) a *vědecko-výzkumná* (jejíž členy a počet by stanovila lékařská fakulta a Spolek stejným počtem, předsedou této sekce byl by člen lékařské fakulty).
Dále komise doporučila, „aby profesorský sbor žádal o svolání výborové schůze Spolku Domu útěchy, na níž by byla znovu projednána otázka spoluúčasti lékařské fakulty na vědecké organizaci a na vědeckém řízení tohoto ústavu a aby na tuto schůzi byl pozván zplnomocněný zástupce lékařské fakulty“. Návrh znamenal vlastně to, že touto cestou by fakulta získala peníze, které už nashromáždil Spolek, prezidentovu přízeň (prezidenta Petřivalský, obdobně jako před ním Bakešová, požádal o finanční příspěvek pro svůj ústav) a monopol na vědecký výzkum.

Ve Spolku Dům útěchy byli soustředěni vlivní lidé, jež Bakeš dávno přesvědčil o tom, že je kompetentní, sám se zhoubným nádorům věnoval jako excelentní chirurg dlouhodobě prakticky i teoreticky. Poslední návrh školy odmítl.

Druhá vlna odporu se vzepjala jen několik dnů po Bakešově smrti. Bakeš zemřel náhle 6. října 1930 v Nadworné v tehdejším Polsku, kam odjel na dovolenou, odpočinout si a lovit. Cítil se unaven ze stálých útoků z fakulty, také se potřeboval zotavit po nedávné srdeční příhodě, kterou se mu podařilo před veřejností, dokonce i před matkou, utajit. Delší nepřítomnost omluvil nutnými konzultacemi nad plány nového ústavu ve Vídni. Zatím ho léčil kolega MUDr. Novotný na jeho chirurgickém oddělení. V Polsku ho zaskočilo nevlídné počasí, onemocněl zápalem plic a oslabené srdce atak choroby nevydrželo. (První infarkt přežil v Kanadě v r. 1927, odcestoval tam po smrti své ženy, pobyt se prodloužil na několik měsíců.) Byl pohřben do rodinného hrobu na hřbitově v Ořechově u Brna. Bylo mu 59 let, jako kdysi Albertovi.

Pouze několik dnů po jeho pohřbu (13. října) odešel z brněnské Lékařské fakulty obsáhlý dopis adresovaný Kanceláři prezidenta republiky a ministerskému radovi Dr. Říhovi, v němž „funkcionáři Pracovního sdružení fyziologů“ uvedli řadu námitek proti Spolku Dům útěchy a jeho činnosti. Vyslovili v něm přesvědčení, že „úmrtím Dra. Bakeše se vše podstatně změnilo. Spolek pozbyl svého ideového vůdce. Není osoby, která by mohla výtkám čelit a mohla na sebe vzít odpovědnost za provedení plánu, proti němuž máme mnoho námitek“. Nechtěli však zavrhnout myšlenku „sociální pomoci proti rakovině“, proto se znovu obracejí na pana prezidenta, který má v úmyslu finančně podpořit boj proti sociálním chorobám, rakovině a lupusu, aby souhlasil se zřízením Masarykovy jubilejní fundace pro potírání zhoubných nádorů. „Kuratoriu svěří pan prezident do správy svůj peněžní dar a možno-li, též obnosy, které by chtěl na podobné účely věnovati jiným společnostem. Dům útěchy a obdobné korporace budou požádány, aby se k akci připojily. Činíme tento návrh, protože chceme, aby se pomoc proti rakovině a nápor na její rozřešení soustředil v jednom zodpovědném sboru“.
Z lékařské fakulty odcházely na příslušná místa také žádosti o povolení zřídit a právně konstituovat univerzitní Ústav pro léčení a výzkum rakoviny s obdobnými námitkami proti stavbě Domu útěchy, které už známe. Ministerstvo školství a národní osvěty v podstatě žádost zamítlo (7. listopadu 1930) a doporučilo, „aby se fakulta domáhala toho, aby jí vedení Domu útěchy bylo svěřeno“. Děkan Neumann po poradě na stejné ministerstvo odpověděl: Dům útěchy jest spolkem soukromým. Lékařská fakulta svého času nabízela spolupráci, která však byla odmítnuta. Proto jest nemožno, aby se fakulta domáhala vedení Spolku, vítala by však, kdyby jí bylo svěřeno. Profesorský sbor však upozorňuje, že by tím nesměl nikterak býti anulován Ústav pro výzkum a léčení rakoviny, zřízený při klinice chirurgické lékařské fakulty.“

Spolek se připravoval na stavbu, měl už potřebný finanční základ a vypracované plány, informoval o postupu a záměrech veřejnost, statečně čelil nevraživosti

PRAHA-HRAD

18. II. 30.

Milostivá paní – vše dopo-
ručuje znamenité Vámi na-
vržené je příliš dlouhé
a zdá se mi, že stačí „Dům
útěchy"

Má však gotovou
pojem i chromky a bude
to žejmy Vaše návštěva
až budeme v Jaborovicích

apoh o Vašimi protiže
Kde se budete moci
o Vašem domu mluvit

Vaše Vám
oddaná
Agnes Masaryk

Jeden z dopisů Alice Masarykové adresovaných Lucii Bakešové

akademické obce. Znovu nabízel jistou spolupráci.
Fakulta se přece jen rozhodla využít situace a znovu se pokusila o vedení Domu útěchy. Petřivalský v dopise z 21. prosince 1931 adresovaném Spolku jako odpověď na pozvání ke spolupráci mimo jiné píše: „Profesorský sbor s radostí vítá pozvání Spolku Dům útěchy ke spolupráci při budování a lékařském vedení nemocnice pro léčení rakoviny, při které přejímá fakulta zodpovědnost za vedení ústavu".
A současně stanovil tři podmínky: aby fakulta měla rozhodující vliv ve vedení, aby vrchní lékařský dozor byl svěřen profesorům chirurgie (Petřivalskému) a gynekologie, aby místo radiologa bylo svěřeno odborníku z lékařské fakulty (Boučkovi).
Na to Spolek, hájící Bakešovu myšlenku samostatného ústavu, nepřistoupil.
A tak putovaly další protestní dopisy prezidentské kanceláři, oběma zainteresovaným ministerstvům, prezidentu země Moravskoslezské a Zemskému úřadu v Brně.
Spolek znovu uhájil Dům útěchy a jeho cíl – vybudovat centrum protirakovinného boje v zemi, které by bylo současně školou pro výchovu lékařů i sociálních pomocníků pro celou Moravu jako splnění závěti MUDr. Bakeše.
Právě Bakešova závěť, jíž odkázal dvě třetiny svého majetku Spolku, byla velmi silným motivem, kterým Spolek čelil dlouhotrvajícím tlakům a často nevybíravým útokům ze strany brněnské Lékařské fakulty a jejích některých profesorů. (Profesor Josef Roček, když psal do Lidových novin zprávu o protirakovinném ústavu v Paříži, využil jí ke kritice hlavně záměru Spolku Domu útěchy. Tvrdil, že jeho úspěch je pouze ve spojení s univerzitou, že plánuje zbytečný a drahý přepych, že staví „...nákladné skleníky na mrtvé půdě – laboratoře, do kterých má se teprve najíti schopný badatel".) Hospodářskou soběstačnost a samostatnost svobodného bádání Spolek však hájil zásadně. Pomáhalo i to, že se Lucii Bakešové podařilo získat pro budoucí ústav morální podporu PhDr. Alice Masarykové, předsedkyně Československého červeného kříže, poté i prezidenta Masaryka, kterého dopisem i osobně požádala o propůjčení jména ústavu, a o finanční dar.
Prezident žádostem vyhověl.
Na stavbu ústavu přidělil Masaryk částku 2,5 milionů korun z jubilejního fondu, o němž bylo ve vládě rozhodnuto, že bude sloužit k boji proti rakovině a dalším sociálním chorobám. Prezident tím splnil slib daný při osobním jednání ještě Bakešovi a opakovaně jeho matce, která se o stavbu ústavu zasloužila nejvíce. Její houževnatost a organizační obratnost, s níž zdolávala všechny překážky, hlavně po synově smrti, když bylo třeba jeho myšlenku ubránit

proti útokům ze strany univerzity, je bezpříkladná.
Nakonec lékařská fakulta v bojích o ústav rezignovala.
Tato druhá vlna sporu skončila *Memorandem o stanovisku lékařské fakulty ku zřízení Domu útěchy v Brně* podepsaném Juliem Petřivalským, Josefem Ročkem, Bohuslavem Boučkem, Bohuslavem Slavíkem, Václavem Neumannem, Otomarem Völkerem a Gustavem Müllerem, uveřejněném v časopisu Hygiena (č. 3–4, 1933). Mimo jiné se v něm píše:
„Po smrti předsedy Spolku stala se spoluúčast lékařské fakulty možnou ... avšak lékařská fakulta ... vyžadovala ... odpovědný a rozhodující vliv na vědeckou organizaci ústavu a že stavba domu bude provedena na Kraví hoře, t. j. v blízkosti budoucí klinické nemocnice ... Odmítnutí požadavků je příčinou neúčasti fakulty v oficiální spolupráci."
Poté, co odezněly ostře vedené polemiky o vztahu lékařské fakulty ke stavbě Domu útěchy v časopisech a v denících, se situace postupně uklidňovala. Ještě se objevil v Moravském Příteli lidu (2. dubna 1933) článek *Co se vlastně bude stavět: Dům pro nemocné rakovinou nebo klášter"* s výmluvným podtitulem: *Téměř celá polovina Domu útěchy má býti věnována jeptiškám*. Pro účely kleru má se použít dvaapůlmilionový dar pana prezidenta, dar země Moravsko-slezské a neustálá pomoc státu. Kritikou místa stavby a toho, že je v plánu počítáno také s ubytováním pro řádové sestry a také s kaplí, chce pisatel „zabránit zneužití veřejných prostředků (zemských a státních) pro účely církevní!"

Stavba Domu útěchy byla zahájena v červnu 1933, což bylo oznámeno na čtvrtém valném shromáždění Spolku dne 13. června. Po nejrůznějších průtazích a těžkostech doprovázejících každou stavbu, zvláště pak, byla-li stavěna v době hospodářské krize, byla budova dokončena spoluprací bezmála stovky firem a vybavena moderním zařízením na počátku roku 1935. Navzdory všem tlakům na změnu jejího umístění stála na Žlutém kopci, v přímé návaznosti na chirurgickou nemocnici podle původního Bakešova přání. Nesla název Masarykova léčebna – Dům útěchy. Byla slavnostně předána dne 13. ledna 1935, první pacienty přijímala od 21. ledna. Měla sto lůžek a Bioptickou stanici.

Jaroslav Bakeš se nedožil ani zahájení stavby, jeho matka Lucie Bakešová zemřela zanedlouho po otevření ústavu dne 2. dubna 1935. Nevíme, zda se účastnila slavnostního zahájení, byla už vážně nemocná. Mezi četnými hosty byli za rodinu přítomni Bakešova dcera Věra Lesná, která také přispěla ke zdaru velkého díla usilovnou prací v Dámském odboru Spolku Dům útěchy společně se svou matkou, a nevlastní Bakešův bratr František Kyselka s chotí, ředitel měšťanské školy v Brně, oba dlouhodobí spolkoví členové.

Pro badatelskou práci v ústavu vytvořil Bakeš podmínky založením Nadace primáře doc. Jaroslava Bakeše ku podpoře chirurgických výzkumných prací o zhoubných nádorech při Masarykově léčebně Dům útěchy v Brně, do něhož sám vložil jeden a půl milionu korun. (Byla to celá částka získaná z prodeje statku v Ořechovičkách v r. 1925, celkem 690 000 tehdejších korun a v závěti ještě odkázal ústavu 2/3 svého majetku. Novotný, 2007.)
Úkoly byly velké a Spolek je plnil odpovědně. Problémem byl jen nedostatek zkušeností, šlo o první ústav

Protirakovinný ústav ve Villejuif před dostavbou

v proponovaném rozsahu ve střední Evropě, rozsáhlejší než stockholmský vzor. V západní Evropě fungovaly obdobné ústavy už delší dobu. Spolek využil proto zkušeností ústavu pařížského, ve Villejuif, a poslal tam MUDr. Bohdana Hejduka. Toto zařízení vzniklo z původního azylu pro nevyléčitelné

(Hospice Paul Rouse) za peníze darované soukromníkem. Dostavěné mělo dvacet pavilonů a 1 200 lůžek. (Z hlediska Spolku to byl povzbuzující příklad, protože původní útulek pro terminálně nemocné se přeměnil v léčebný a výzkumný ústav.) Připojeno bylo k univerzitě. Zkušenosti nabízely i další evropské ústavy: berlínský Charite se třemi budovami, ve dvou po deseti postelích, ve třetí s laboratoří.
Propojením kliniky s badatelským a experimentálním zázemím vznikl v r. 1906 Samaritenhaus v Heidelbergu se šedesáti lůžky. Byl to jeden z nejstarších protirakovinných ústavů v Evropě. Jeho ředitelem byl profesor MUDr.Vincenz Czerny a po jeho smrti MUDr. Richard Werner, oba němečtí Češi.
Uvedené příklady dobře fungujících ústavů, které však byly proponovány skromněji než projektovaný Dům útěchy na Žlutém kopci v Brně, byly pro Spolek povzbudivé a podnětné.

Spolek „Dům útěchy“ zvolil stavbu novou, nezačínal z provizoria, prosadil její lokalizaci na Žlutém kopci, i přes silný odpor. Kromě sousedství chirurgické nemocnice rozhodly o vhodnosti místa prázdné plochy kolem, které by v budoucnu umožnily jeho stavební rozvoj a čistý vzduch. Přitom se ústav nacházel ve městě. Využil zařízení chirurgického pavilonu, čímž ušetřil na investicích a hlavně při provozu. Projekt byl několikrát měněn (budova musela být snížena o jedno patro kvůli výhledu na panorama Brna!), v základě vznikl ještě za života Bakešova, jeho hlavním autorem byl prof. Ing.Vladimír Fischer. První návrh vnitřního zařízení vytvořil zkušený vídeňský odborník Ing. Eugen Ehmann. Finančně ústav zahajoval činnost jako soběstačný, Spolek získal své četné vlivné příznivce i dárce. Předáním ústavu veřejnosti byla úspěšně splněna první část záměru Spolku Dům útěchy. Ten hledal s předstihem (původně bylo počítáno s předáním ústavu k 28. říjnu 1934) kvalitní personál do vedení a lékaře. Pamatoval také na ubytování sester a lékařů.

Kvůli těmto záležitostem Spolek ustavil poradní lékařský sbor složený ze dvou profesorů (MUDr. Jana Kabelíka, profesora hygieny na Lékařské fakultě v Olomouci a předtím prosektora zemské nemocnice v Olomouci, a mimořádného profesora patologie Lékařské fakulty v Brně Josefa Petříka, přednosty Ústavu fyziologie téže fakulty), dvou docentů (původně pražského radiologa MUDr. Františka Vladimíra Nováka, docenta státní a sociální hygieny na Lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze a MUDr. Bohumila Vacka, zemského zdravotního inspektora). Dále ředitele Státního zdravotnického ústavu, čtyř předních moravských primářů (mezi nimi byli MUDr. Antonín Novotný ze Spolku Dům útěchy a primář z Baťovy nemocnice ze Zlína Bohuslav Albert), vedoucího lékaře Ústavu sociální péče, čelných lékařů zemského úřadu a města Brna. Tento sbor byl současně

Masarykova léčebna – Dům útěchy (fotografie ze dne otevření 13. ledna 1935)

širším direktoriem ústavu. Z něho byl vybrán užší ředitelský sbor (J. Kabelík, F. V. Novák, J. Petřík, V. Morávek, A. Novotný), který měl vyřešit personální otázky. Ředitelský sbor vyhlásil konkurs na biochemika, na ředitele ústavu a na dva lékaře – rentgenologa a radiologa, „kteří povedou svá oddělení, ale současně si musí osvojit znalosti i oddělení dalších a vyrůst tak ve skutečné kancerology, kterých bude do budoucna více“. Jediným kritériem výběru byla kvalifikace a odborné kvality uchazeče. Jako šéf laboratorního oddělení byl jednomyslně vybrán docent RNDr. Vladimír Morávek, který všechny ostatní přihlášené převyšoval množstvím biochemicky zaměřených prací týkajících se karcinomu a uveřejněných už i ve světových časopisech. Tímto rozhodnutím hodlal sbor zdůraznit, že nad výzkum morfologický staví výzkum experimentálně fyziologický Prof. Morávek byl odbornou veřejností přijat bez protestu.
Na druhé důležité místo – šéfa klinické části a ředitele ústavu – byl konkurz vypsán už přímo pro kancerologa s odůvodněním, že „Dům Útěchy“ nechce být aktinoterapeutickým zařízením, v němž by se léčily ozařováním různé choroby, ale kancerologickým, specializovaným na zhoubné nádory, které hodlá léčit všemi dostupnými metodami, čili chirurgicky, rentgenem radiem, chemoterapeuticky i bioterapeuticky. To byl u nás v té době jedinečný přístup.
Na toto místo se přihlásilo pět uchazečů: gynekolog MUDr. Špaček, chirurg MUDr. Rudovský, chirurg-rentgenolog MUDr. Šprindrich , gynekolog-radioterapeut MUDr. Matoušek a prof. MUDr. Werner), z nichž poradní sbor všemi jedenácti hlasy vybral (22. prosince 1933) profesora MUDr. Richarda Wernera, až donedávna ředitele předního evropského protirakovinného ústavu v Heidelbergu, náhradníkem byl MUDr. Špaček, pro případ, že by Werner odstoupil.
Werner o místo požádal začátkem prosince 1933. Bylo to v době nástupu fašismu v Německu a kdy se stále zřetelněji prosazoval vyostřený antisemitismus. To znamenalo pro Wernera, který pocházel ze sudetské rodiny židovských obchodníků a právníků, nebezpečí, a tak se jako československý občan vrátil do vlasti. Přestěhoval se ke své sestře do Brna, kde se dozvěděl, že se zde bude brzy otevírat protirakovinný ústav a že je vypsán konkurz na jeho vedení. Zkusil štěstí, byl přece ve světě znám léčbou nádorů ozařováním a měl za sebou úspěšnou experimentální práci! Oboru se věnoval už zhruba tři desetiletí, patřil v té době k předním světovým badatelům, ze všech uchazečů měl nejvíce prací, v počtu 116, „zcela originálních a většinou s vlastními experimentálními metodami“, jak bylo uvedeno v hodnocení komise. Ke své žádosti o přijetí přiložil separáty tří obsáhlých vědeckých prací *O původu zhoubných nádorů* (Zeitschrift für Krebsforschung, 1909), *O terapii záření a nádorů* (Strahlentherapie, 1909) a *O chemoterapii zhoubných nádorů* (Zeitschrift für Chemotherapie, 1912). Měl všechny požadované zkušenosti z vedení soběstačného ústavu. Werner slíbil, že se do roka zdokonalí v češtině natolik, aby se dobře dorozuměl s personálem a s pacienty, aby se také mohl účastnit vědeckého života a vychovávat dorost. To vše slibovalo, že „ústav rázem se bude moci povznésti mezi přední světové ústavy tohoto druhu, státi se přímo jedním z mála světových učilišť v kancerologii“, napsal s nadšením Jan Kabelík do Časopisu lékařů českých (1934, č. 5). Nevybrat Wernera by znamenalo chybu, již by kritizovala odborná veřejnost ve světě.

Werner rázem vyvolal mediální smršť odporu. Přišla od části akademického sboru brněnské Lékařské fakulty, který vyslal do konkurzu své favority. Protesty byly nikoliv věcné, ale hlavně emocionální. Vadilo hlavně to, že byl Werner sice československý občan a rodák z Frývaldova (dnes Jeseník), ale německo-židovské národnosti. Diskuzi o obsazení místa přenesl profesor MUDr. Rudolf Vanýsek z odborného tisku do deníků, když uveřejnil článek v Lidových novinách dne 6. února 1934,

následoval ho také pražský internista profesor MUDr. Josef Pelnář jako „všeobecná vědecko-lékařská autorita“. Dotčeni byli Wernerovou národností. Pelnář se vyjádřil, že „v terapii karcinomu česká věda lékařská nepotřebuje pomoc ani z ciziny ani od našich německých spoluobčanů“. Zveřejnil své přesvědčení, že je možno „z českých peněz zřídit ústav s českým duchem a z českých mozků“ (Časopis lékařů českých, 1934, č. 5). Když se po výpadu z Prahy nic na rozhodnutí konkurzní komise nezměnilo, napsal článek znovu Brňan Vanýsek „jménem své generace, která zná moravské poměry předválečné“. Nerozpakoval se říci, že „sotva kdo byl nadšen výběrem Wernera“, že „německý odborník nabízí své služby a chce přesídlit k nám z Německa sotva z lásky k našemu státu“. (Tamtéž, 1934, č. 6).

(Poznámka: Rudolf Vanýsek byl prvním českým primářem, který přišel v r. 1906 do německé zemské (svatoanenské) nemocnice v Brně. Zažíval tam vzhledem ke svému češství od německých kolegů příkoří. Patrně na ně nedokázal zapomenout.)
„Kde zůstala národní hrdost?“, ptal se veřejně i přední lékařský funkcionář MUDr. I. Grydil (Věstník československých lékařů 1934, č. 7). Proti Wernerovi se ozval i profesorský sbor pražské Lékařské fakulty, lékařská sekce Spolku univerzitních asistentů české univerzity v Brně, profesoři František Ninger, Bohuslav Bouček, Václav Neumann, a další. Všichni byli rozhořčeni argumentem Jana Kabelíka, předsedy konkurzní komise, že se u nás, a to právě v Domě útěchy, rodí nová lékařská disciplína kancerologie, pro niž „dosud nemáme vychovány české odborníky, i to, že dosud „zarmutlivě málo přinesl badatelsky náš národ v kancerologii nového, že jest jen nohsledem dění světového“. Kabelík souhlasil s často opakovanou námitkou oponentů, že konkurz vlastně vůbec nebyl vypsán na domácí poměry, protože „chtěl ústav světového měřítka a podle toho též položili vysoké požadavky“.
Kabelík žádal o pomoc profesora Gustava Rousse, Francouze a světovou kapacitu v tehdejší kancerologii. Ten poslal odpověď, že „nemá mezi svými spolupracovníky nikoho, koho by se ctí mohl poslati na tak zodpovědné místo, aby naše lidi vychoval“.
Odpor proti Wernerovi sílil, v českém denním tisku se objevovaly nacionalisticky a částečně i antisemitsky zaměřené invektivy, redakce Věstníku československých lékařů dostala několik příspěvků, takže se nakonec rozhodla otevřít tiskovou anketu. Na pokračování publikovala a nakonec souhrnně přetiskla její výsledky ve svém dvanáctém čísle (1934) s rázným dovětkem, že tím veškerou diskusi na toto téma neodvratně končí. Anketou se znovu otevřelo spíše handrkování než věcná diskuze mezi příznivci a odpůrci nejen Wernera, ale Domu útěchy vůbec. Shrnout se dá jednoznačně – žárlivost a uražená ješitnost – vedle lékařské fakulty a bez jejího přispění vzniká léčebný a výzkumný ústav převyšující svými záměry dosavadní úroveň léčby i výzkumu v domácím prostředí. Nelibě bylo přijato ohlášení nového lékařského oboru, vyžadujícího odlišný přístup k léčbě rakoviny i k jejímu výzkumu. Lékařská fakulta znovu kritizovala absenci svého vlivu v Domě útěchy, i jeho umístění na Žlutém kopci. Neměla právo zasahovat do činnosti jiných institucí, ani v nich uplatňovat svou převahu. Vliv mohla mít pouze morální, vynikajícími výkony působit v příslušném oboru, nikoliv mocensky prosazovat monopol ve vědě. Někteří slzeli i nad penězi, které navrhovali využít při adaptacích zakoupené Kuhnovy továrny, kde chtěli zřídit provizorní Ústav pro výzkum a léčbu rakoviny. (Jen pro zajímavost, budova byla zakoupena za 12 milionů korun, nový „Dům útěchy“ byl pořízen za 10 milionů 400 000 korun).
Další poloha problému byla národnostní, Wernerovo němectví vyvolalo pobouření v počešťujícím se Brně.
Wernerova odborná kvalifikace „přesahovala o několik set procent kvalifikaci uchazečů ostatních“, jak se vyjádřil profesor Karel Weigner, „jeho převaha byla zdrcující“, psal Kabelík. Dodal, že „na vůdčí místo pro výchovu

lékařského dorostu musí být postaven odborník, jen tak je možné vychovat vlastní, české odborníky a dohonit svět v oboru kancerogenního bádání“ (Demokratický střed, dne 2. března 1934). To byla srozumitelná tečka za všemi výpady proti Wernerovi. Bylo odmítnuto zavlékat do rozhodování o obsazení ředitelského místa v Domě útěchy politické, osobní a další vlivy.
V červenci 1934 se Werner ujal vedení tehdy ještě dokončovaného ústavu.

(Poznámka: Je prostým faktem, že byl otevírán první protirakovinný ústav v zemi, nebylo proto hanbou našich lékařů, že neměli dosud příležitost vyrůst v odborníky – kancerology. Bylo právě českou ctižádostí, aby se Dům útěchy v krátké době takovou institucí stal. Takto odpovídala konkurzní komise české veřejnosti (srovnej J. Petřík, Lidové noviny, dne 8. února 1934). Kromě německé národnosti bylo Wernerovi ještě vytýkáno zaměření převážně chirurgicko-radiologické, to ovšem odpovídalo tehdejším léčebným metodám a možnostem. Písemné materiály Zemského úřadu, zaznamenávající diskuzi zasedání profesorského sboru lékařské fakulty
o personálních otázkách Domu útěchy, obsahují i protisemitské výrazy, v tisku se také mluvilo o „Malém Jerusalemu na Žlutém kopci“, o „útulku říšských Němců“ atd., což se ve Wernerově případě (který na konci války zemřel v Terezíně), ukázalo jako zvláště nevhodné.

***

Stojí za připomenutí to, co střety Jaroslava Bakeše a Julia Petřivalského, oficiálně vedené jako zápas univerzity nejprve o chirurgickou kliniku, pak o kvalitu výzkumu a lékařské péče v Domě útěchy, přinesly samotné univerzitě a městu Brnu. Byla to pozitiva.
Kdyby nemusel Bakeš uvolnit místo Petřivalskému, nestála by na Žlutém kopci Bakešova chirurgická nemocnice, která dnes patří Masarykovu onkologickému ústavu. Pod velkým tlakem Petřivalského, vyvolávaného a živeného konkurenčním bojem s Bakešem o rozhodující podíl na léčbě a výzkumu rakoviny v Brně, vyžadovali přednostové všech teoretických ústavů i klinik od svých lékařů práce věnované problematice maligních nádorů. Vznikly jich desítky, všechna pracoviště musela v r. 1930 podat hlášení, jak úkol řeší, a odevzdat seznam teoretických a klinických prací (je uložen v Archivu Masarykovy univerzity). Desítky z nich byly uveřejněny v odborném tisku (Česká dermatologie, Časopis lékařů českých, Věstník sjezdu československých přírodozpytců a lékařů v Praze ad.) či předneseny v odborných lékařských společnostech (Biologická společnost, Spolek lékařů českých, Československá společnost pro rentgenologii a radiologii, Spolek mladých asistentů Masarykovy univerzity).

V roce 1930 se Petřivalský rozhodl ustavit v Brně odbočku pražského Spolku pro potírání zhoubných nádorů v Brně. Přípravy se vlekly, ustavující valná hromada se konala až dne 9. prosince 1933, předsedou byl zvolen Petřivalský. Odbočka si vzala za úkol „organizovati v zemi Moravskoslezské boj proti rakovině: po stránce vědeckého výzkumu, sociálně-propagační a včasné diagnózy (poradny a bioptické stanice)“. Vyzvala ke spolupráci také Spolek Domu útěchy. Dále Petřivalský prosazoval zřízení Státního ústavu pro výzkum a léčení rakoviny a zhoubných nádorů, jenž nakonec po nějakou dobu „fungoval“ u chirurgické kliniky. Pozitivem byl také vznik Radiologické stanice, kterou vedl profesor Bohumil Bouček a jejíž činnost se úspěšně rozvinula v období po druhé světové válce, zvláště když přešla pod vedením profesora Jiřího Holého pod Katedru radiologie a nukleární medicíny (1961).

PRVNÍ ŘEDITEL Prof. MUDr. RICHARD WERNER (1875–1945)

Werner se stal prvním ředitelem a současně primářem léčebné části Masarykovy léčebny – Dům útěchy v Brně. Závěr řízení konkurzní komise ze dne 22. prosince 1933 s doporučením obsadit místo ředitele připravovaného protirakovinného ústavu Wernerem, byl navzdory všem výpadům obhájen. (Akta k projednávání žádosti na obsazení místa jsou uložena v Moravském zemském muzeu – Mendelianu). Tehdy byl Werner na vrcholu své vědecké a lékařské činnosti. Na ředitelském místě setrval pouhých pět let, od 22. července 1934 do závěru r. 1939.

Richard Werner

Na vedoucí místo byl bezvadně kvalifikován, jak jsme poznamenali v předešlé kapitole. Po absolvování gymnázia ve Frývaldově (německy Friewaldau, od r. 1947 Jeseník), odešel na studia medicíny do Vídně, kde promoval dne 7. července 1899. Nastoupil vojenskou prezenční službu, kterou v letech 1900 až 1901 odsloužil ve vojenské posádkové nemocnici v Brně. Pak pracoval ve vídeňské Všeobecné nemocnici na gynekologické klinice, kterou založil a vedl opavský rodák profesor MUDr. Rudolf Chrobák (1853-1910). (Wondrák, 1995). Docházel také na kožní kliniku profesora Moritze Kaposiho (1837-1902), původem z Maďarska, objevitele kožního Kaposiho sarkomu (1872) a diabetického zánětu kůže (1876), označovaného za velkého mistra vídeňské dermatologie. Hned od počátku přicházel do styku s léčbou zhoubných nádorů.

Když profesor Vincenc Czerny (1842-1916), rodák z Trutnova, zřídil v Heidelbergu při své klinice Ústav pro výzkum rakoviny (1906), přešel Werner k němu. I Czerny mu byl erudovaným učitelem, vyšel z chirurgické školy Theodora Billrotha. Pak přešel Werner do tzv. Samaritánského domu, což byla moderní nemocnice zbudovaná při Ústavu pro výzkum rakoviny, tedy jeho klinická část, kde se už jako docent (od roku 1906) stal asistentem a profesorem (1912). Tam mohl zdárně pokračovat v laboratorním i v klinickém výzkumu zhoubných nádorů. Czerny totiž zásadně usiloval o co nejužší spojení práce u pacientova lůžka s vědeckým výzkumem zvířat, jehož výsledky pak přenášel do humánní medicíny. Dosavadní léčebné chirurgické metody chtěl propojit s výsledky získanými prostřednictvím experimentální patologie.

Werner hned od počátku své lékařské praxe pracoval vědecky, jeho laboratorní experimentální studie a brzy i klinická sledování ozařovaných pacientů vycházely už od r. 1902 v předních odborných časopisech *(Bruns Beiträge zur klinischen Chirurgie, Zentralbllat für Chirurgie, Zeitschrift für Krebsforschung, Strahlentherapie, Zeitschrift für Chemotherapie, Münchner Medizinische Wochenschrift).* Postupně přecházel k výzkumu podstaty zhoubného bujení, výskytu nádorů věnoval i pozornost statistickou. Byl zakladatelem odborného časopisu *Strahlentherapie,* který vycházel v prestižním nakladatelství Urban und Schwarzenberg ve Vídni a v Berlíně. Časopis vychází dodnes a v záhlaví nese Wernerovo jméno.

Když začala první světová válka v r. 1914, byl Werner převelen jako chirurg do záložní vojenské nemocnice v Moravské Ostravě. Tehdy pro ni opatřil rentgenový přístroj, s nímž pak provedl tisíce vyšetření. Pro praxi to byla vynikající škola. Za dva roky byl povolán zpět do Samaritánského domu, tentokrát jako nástupce zemřelého Czerného.

Od té doby pokračoval ve výzkumu léčby zhoubných nádorů zcela svobodně, podle vlastních představ. Zkoumal hlavně léčbu

ozařováním. Četné publikace z radioterapie mu opětně přinesly vysoké uznání vědecké komunity, takže r. 1927 spolupořádal ve Wiesbadenu 18. rentgenologický kongres, jemuž předsedal.
Pak nastoupil Hitler k moci a Werner natrvalo opustil Německo. Nový domov našel u své sestry v Brně. Životní situaci řešil přihláškou do konkurzu vypsaném Spolkem Domu útěchy.
Na nové vedoucí místo v Brně si kromě odborné erudice přinášel také cenné zkušenosti z organizace vědeckého a stavovského života, neboť byl do r. 1934 předsedou Ústředního výboru pro výzkum rakoviny v Německu, dopisujícím členem argentinské společnosti pro tento výzkum a členem vedení Německé rentgenologické společnosti.

O Wernerově vědecko-výzkumné činnosti se může každý i po letech přesvědčit sám. Některé jeho práce (z let 1902, 1904, 1906 a 1919) jsou uloženy v depozitáři Lékařské knihovny v Olomouci. Celkem napsal 116 publikací, které překvapují širokým vědeckým přístupem a perspektivním pohledem na řešené problémy (Wondrák, 1995). Jsou to většinou podrobné popisy pokusů na zvířatech, u nichž pozoroval růst, regeneraci a buněčné změny například po vlivu éteru na epitelové tkáně, dále pokusy na zvířatech s ozářením tkáně radiem za přidaného lecitinu a jejich vliv při přechodu v nádory zhoubné. Werner také kombinoval rentgenové ozáření s užitím některých léků, hlavně cholinu a selenu, nejprve u králíků a myší, od r. 1907 u lidí. Ze 74 infaustních pacientů dosáhlo 43 zlepšení, ale někdy došlo i ke zhoršení stavu, což vždy poctivě zdokumentoval. Zařadil se tak k průkopníkům chemoterapie, jež tehdy byla ještě v úplných začátcích. Na 4. mezinárodním kongresu pro fyzioterapii v Berlíně v r. 1913 podal zprávu o výsledcích ozařování u 3 500 pacientů při aplikaci rentgenu, radia, thoria X nitrožilně, u 171 těžkých neoperabilních stavů připojil sloučeniny cholinu, přičemž u 12 % zaznamenal zlepšení, ostatní byli bez efektu, ale „nezhoršili se“. Dále sledoval účinek záření také na kůži a na nádory přeložené před dutinu břišní, což bylo v té době neobvyklé.
Od Wernera se očekávalo, že své výsledky bude předvádět v odborných společnostech také u nás. Poprvé se tak stalo už dne 23. listopadu 1934 ve vědeckém spolku pro severovýchodní zemi moravskoslezskou, kde přednášel o rakovině a jejím léčení. Podle vyjádření posluchačů jim přednesl dosud málo známé poznatky. Výklad doprovázel projekcí 80 diapozitivů (výsledky radioterapie, tabulky a grafy). Promluvil o prokázané dědičnosti rakoviny, o dietetice, o prekancerózních stavech, u velkých tumorů doporučoval nejdříve ozařováním je zmenšit a pak teprve operovat, probral léčení elektrochirugické, rentgeno- a radioterapii, na příkladě Bádenska upozornil také na rozdílný výskyt rakoviny v různých krajích (podobně o tomto jevu na Moravě psal v Časopisu lékařů českých v r. 1934 J. Reis). Většinou doporučoval kombinovanou léčbu, upozorňoval na nebezpečí při užívání dostupných léků, protože stále působí na nádorovou buňku málo specificky, a proto léčení označoval za nejisté, pro nebezpečí celkové otravy organismu. Werner přikládal velký význam chemické sensibilační kombinované metodě, která přináší u neoperabilních případů lepší výsledky než pouhé ozařování. Za nadějné označil specifické aktivní imunizování. Přednáška byla několikahodinová, shrnula jeho dosavadní zkušenosti. Werner vyzýval své kolegy ke spolupráci mezioborové i mezi jednotlivými protirakovinnými ústavy. (Zprávu o Wernerově vystoupení zaznamenal Kabelík, 1935).

Už r. 1935 vyjel na přednáškovou akci v Biologické společnosti do Olomouce, a to spolu s kolektivem svých lékařů (například Andělínem Fellerem, Jindřichem Wernerem), kde referovali „velmi dobře a slibně“ o nástupu v Masarykově léčebně. (Kabelík, 1936). Werner byl vynikající klinik a vědec i dobrý přednašeč a učitel.
Přišel však osudný r. 1939, okupace Československa a vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava. Z rasových důvodů

Werner musel ředitelské místo v ústavu opustit. V té době mu bylo 64 let. Žil pak v ústraní v Brně u sestry. V r. 1942 byl zatčen a dne 28. ledna jako vězeň č. 628 společně se svou sestrou odvezen do Terezína. Tam, údajně na selhání srdce, Werner zemřel 8. února 1945. Byl jednou z nejvýznamnějších osobností v historii moravské medicíny a Masarykova onkologického ústavu. Přesto o něm mlčí všechny lékařské slovníky. Ani na Žlutém kopci se po válce nedočkal zasloužené úcty. Byl sudetský Němec. Říkali mu „papa Werner“ a brzy zapomněli. Zůstali jsme tedy Wernerovi mnoho dlužni.

SPOLEK DŮM ÚTĚCHY A JEHO DALŠÍ ÚKOLY PO OTEVŘENÍ ÚSTAVU

Předání Masarykovy léčebny – Domu útěchy do užívání bylo začátkem jeho léčebné a vědecké činnosti. Tato instituce sice věnovala největší pozornost radioterapii, ale také chirurgické léčbě. Přirozeně s oběma způsoby léčby onkologických onemocnění úzce souviselo studium biochemických vztahů, takže ústav provozoval na tu dobu velkoryse koncipované biochemické laboratoře.
Práce Spolku otevřením ústavu nekončila. Sledoval a plnil tři úkoly:

1/ Záměr přijímat k ošetření i pacienty nemajetné (neplatící), znamenal důsledně vymáhat platby od pacientů platících a také od všech institucí, úřadů, veřejných fondů a charitativních spolků, které ústavu přispívaly. Příjem počtu nemocných totiž odvisel od stavu účtu. To byl jeden z důvodů „rozumné částečné centralizace“. Pro úplnou centralizaci, o níž se mluvilo a o kterou se usilovalo, dosud nebyly v ústavu vytvořeny podmínky. Promyšlená vnitřní struktura ústavu splňovala představy Spolku jako provozovatele i odborného osazenstva. Klinické oddělení bylo odpovědné za kvalitní diagnostiku (metodami a pomůckami, které mělo k dispozici) a za nejspolehlivější způsob léčby. Bralo na sebe úkol „bádati na zdokonalení včasné diagnostiky i terapie zhoubných nádorů a hledati nové, úspěšnější cesty“, jak mu stanovil Werner. To vyžadovalo také odpovídající přístrojové vybavení a spolupráci s experimentální laboratoří. Werner byl přesvědčen, že samostatnost speciálního ústavu tkví právě v přímé spolupráci kliniky s výzkumníky.
Nová budova náročným podmínkám vyhovovala: byla světlá, vzdušná, měla denní místnosti, terasy, zahradu, pokoje s menším počtem lůžek. Podobala se spíše sanatoriu. Účelné bylo rovněž umístění ambulancí v přízemí, vedle sebe tu byly diagnostické i terapeutické místnosti; rentgenologická ambulance (měla jedno zařízení diagnostické a pět terapeutických) a endoskopická, se zvláštním oddělením radiologickým (měla tehdy k dispozici dva gramy radia, dělené na pět až deset miligramů do 280 tub a na 40 jehel). Ležící pacienti byli ve dvou horních poschodích.

Radiové oddělení bylo zařízeno pro intratumorální a intrakavitální ošetřování, pro muláže a mělo i speciálně konstruovaný, snadno pohyblivý a pohodlně řiditelný lokalizátor pro dálková a dlouhodobá ozařování při různě velikých polích. (Novotný, 1935).
Spolek počítal také s brzkým zakoupením aparátu pro podstolní ozařování.
Operační sály byly vybaveny bohatým instrumentáriem a moderní aparaturou k elektrokoagulaci a elektrokaustice.
Operační trakt navazoval přímo na radiologické oddělení, což bylo výhodné při kombinované radiochirurgické terapii. Právě tuto metodu měli v úmyslu lékaři na Žlutém kopci rozvíjet především.
Radiové lázně, inhalatorium a příslušné emanatorium byly v přízemí.
Spolek hodlal obstarat zařízení na aktivování tekutin pro injekční a pitné kůry a na přípravu mastí.

Protinádorová léčba (sero-, imuno-, fermento-, organo-, chemoterapeutická) byla nemocným aplikována s pomocí personálu výzkumného oddělení a doplňována promyšlenou dietní stravou. Toto pojetí mělo význam praktický i vědecký. K léčbě byli přijímáni také pacienti s podezřením na zhoubné onemocnění a pak i ti, kteří měli z rakoviny pouze strach (karcinofobii), což mělo svůj význam při srovnávání zkušeností s onkologicky nemocnými. Hned od počátku byl také sestaven přesný pracovní postup při zpracovávání otázek dědičnosti, konstituce a anomálií, prekancerózních onemocnění a o vlivu vnějšího prostředí na vznik a rozvoj nemoci (sociální aspekty: zaměstnání, výživa a bydlení). V tomto směru Spolek organizoval úzkou spolupráci s ošetřujícími lékaři při shromažďování potřebných dat, takže Werner o tom už se svým týmem mohl informovat v r. 1936 na schůzi lékařského spolku v Olomouci. Werner ukládal všem zainteresovaným za povinnost vhodně a dobře poučit o rakovině ošetřující personál i sociální pracovníky, ale i ty, kteří byli ochotni s ústavem spolupracovat.
(Záměrem Spolku bylo stát se v budoucnosti centrem protirakovinného boje na Moravě léčbou, výzkumem i zohledňováním problematiky sociální a charitativní. Takové komplexní pojetí vytvářelo z ústavu instituci zcela ojedinělou.)

2/ Vědeckou činnost zabezpečovaly příjmy z prováděných analýz biologického materiálu, a úroky Bakešova nadačního fondu. Od počátku měli lékaři ústavu k dispozici celou Bakešovu odbornou knihovnu a také cennou osobní knihovnu Wernerovu, obě byly doplňovány nově vznikajícími moderními publikacemi. Spolek ještě objednal osmnáct titulů zahraničních časopisů s onkologickou tematikou.
Werner také dbal na pravidelnou referenci o výsledcích ústavu ve světových profesních časopisech. Spolek vydal k zahájení činnosti ústavu přehledný výklad vlastní historie, dále popis vnitřního zařízení budov ústavu, organizace i hospodářské správy v češtině, němčině a ve francouzštině s četnými ilustracemi, včetně pracovního programu. Při výboru Spolku byl ustaven vědecký poradní sbor, který se o tuto stránku činnosti staral.

3/ K hospodářské správě bylo vytvořeno zvláštní kuratorium. Spolek spoléhal na zemskou podporu i na podporu veřejnosti. Kromě léčby chtěl organizovat protirakovinný boj na území celé Moravy. Proto hledal možnosti, jak organizačně zajistit včasné vyhledávání nemocných a jak zajistit jejich lékařský dohled po propuštění do domácího ošetření, což si vynutilo rozsáhlou spolupráci s nemocnicemi, sociálně zdravotními institucemi a lékaři.
Po roce činnosti u nás dosud jedinečného, nevyzkoušeného a při tom rozsáhlého a nákladného ústavu bylo konstatováno, že tento „dokonale vybavený kancerologický ústav je vyhledáván nemocnými z celého Československa, takže je lůžková část přeplněna“. Kromě vedení pracovalo v ústavu pět lékařů (rentgenolog Šprindrich, radiologové Feller a Langer, chemoterapeut Fischer, laborant Křižan a tři medici demonstrátoři). Personál tvořilo 25 sester a čtyři pomocné síly, jeden úředník a výpomocná písařka, účetní, strojník a topič (kotelna a jídelna byly společné se zemským chirurgickým oddělením).
V době od 21. ledna 1935 do 31. května 1936 bylo hospitalizováno celkem 1891 pacientů (někteří z nich opakovaně), bezplatně bylo léčeno 209 pacientů, (asi dvanáct procent). Byly poskytovány četné slevy a splátky u pacientů třetí třídy, kterých bylo 1548. Pouze pět lůžek platila země Moravskoslezská, ale nikoliv v celém rozsahu.
První (zkušební) rok skončil pro ústav úspěšně. Problémem bylo, že značná část nemocných přišla už v beznadějném stavu, takže bylo možné pouze zmírňovat jejich potíže a prodloužit jim život. Procento pacientů přicházejících preventivně anebo s podezřením, tedy včas, bylo nízké. Ošetřováni byli i neonkologicky nemocní, kteří si platili speciální léčbu – radiové obaly, koupele, inhalace a další procedury.
Celkem bylo během prvního roku

provedeno 160 chirurgických zákroků (na pooperační komplikace čtyři pacienti zemřeli), ozářeno bylo 466 pacientů za použití obalů a muláží, jehel a tzv. kanonu. Nejvíce bylo ošetřeno zhoubných onemocnění dělohy a pochvy (91) a kožní rakoviny (82). Rentgenem bylo vyšetřeno 1471 pacientů (někteří opakovaně), rentgenoterapeuticky 600 (denně až 53 individuálních ozáření).
Celkový počet ozáření byl 10 010, nejvíce dělohy a pochvy (102), prsu (85) a žaludku (62).
Používání kanonu, zmíněného výše, bylo u nás tehdy novinkou. Kanon je přístroj pro dálkovou léčbu radiem, původně zvaný Radiumkanon, který zkonstruoval ve švédském Radiumhemmet u slavného profesora Henrika Forssella (je např. autorem prosvěcovacího štítu) rentgenolog Erik Lysholm (přístroj je podnes uchováván ve sbírkách ústavu ve Stockholmu).

Ozařování kanonkem

Ošetřování Radiumkanony se plně rozvinulo od roku 1937, kdy se ústavu podařilo získat další dva gramy radia. Umožňovaly účinnější a bezpečnější ozařování než dosavadní muláže, kterých se však užívalo dále. Měly totiž v některých případech dobré výsledky, zvláště tam, kde se ozařovala malá plocha při povrchně uložené afekci. Muláže však neumožňovaly dlouhodobé plynulé ozařování, ozařování se muselo přerušovat a muláže schovávat, což mělo škodlivější důsledky pro personál. Kanonová terapie se zaváděla při ozařování do hloubky. Bylo to ozařování

Radiová muláž

dálkové s velkou dávkou radia. (Tři až čtyři gramy radia bylo rozděleněno do čtyř kruhových výsečí, tak zvaného velkého Radiumkanonu. Indikoval se místo radiumpunktury tam, kde by byly ohroženy nervy a cévy. Ozařování trvalo asi jednu až dvě hodiny. „Bomba“ byla upevněna na tvárlivé vzpružině, na páce s dvojitým kloubem na pojízdném stojánku, takže se mohlo ozařovat i u lůžka, různé tvary tubusů s různými tvary otvorů umožňovaly cílenější ozařování. V laboratoři sestrojili pod vedením Andělína Fellera malé kanonky s radiovými lokalizátory s obsahem 300-700 miligramů radia Technika dozování měla význam pro výsledek léčby. Výhoda byla v tom, že kanonky i kanon se daly zastavit, dokonale fixovat, měly hloubkový účinek a také personál byl lépe chráněn. Feller, 1939.)

V laboratoři prováděl laborant analýzy pod dohledem vedoucího oddělení. Pomáhaly ošetřujícím lékařům při stanovení diagnózy a rozbory krve, informovaly o průběhu ozařování radiem a rentgenem. Celkem bylo provedeno 3775 vyšetření.

V badatelském oddělení pracovali kromě Vladimíra Morávka hospitanti a medici. Zkoumali hlavně včasnou serodiagnostiku zhoubných nádorů, podstatu a příčiny zhoubného růstu, připravovali chemoterapeutické preparáty. První výsledky byly předneseny na schůzích lékařských a biologických společností v Olomouci a v Brně. Během prvního

roku vyšla dvě vědecká sdělení. Už po roce se začal ústav prezentovat v zahraničí: Richard Werner publikoval tři příspěvky ve *Strahlentherapii,* a jeden v *Acta cancerologica* vydaných pro mezinárodní kongres rakovinných badatelů v Bruselu. Jeho pracemi se dostávaly informace o činnosti brněnského ústavu prakticky hned do ciziny. Další zaměstnanci publikovali v domácích časopisech, většinou přednášeli na schůzích lékařské společnosti v Olomouci, v Brně a v Bratislavě (celkem sedmkrát), což nelze podceňovat pro informační i motivační hodnotu. O všech přednáškách podával pravidelné zprávy trvalý příznivce ústavu a člen vedení spolku J. Kabelík v Časopisu lékařů českých.

V prvním období činnosti Masarykovy léčebny – Domu útěchy byl považován za ředitele instituce vedoucí badatelského oddělení a laboratoří Vladimír Morávek, a to proto, aby byla zdůrazněna výzkumná složka ústavu.

Prof. RNDr. PhMr. VLADIMÍR MORÁVEK (1896–1992) PRVNÍ PŘEDNOSTA BADATELSKÉHO ODDĚLENÍ A VEDOUCÍ LABORATOŘÍ ÚSTAVU

Morávek přišel do ústavu z Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity od profesora Vladimíra Úlehly, který byl považován za zakladatelskou osobnost brněnského vědeckého a kulturního života. Úlehla si přivedl Morávka jako svého asistenta z Prahy v r. 1919, když byly zakládány teoretické ústavy na brněnské Přírodovědecké fakultě.

Vladimír Morávek

Tehdy byl čerstvým absolventem pražské farmacie. Pod Úlehlovým vedením dokončil doktorskou dizertaci, kterou mu zadal ještě profesor Bohumil Němec v Praze.
Jako nadějného a talentovaného žáka ho Úlehla vyslal v letech 1922 až 1927 na dlouhodobý stipendijní pobyt do ciziny. V jeho doporučení napsal: „V. Morávek se osvědčil jako nadaný a pilný koloidní chemik se sklonem k řešení otázek chemických a fyzikálně chemických, pokud souvisejí s děním v živém těle... Slibuje státi se dobrým biochemikem a jako takový vážným aspirantem na profesora biochemie, o níž podepsaný soudí, že bude časem potřeba pomýšleti na její zřízení při přírodovědecké fakultě.“ (Skurský, 1993) Těch pět let v cizině strávil Morávek hlavně ve Švédsku, Kanadě a v USA. Definitivně rozhodly o jeho vědeckém zaměření. Velký vliv mělo jeho setkání s Američanem Francisem Paytonem Rousem, objevitelem prvního typu transplantovaného experimentálního nádoru, který obdržel za „Rousův sarkom“ Nobelovu cenu. Morávek studoval s profesorem MacDougallem mnohostranné biochemické role cholesterolu v živočišných buňkách. Za podstatné považovali to, že se od sebe zdravá a nádorová tkáň lišily obsahem cholesterolu. (Cholesterol byl objeven v r. 1903 a hned od počátku byl vnímán jako „enfant terrible“ organické chemie, biochemie i medicíny. Je sice surovinou asi pro dvacet druhů hormonů, ale také příčinou hypertenze, cévní mozkové příhody a infarktu myokardu).

Když se vrátil z cest, habilitoval se (1927), nikoliv však z biochemie, protože

byla podle mínění některých profesorů přírodovědecké fakulty příliš novátorská, ale z chemické fyziologie. Pokračoval ve výzkumu cholesterolu. Zjistil, že injikovaný cholesterol tlumí nádorové bujení, a tak předpokládal, že je možno užít ho v terapii. Předpoklad nevyšel, ale Morávek se výzkumu zhoubného bujení věnoval dál. Společně s Ferdinandem Herčíkem systematickými analýzami zjišťovali, zda se zdravá a nádorová tkáň liší rozdíly postižitelnými chemicky.
Ve dvacátých letech se zabýval studiem viru přenášeného tzv. slepičího Rousova sarkomu, ale domníval se, že to nemá se zhoubnými lidskými nádory žádnou spojitost. Škoda, že se zastavil na půl cesty. Studium virových slepičích tumorů vedlo k průlomu v McArdle Cancer Lab. For Cancer Res. Madison, Wisconsin, kde v šedesátých letech objevil americký biolog Howard Martin Temin reversní transkriptázu, za objev dostal v r. 1975 Nobelovu cenu. (Teminův objev experimentálně souvisel s izolací dalšího virového slepičího nádoru v onkologickém ústavu v Bratislavě (V. Thurzo, K. Altaner) a ve Výzkumném drůbežářském ústavu v Ivance pri Dunaji, kde pracoval genetik prof. J. Kříženecký (Brada, 2005) a ve Výzkumném ústavu molekulární genetiky v Praze (J. Svoboda, M. Hašek). (Rejthar, 2009)

V době pokračující tíživé světové hospodářské krize na počátku třicátých let, kdy fakulty byly nuceny omezovat výzkum, přijal Morávek nabídku vést výzkumné laboratoře v ústavu na Žlutém kopci. Viděl v ní příležitost k originální vědecké práci. Biochemie a biochemické badatelské přístupy, které prosazoval, byly v té době u nás teprve novinkou a tedy ne všemi přijímány. Měl v úmyslu sledovat výsledky léčby zářením prvky radia a jeho rozpadovým produktem, tzv. radiovou emanací, čili plynným radonem. V ústavu chtěl uplatnit pracovní metody analýzy krve, moči a tělních tekutin, které si osvojil na studijním pobytu v laboratořích Dr. Alberta Fischera v Kodani.
Práci laboratoří zorganizoval tak, že ji rozdělil na dvě oddělení – kontrolní, pracující pro klinickou část, která byla ve čtyřech místnostech (histologická, zpracovávala lidské bioptické vzorky a materiál z experimentálních zvířecích nádorů z badatelského oddělení; laboratoř diagnostická, místnost pro hrubé práce a místnost pro chov pokusných myší, kterých bývalo až 1500), a oddělení badatelské s pěti místnostmi (laboratoří biochemickou, pro analytickou chemii, pro kulturu tkání, temnou komoru a místnost pro větší pokusná zvířata).

Vybavení výzkumných laboratoří v ústavu bylo kvalitní, stejně jako užívané materiály, chemikálie a sklo. Běžné bylo, že vědecké práce se také účastnil Werner a lékaři klinických oddělení. S kliniky Morávek hledal v krevním séru chemicky specifické včasné indikátory rakovinného bujení, ale bezúspěšně. V jeho době to byly odvážné postupy (Skurský, 1993). Včasná diagnostika neoplasií biochemickými cestami se řeší dosud.

Výzkumná činnost vyžadovala poměrně velké množství pokusných zvířat. V r. 1935 byla zakoupena farma ve Šlapanicích u Brna. Tam bydlel se svou rodinou vedoucí laborant klinické laboratoře ústavu Rudolf Niegratschka, který se o myší a krysí farmu staral až do své smrti v polovině padesátých let. (Brada, 2005).

ZEMSKÝ RADIOLÉČEBNÝ ÚSTAV V BRNĚ (1942–1945)

Do života ústavu, stejně jako země, citelně zasáhly události po německé okupaci 15. března 1939. Vlastně jí končí první historické období existence protirakovinného ústavu v Brně pod jménem Masarykova léčebna – Dům útěchy.
Nástup Němců do ústavu významně měnil až dosud podmínky, kterým se provoz musel zcela přizpůsobit. Skončilo plnění původních spolkových cílů a v podstatě i činnost spolku, protože správa ústavu přešla v r. 1942 pod

Jan Šprindrich při práci s jedním z nově vyvinutých ozařovacích přístrojů.

zemskou správu Protektorátu. Bakešova nadace byla následujícího roku zrušena, obnovena byla až roku 1945, a Zemský národní výbor v Brně do ní vložil na boj proti rakovině jeden milion tehdejších korun (19. června 1945).
Polovina lůžkové kapacity byla přeměněna na německou vojenskou nemocnici. V ústavu naštěstí nedošlo k zásadním organizačním změnám. Pozitivní bylo, že se ředitelem stal po Wernerovi Jan Šprindrich.
Nemohl však zabránit odchodu dalších nadějných výzkumníků z Morávkových laboratoří, kteří museli před Němci prchnout vzhledem k uplatnění tzv. arijského zákona. Byli to Arnošt Kleinzeller a Jindřich Werner (nebyl příbuzený ředitele). Oba byli nadaní a vědecky produktivní.
Z Protektorátu odešli na střední východ. Kleinzeller se stal v Anglii spolupracovníkem Hanse Krebse, nositele Nobelovy ceny za objevy buněčného metabolismu. Po druhé světové válce se vrátil do Prahy, kde se stal samostatným šéfem laboratoří při ČSAV. Po r. 1968 odešel do USA jako profesor na University of Pennsylvania ve Philadephii. Werner zůstal v Káhiře, později se stal profesorem experimentální patologie. Po válce o Suez byl i s rodinou zavražděn (Brada, 2005).
Z ústavu také odešel blízký Šprindrichův spolupracovník fyzik dr. Jiří Langer. Uplatnění našel v USA. Pracoval u firmy Westinghouse, která vyráběla jaderné reaktory a konstruovala ponorky na stejný pohon. Po nějaký čas pracoval také v Mezinárodní agentuře pro atomovou energii ve Vídni. Po válce usiloval Šprindrich o jeho návrat do ústavu, ale marně, nakonec mu bylo sděleno, že „pro jeho kvalifikaci nemá ústav odpovídající místo“. Langer se nakonec (podle informací prof. Brady) usadil v Pittsburghu (Brada, 2005).
Všichni odborně vyrůstali v brněnském onkologickém ústavu, který úspěšně vychovával odborníky. Jejich vynucený odchod je smutným dokladem toho, jak mocenské a ideologické předpojatosti a zásahy do odborných institucí zbavují české ústavy i českou vědu významných osobností.
Na uvolněných i nově vytvořených místech zaměstnal Jan Šprindrich, hlavně v „závětří“ Morávkových laboratoří několik českých biologů, chemiků a biochemiků z Brna, Prahy, Hradce Králové a z Olomouce, kteří ztratili zaměstnání poté, kdy byly uzavřeny

násilně české vysoké školy. Mohli zde pokračovat ve vědecké práci V. Uher, F. Herčík, T. Martinec, J. Velíšek, A. Šimek, O. Borůvka. Své obory mohli kontinuálně teoreticky rozvíjet hned po osvobození v r. 1945 a napomoci rychlejšímu osamostatnění biochemie jako vědního oboru.

Za všechny uveďme činnost prof. RNDr. et MUDr. Ferdinanda Herčíka, DrSc. Svými experimentálními pracemi, které nemusel díky postoji Šprindricha přerušit, se stal významnou osobností v experimentální radiologii. „Přenesl“ na Žlutý kopec do Morávkových laboratoří Radiobiologickou stanici z Biologického ústavu Lékařské fakulty v ulici Úvoz. Částečně se sem z bývalého pracoviště podařilo přestěhovat i některá zařízení jako přístroj Lajka. Společně se Šprindrichem experimentovali s ultrazvukem, s 200 kV paprsky, měkkými Rentgenovými a ultratvrdými gama paprsky, se zářením alfa na slupkách cibule. Pokusy s alfa a beta paprsky měly příznivou odezvu u pařížských a anglických odborníků. (Herčík měl s obstaráváním cibule problémy, nakonec se mu podařilo nakupovat ji u velkostatkáře Kuthana v Holešovicích a vajíčka ježovek, používaná také při ozařování, dovážel ze Splitu.) Studoval i radiotoxiny, o nichž si myslel, že by v čisté injekční podobě mohly nahradit složitou techniku ozařování různými zdroji, což by znamenalo nový metodický postup. Některé výsledky výzkumu záření a jeho účinků na buněčnou a nebuněčnou hmotu uložil do knihy *Záření a život* (1941). Ve čtyřicátých letech přispěl k rozvoji brachyterapie, ozařování pevným zářičem „radiem“ vpraveným do těla.

Vedle radiobiologických výzkumů se Herčík tajně věnoval výzkumu biomatematických metod, společně s Otakarem Borůvkou formulovali čtyřrozměrný model života, o čemž Herčík informoval někdejšího profesora brněnské lékařské biologie Jana Bělehrádka, jehož odborného úsudku si jako jeho bývalý žák vážil. V časopisu *Věda a život* později s Borůvkou uveřejnili příspěvek *Matematické vyjádření celostního principu,* (1944). Vedle toho psal knihy *Mladý biolog* a *Záření a život* (1941), obě získaly po válce nejednoho zájemce pro studium medicíny a pro výzkum.

Patří tedy ke Šprindrichovým a současně i k Morávkovým zásluhám, že během německé okupace se v ústavu vytvořil základ pro poválečnou spolupráci s jinými pracovišti v oblasti zdravotních služeb a s vysokými školami.

Jako příklad můžeme uvést Uhrovy experimenty týkající se endogenních vlivů při vzniku rakoviny a zkoumání retikuloendoteriálního (dnes makrofagického) systému. V nich pokračoval v letech 1949 až 1952 ve spolupráci s kolegy v ústavu.

Ještě před druhou světovou válkou nastoupili do ústavu noví primáři, Ladislav Polák, Jan Kotas, Vladimír Kolář a Miloš Hrdlička. Jiří Čejka napsal, že velkou zásluhu o kontinuitu, o poválečný rozvoj onkologické léčby a výzkum rakoviny měli pracovníci radiologického oddělení ústavu, kteří zachránili před Němci radium (Čejka, 2004). Podle Zbyňka Brady se však radium ztratilo. Získat ho znovu nebylo snadné, nakonec ho nakoupili v Kanadě, což byla v zemi, kde se radium těžilo, poněkud zvláštní praxe.

MASARYKŮV STÁTNÍ RADIOLÉČEBNÝ ÚSTAV (1945–1954)

V roce 1945 začíná třetí etapa v historii ústavu. Její začátek, „osvobozování“ ústavu sovětskými vojáky, byl dramatický. Ti se dopustili násilí na ženském osazenstvu kuchyně v Bakešově nemocnici, hospitalizované německé vojáky vyvedli do zahrady a tam je před kamennou zdí na jižní straně postříleli (Brada, 2005).
Ústav byl znovu přejmenován.

Zajímavá byla schůze Spolku Dům útěchy dne 3. listopadu 1946, který obnovil svou činnost. Schůzi vedl tehdejší rektor Masarykovy univerzity profesor MUDr. Václav Neumann. Sešli se: Antonín Novotný, Vilém Uher, Vladimír Morávek, Ludvík Havlásek, Jan Šprindrich, Vladimír Zapletal, dále byli pozváni zástupci připravovaných odboček Spolku. Podle pozvaných lze usuzovat na posun ve vztazích mezi institucemi a také na záměr spolku splnit jeden ze svých původních cílů – dosáhnout široké spolupráce mezi protirakovinnými pracovišti a koordinovat činnost v oblasti léčby rakoviny. Právě na této schůzi byla dojednána organizace protirakovinné práce pro zemi Moravskoslezskou. Bylo stanoveno, že „Spolek „Dům útěchy“ jest spolkem zemským, který soustřeďuje regionální spolky z Uherského Hradiště, z Ostravy, z Olomouce, ze Vsetína a z Jihlavy, které budou odbočkami a budou zastoupeny delegáty v ústředním výboru zemského spolku“. Další rokování se týkalo přídělu radia a zřizování zvláštních pracovišť pro léčení zářením. Byla to reakce na usnesení československých kancerologů v Brně dne 7. června 1946 se zástupci z ministerstva zdravotnictví o tomto vzácném prvku. Radium mělo být přidělováno jen nemocnicím s větším gynekologickým oddělením. Poukazovalo se i na to, že je málo odborníků radiologů a že je možné u ostatních karcinomů využít rentgenového záření. Měly být zřizovány poradny při ambulatoriích nemocenských pojišťoven pro potřeby lékařů.

Dále byla podána zpráva o zahájení činnosti Bioptické stanice při Masarykově státním radioléčebném ústavu v Brně (15. srpna 1946). Její poslání bylo diagnostické, vědecké (sbírala materiál z celé země), byla „museem-archivem histologickým (Uher, 1946). Vše bylo vedeno snahou po centralizaci a po zvýšení kvality protirakovinné péče. Volalo se po celostátní registraci nemocných (zárodek národního onkologického registru v Brně, ve své době byl jedinečný) a upřednostňování radioléčby, objevoval se zárodek myšlenky pozdějších Šprindrichových depistáží.

Masarykův státní radioléčebný ústav ztrácel programovou výzkumnou perspektivu, poněvadž odešel Vladimír Morávek.
Byl vyzván, aby založil farmaceutickou fakultu, jejímž prvním děkanem se také stal. Vedl Ústav farmaceutické chemie a o práci na Žlutém kopci ztratil zájem. Po únoru 1948 se zapojil do politického života, byl předsedou prověrkové komise na brněnské Přírodovědecké fakultě, kde organizoval Biochemický ústav. Bylo to v prostorách, v nichž od r. 1946 budoval Ústav genetický Jaroslav Kříženecký, tehdy nejlepší genetik v Brně. Kříženecký byl označen za politicky nepřijatelného, a tak genetický ústav ukončil činnost ještě před příchodem lysenkismu (Skurský, 1993).

Ústavní laboratorní výzkum se změnil k lepšímu příchodem nadaného Zbyňka Brady (1955). Pracoval v Morávkově laboratoři už od studentských let na brněnské Přírodovědecké fakultě. Byl mimo jiné žákem Kříženeckého, který mu pomáhal už při řešení prvního seminárního úkolu s názvem *Chemie genu*. Zpřístupnil mu důležité informace, nové publikace anglosaské provenience, po válce u nás zcela výjimečné a nedostupné. (Vyrostla nová osobnost vědeckého světa, jíž se postupně Brada

stal.) Pro onkologický ústav Brada obstaral počátkem padesátých let přímou dotaci od ministerstva zdravotnictví pro zajištění „oživovacího“chodu tamní laboratoře. Pak se pravidelně účastnil ředitelských porad a znal detailní informace o organizačních i o hospodářských záležitostech ústavu.

Brada se vrátil v r. 1955 do ústavu po dlouhodobém studijním pobytu na univerzitě v Bernu. Ve Švýcarsku pracoval v laboratoři biochemické experimentální endokrinologie u fyziologa profesora Muralta, jenž vydával prestižní časopis Biochemica et Biophysica Acta. Brada se přesvědčil o tom, že rozhodující roli v biologii přebírá v této době biochemie, biofyzika a experimentální medicína. Za jeho působení na Žlutém kopci se mu podařilo převést tamní bádání do podoby supermoderního výzkumu imunologického typu.

Brada chtěl uplatnit to, čemu se naučil v zahraničí. Proto začal uvažovat o spojení genetiky s biochemií a s onkologií. Realita vědeckého života v tehdejším Československu ho nutila ke kompromisu, formu vlastního vědeckého programu musel přizpůsobit tomu, co v té době bylo možné. Studoval roli biochemických procesů, které umožňovaly růst, invazi a diseminaci nádoru. Po metodické stránce se omezil na úlohu bílkovin s uhlohydrátovou složkou. Za dané situace, kdy byly zastaveny výzkumy v genetice, nebylo možné například sledovat úlohu histonu v regulaci genetické exprese DNA. Toto a další projekty přednesl v přednášce *Úloha nukleových kyselin ve výzkumu nádorů* již v r. 1951, a to v Chemické společnosti v Brně, v Biologické společnosti anebo ve Spolku lékařů českých to už možné nebylo. Šlo vlastně o polotajné informace, k obdobným úvahám se mohl veřejně vrátit až v šedesátých letech.
Na počátku padesátých let měl Brada v laboratoři dva spolupracovníky studenty, kteří se na studiu histonu (bílkovina tvořící komplex v buňce s DNA) spolupodíleli. Ti pak používali histony, které Brada izoloval, za základ své další experimentální práce v podstatě po celý aktivní život. Oba dva, L. S. Hnilica i I. Holoubek, odešli počátkem šedesátých let do USA. Hnilica se vypracoval mezi vedoucí histonové odborníky na světě (měl laboratoř v M. D. Anderson Institut v Houstonu), později se stal profesorem na Universitě v Luisianě. Také Holoubek končil kariéru jako profesor v Galvestonu na Universitě v Texasu. Takoví vědci vyrůstali v brněnském ústavu na Žlutém kopci.

Starosti byly s výzkumem i s jeho zázemím. Když na začátku padesátých let zemřel vedoucí laborant klinické laboratoře ústavu R. Niegratschka, který se staral o zvířetník ve Šlapanicích, musel Brada přijít na nové řešení. Měl v úmyslu zreorganizovat šlapanickou farmu, ale v tom mu zabránil správce ústavu J. Bukáček i zdravotní odbor krajského národního výboru. Náhradou dostal Brada polovinu prostor v nové Krajské transfuzní stanici, kde se mu také později podařilo umístit biologickou laboratoř s bankou s transplantovatelnými tumory. Zvířata pro své pokusy (až na malou výjimku základních kmenů „inbredních linií“) tam neprodukovali, vozili je ze Slovakofarmy. Výjimkou byly inbrední krysy, které získal od britské firmy GlaxoSmithKline Plc. a z laboratoře profesora Druckreie ve Freiburgu, a inbrední kmeny myší, které byly mezinárodně registrovány pod zkratkou Bo (Brno). Bradovi se toto řešení zdálo příliš komplikované, chtěl vybudovat jednotku geneticky charakterizovaných inbredních „pathogen free“ zvířat. V té době byl v kontaktu s mezinárodní organizací pro laboratorní zvířata, a tak poslal vyjednávat svého spolupracovníka MUDr. Jiřího Tobišku k profesoru Spiegelovi do Hannoveru a do laboratoře pro „pathogen free“ zvířata do Stockholmu. Nakonec k realizaci plánu už z politických důvodů nedošlo.
Výzkum byl stále ohrožen. Ústavní kliničtí lékaři navrhovali podpořit jej tak, že by se podílel na řešení běžných klinických problémů, Šprindrich také navrhoval účast na hormonálním léčení ca prostaty diethylstilboestrolem a na endokrinologické terapii vůbec.

Navzdory všem překážkám se Brada zabýval především klinickou diagnostikou. Zavedl nové metody k rozlišování různých typů mnohočetného myelomu, stanovil aktivity různých typů fosfatáz, detekci melaninových metabolitů v moči pro diagnostiku melanomu a sledoval exkreci kalcia v moči k rozlišení ostedytických a osteoplastických metastáz u karcinomu prsu a k zjištění citlivosti metastáz vůči hormonální terapii (určení hormonální dependence).
Od r. 1945, hned po své promoci na medicíně, pracoval v ústavu na Žlutém kopci externě také MUDr. Jaroslav Švejda. Tehdejší histologickou laboratoř přeměnil v r. 1946 na Bioptickou stanici (viz výše). Analyzovala histologické nálezy pacientů ústavu, některých brněnských nemocnic dále i nemocnic v Jihlavě, Třebíči, Vyškově, Znojmě a ve Valticích. Vyjadřovala se i k některým komplikovaným případům ze severní Moravy. Švejda se na základě práce *Virusy a nádory* v r. 1950 habilitoval na Lékařské fakultě Masarykovy univerzity. Švejda se onkologii, jak vidíme, věnoval i teoreticky. Ve spolupráci s Bradou, který vedl teoretickou část výzkumu ústavu, jak jsme popsali výše, prováděl virologická studia experimentálních zvířecích nádorů, společně popsali virem indukovaný nádor BŠ (Brada-Švejda). Byli to oni, kdo obhájili a nakonec zachránili badatelský výzkum v brněnském onkologickém ústavu na začátku padesátých let, a to organizační změnou, vydělením teoretické laboratoře ze správy ústavu. Tato „ochrana výzkumu“ tam trvala až do r. 1969.

Na počátku padesátých let se ústav dostal do závažných organizačních problémů. První z nich se týkal toho, jak zajistit hospitalizaci infaustních pacientů. Ředitel Šprindrich se pro ně snažil získat budovu přes silnici naproti ústavu. Neměl úspěch. V budově byla umístěna studentská kolej. Dalším úkolem bylo vyřešit povýšení subalterních lékařů, kteří v ústavu pracovali už patnáct let bez postupu. Šprindrich je chtěl převést do účelově vytvořené funkce „ústavní lékař“, ale také bez úspěchu.
To, co se podařilo, bylo v té době výjimečné. Pozornost J. Šprindricha a J. Švejdy a dalších byla zaměřena nejen na vyhledávání a zdokonalování nových léčebných postupů, ale také na prevenci. Mimořádná pozornost k sekundární onkologické prevenci se brzy projevila opatřením zásadního významu – onkologickou depistáží hlavně gynekologických a plicních nádorů.
V letech 1951 až 1955 vyjížděli společně na páteční preventivní prohlídky obyvatel

Jan Šprindrich při jedné z preventivních prohlídkek v okolí Brna (depistáže).

jednotlivých okresů v Jihomoravském kraji i na západním Slovensku jako tzv. specializované mobilní jednotky, „protirakovinné poradny“ (vyhledávali prekancencerózní stavy a zhoubné nádory jednoduchými vyšetřovacími metodami u velké skupiny populace přímo v terénu). Tato výjezdní aktivní depistáž byla v Evropě unikum, možná i ve světě. Akce skončila politicko-mocenským zásahem krajského národního výboru, neboť prý „pomáhá především kulakům na venkově“ (Brada, 2005)..
Šprindrich důsledně vyžadoval statistické hodnocení klinických diagnostických a terapeutických přístupů a zavedl pravidelný seminář společný s ústavem experimentální patologie brněnské

Lékařské fakulty, který vedl V. Uher. Od roku 1950, kdy vyšla kniha pražského profesora MUDr. Ferdinanda Škorpila, vedoucího oddělení pro biopsii tamní Ústřední vojenské nemocnice, *Obecná a soustavná patologie novotvarů,* začalo se v Československu užívat pro onemocnění zhoubnými novotvary pojmu *onkologie,* kterého autor použil v úvodu ke knize. Ústav na Žlutém kopci byl první, který termín jako specializované pracoviště převzal do názvu.

KRAJSKÝ ÚSTAV NÁRODNÍHO ZDRAVÍ – ONKOLOGICKÝ ÚSTAV (1954–1975)

Po druhé světové válce Jan Šprindrich jako ředitel a rentgenolog usiloval o uskutečnění svých představ dalšího možného rozvoje onkologie. Do poloviny padesátých let byl brněnský ústav radioléčebným institutem. Přijímal pouze pacienty, kteří byli ozařováni. Diagnostika se držela na dobré soudobé úrovni. Byla to doba velké euforie a očekávání, ale i zklamání a chaosu, ohroženého výzkumu, administrativních překážek a nedostatku peněz. To vedlo k organizačním změnám, k nimž došlo v r. 1954. Týkaly se výzkumu i léčby. Tehdy se osamostatnila a z ústavu organizačně vydělila výzkumná složka laboratoří pod vedením Z. Brady. Změna fakticky badatelskou činnost zachránila před tehdejším poměrně primitivním prakticismem, který výzkum přezíral. Laboratoře se staly výzkumným zařízením Ministerstva zdravotnictví v Praze. Tak tomu bylo až do 1. ledna 1961, kdy vešlo v platnost vládní usnesení, jímž byl pověřen koordinovat veškerý protirakovinný výzkum ve státě Výzkumný onkologický ústav v Bratislavě.
V rámci strukturálních změn přešly tedy i brněnské laboratoře se všemi zaměstnanci i s výzkumným programem pod jeho organizační správu. Zřizovatelem bylo nadále ministerstvo zdravotnictví. Bratislavský ústav vedl Bradův kolega a přítel akademik Viliam Thurzo, takže jejich spolupráce byla bezkonfliktní. (Rokem 1969 symbióza skončila, experimentální část tohoto ústavu se stala součástí Slovenské akademie věd, klinická část zůstala v resortu zdravotnictví, protože Akademie nemohla mít lůžka.) Vzhledem ke své erudici, soustavnému sledování zahraniční literatury a talentu, přivedl Brada biochemicky zaměřený onkologický výzkum na úroveň srovnatelnou se světem.
(Pozitivem pro oživení v onkologii bylo v této době také to, že se v Bratislavě začaly konat každoroční Onkologické dny (první se uskutečnily v r. 1958, zorganizoval je A. Winkler), že začal vycházet časopis *Československá onkologie,* posléze *Neoplazma,* samozřejmě vše také za účasti českých onkologů. Setkávání i časopis poskytovaly platformu pro výměnu informací a pro prezentaci světových i domácích novinek v oboru.

Laboratoře i klinická zařízení brněnského ústavu byly výtečně vybaveny, jako první v republice měly Beckmanův spektrofotometr a chlazenou vysokoobrátkovou centrifugu a mimořádné endoskopické vybavení. Když profesor Jan Navrátil uskutečnil první operaci na otevřeném srdci v hlubokém podchlazení (1956), pozval si kolegu MUDr. V. Koláře z Onkologického ústavu, který měl jako jediný v Brně k dispozici moderní kardiograf nutný ke kontrole srdeční funkce v průběhu chirurgického zásahu. Špičkové vybavení laboratoří bylo pořízeno za podpory českých spolků v Chicagu.
K tomu v ústavu pracovali nadaní lékaři a přírodovědci, kteří usilovali o zlepšování přístrojového vybavení vlastním přičiněním. Významně v tomto směru pracoval MUDr. et RNDr. Archimiro Caha, CSc., který mezi lety 1958 až 1986 podal celkem osmnáct patentů (zapsaných ve Spolkové republice Německo s Kamilem Kaluschem a Vladimírem Prokešem (1958), v Rakousku s K. Kaluschem (1960), s tímž v Kanadě (1961), v USA (1961), s V. Prokešem ve Velké Británii (1985); ostatní přihlásil

u Patentového úřadu v Praze. Týkaly se například způsobu snímkování ionizačním zářením, zařízení k hloubkové terapii, instalování zředěných radioaktivních roztoků, vaginálního aplikátoru a sondy ke scintilačnímu intensimetru. Poslední má datum 10. července 1986, byl podán společně s ing. Zdenkou Veselou z oddělení kvantových generátorů světla Ústavu přístrojové techniky ČSAV v Brně a jedná se o přídavné zařízení

REPUBLIK ÖSTERREICH

PATENTURKUNDE

GEMASS DEM PATENTGESETZ IST
DEN HERREN
DR. ARCHIMIRO CABA UND KAMIL KALLUSCH
IN BRÜNN (TSCHECHOSLOWAKEI)
FÜR DIE IN DER ANGEFÜGTEN PATENTSCHRIFT
BESCHRIEBENE ERFINDUNG
EIN PATENT UNTER DER
NR. 207474
ERTEILT WORDEN.

WIEN, DEN 10. FEBER 1960

ÖSTERREICHISCHES PATENTAMT
DER PRÄSIDENT:
PSENICKA e.h.

DIE JAHRESGEBÜHREN
WERDEN ALLJÄHRLICH FÄLLIG AM 15. JULI.

Rakouská patentová listina z roku 1960.

tzv. He-Ne k laseru, které slouží k hojení hlubokých ran. (Bezdíčková, 1980.)
Brada také několik let přednášel na brněnské Přírodovědecké fakultě biochemii jako nehonorovaný odborný asistent a umožňoval studentům pracovat na diplomových pracích ve svých laboratořích. Na stejné fakultě se připravoval k habilitaci. Pomáhal také sestavovat přednášky profesoru Janu Šprindrichovi a Janu Navrátilovi (ještě před jeho odchodem do Vídně, 1966). Pro studenty pátého ročníku medicíny zorganizoval přednášky z onkologie.
Po událostech r. 1968 emigroval Brada do USA. Začal pracovat v Miami na Papanicolaou Cancer Research Institutu. Pokračoval ve výzkumech a stal se profesorem University of Miami School of Medicine. Na jeho místo ve výzkumných laboratořích nastoupil v r. 1970 prof. RNDr. a PharmDr. Jan Kovařík, DrSc., který vedl oddělení imunologie a tkáňových kultur
Klinická část ústavu na Žlutém kopci byla od r. 1954 převedena pod správu zdravotního odboru Krajského národního výboru v Brně a název pracoviště se na změnil na Krajský ústav národního zdraví – Onkologický ústav. Do popředí se před radioléčbu dostala diagnostika, která lépe naplňovala představy komplexního pojetí klinické onkologie. Bylo otevřeno rentgenologické oddělení, v léčbě se vedle radiologie a chirurgie začala více uplatňovat protinádorová chemoterapie. Chemoterapie byla jako jeden z postupů při léčbě nádorových onemocnění dosud většinou vnímána jako sekundární a byla užívána až po chirurgických zákrocích, později u nemocných s metastazujícím nebo recidivujícím onemocněním, kde chirurgie a radioterapie už neměly kurativní účinek. Vzhledem k tomu, že léčí hlavně diseminaci, začala ve strategii léčby nabývat roli rovnocennou.
Prosazení chemoterapie má dlouhodobou a zajímavou historii. Už v dávné minulosti se léčila rakovina některými kovy a jejich solemi – byl to např. arsen, rtuť, zinek, měď, stříbro, antimon, vizmut, ale patrně bez větších úspěchů.
Vývoj přípravků se v novodobé světové medicíně datuje od tzv. Fowlerovy soluce (1865) a Coleyova toxinu (1893) přes dalších 28 přípravků až k cisplatině (1965), která se stala mezníkem v protinádorové chemoterapii a velkou nadějí.
Chemoterapie se začala uplatňovat v našich nemocničních zařízeních zhruba od dvacátých let minulého století (srov. práce Petřivalský, J., *O chemoterapii rakoviny,* Kabelík, J., *Chemoterapie tumorů,* Morávek, V., *Vliv cholesterinu a lecithinu na tumory*), ale počátky jsou sledovatelné už dříve (srov. Chaloupek, K., *K arsenové léčbě epitheliomu* z r. 1901).
(K masivnějšímu zavádění chemoterapie přispívala také Česká onkologická společnost České lékařské společnosti J. E. Purkyně, jež se ustavila 23. května 1969. Kladla značný důraz na komplexní léčbu a péči o onkologické pacienty. Požadovala

průběžnou a efektivní spolupráci a výměnu informací, usilovala o vytvoření jednotné koncepce onkologie jako interdisciplinárního oboru).
Od příchodu MUDr. Zdeňka Mechla do onkologického ústavu na začátku šedesátých let se chemoterapie dále rozvíjela. Zanedlouho po objevu výrazného cytostatického účinku cisplatiny na lymfosarkom a řadu dalších solidních nádorů se látka užívala i vyráběla přímo v Brně. Primář Mechl je další výraznou osobností, která svým významem dosáhla za hranici instituce, plnil ideu, kterou ústav dostal do vínku od Bakeše – aby byl ústav místem růstu a školícím pracovištěm pro onkology. Mechl si přál, aby se tam stal každý lékař výzkumníkem. Cíleně talentované lékaře vychovával. Na jeho pracovišti začínali dnes významní onkologové – například J. Vorlíček, P. Augustinová, J. Němec, V. Kocák. Pravidelně navštěvoval laboratoře základního výzkumu, které vedl profesor Jan Kovařík, přinášel podněty pro výzkumnou práci. Propojoval klinickou léčbu s výsledky teoretických laboratorních provozů a psal do renomovaných domácích i zahraničních časopisů.
V ústavu se mu podařilo vytvořit špičkové oddělení chemoterapie. Sám byl autorem řady nových léčebných chemoterapeutických a imunoterapeutických postupů. Zasloužil se o výrobu cisplatiny (BBP) ve firmě Lachema Brno, preperátu, který představoval jedno z hlavních protinádorových chemoterapeutik první řady. Společně se svými kolegy inicioval další cytostatika včetně platinového derivátu karboplatiny. Spolupráce s Lachemou trvala více než dvě desetiletí, ověřovala se a vyráběla domácí cytostatika, vedle cisplatiny a karboplatiny také například methorexat, dekarbazin, leukovorin, tamofixen, které byly vyváženy do zahraničí. Mezi odbornou veřejností získal Mechl renomé odborníka – chemoterapeuta. Pracoval ve skupině pro léčbu maligního melanomu při Světové zdravotnické orfanizaci (WHO). V r. 1979 inicioval britsko-československé onkologické sympozium, jehož se tehdy zúčastnilo na dvacet renomovaných britských onkologů všech heterogenních problematik, jež široký obor zahrnuje. Vydával metodické listy pro léčbu jednotlivých diagnóz, organizoval vzdělávací semináře a stáže pro terénní onkology, inicioval vydávání odborného časopisu *Klinická onkologie* (spolu s J. Kovaříkem, J. Němcem a A. Rejtharem). Mechl působil kromě WHO v několika dalších zahraničních vědeckých společnostech, a to Melanoma Programme, European Society for Hyperthermic Oncology, Central and East European Oncology Group, European Association for Cancer Research, European Society of Breast Cancer Specialists, dále v Akademii věd v New Yorku či v Onkologické společnosti v Kuvajtu. Navazoval četné profesní kontakty. V r. 1991 se seznámil s onkologem Al Jarallahem z Kuvajtu, který navštívil brněnský ústav a Mechla pozval na tříměsíční pobyt do Kuvajtu. Tam odjel v r. 1992 a rozhodl se zůstat déle, aby využil odborných, managerských i pedagogických příležitostí. V Kuvajtu byl jmenován šéfem klinické onkologie, kterou tam měl teprve vytvořit. Povolal své kolegy z Brna (MUDr. J. Němce a MUDr. J. Štěrbu) i ze Slovenska a postupně s nimi, s Egypťany a s jedním Indem vytvořili pracoviště

Onkologický ústav v Kuvajtu

s věhlasem. Léčili se tam i někteří zámožní lidé, kteří dříve dávali přednost nemocnicím v USA.
MUDr. Zdeněk Mechl, CSc., (*1928 v Brně) vystudoval na Lékařské fakultě Masarykovy univerzity a po absolutoriu (1953) pracoval jako internista v Ostravě, odkud přešel v r. 1957 na onkologický ústav do Brna. Mezi lety 1992 až 1998 působil na Cancer Control Center v Kuvajtu, kde se mu podařilo spolu s několika českými kolegy vybudovat moderní pracoviště. V té době přednášel onkologii na kuvajtské univerzitě a získal

tam hodnost profesora. Je autorem 110 publikací, na 70 se spolupodílel autorsky, s Ivanem Kozou vydal monografii *Příručka praktické chemoterapie,* sám vydal *Chemoterapy of malignit melanome* a v Kuvajtu *Chemoterapy for advanced cancer.*

Vracíme se do šedesátých let. V roce 1962 musel doc. MUDr. Jan Šprindrich pod politickým tlakem ústav opustit. To, co vybudoval, snažila se rozvíjet jeho nástupkyně internistka-rentgenoložka doc. MUDr. Drahomíra Kadlecová, CSc. Přišla od profesora MUDr. Miloše Štejfy z I. interní kliniky lékařské fakulty v nemocnici U Sv. Anny. Ředitelkou byla v letech 1962 až 1971 a Šprindrichem plánované změny, hlavně ve směru radiodiagnostickém a radioterapeutickém, prosazovala do života. Zaměřila se na nukleární medicínu, zasloužila se o vybudování nukleárního oddělení a scintigrafie. Vedle radioterapie se rozvíjela také chemoterapie, dynamicky v kombinaci chemoterapeutik, jak jsme o tom pojednali výše. Kadlecová prosazovala zahraniční stáže lékařů, od nichž si slibovala, že přinesou nové vědomosti a zkušenosti a tedy i modernizaci léčby (například V. Kolář vyjel do Paříže v letech 1967 až 1968).

V onkologickém ústavu se uplatňoval interdisciplinární přístup v léčbě onkologických onemocnění, který předpokládal i přítomnost specializovaného diagnostikujícího patologa. Byl jím profesor Jaroslav Švejda, (do ústavu přivedl také v šedesátých létech profesora Roberta Hladkého). Inicioval ustavení melanové a mammární komise a v obou působil. Interdisciplinárně se přistupovalo i k léčbě lymfomů a testikulárních nádorů či dalších urologických malignit. To vedlo ke spolupráci s klinickými pracovišti ve Fakultní nemocnici u sv. Anny. Společně se řešila problematika melanomů a jiných kožních nádorů s klinikami dermatologickou a plastické chirurgie. Spolupráce se rozšířila na kliniky respiračních nemocí (zhoubné nádory plic) a neurologickou (nádory centrální nervové soustavy). Pod vedením doc. MUDr. Zdeňka Bozděcha vzniklo v rámci komplexní onkologické léčby na ortopedické klinice středisko pro léčbu nádorů kostí a měkkých tkání (Šlampa, 2002). V závěru šedesátých let se především zásluhou MUDr. Koláře, který se vrátil ze studijního pobytu v Paříži, zaváděla experimentálně imunoterapie. Prohlubující se onkologická specializace si brzy vyžádala zřízení tří samostatných oddělení, a to chirurgického, nezávislého na radioterapii, jehož prvním primářem byl MUDr. J. Kubeš, osobní lékař bývalého etiopského císaře Haile Selassieho, dále gynekologického a interního. V průběhu let 1965 až 1972 došlo k rozšíření, úpravě a modernizaci ambulancí, radiologického oddělení a oddělení pro léčbu zářením. Rozrostla se také administrativa. Pro ni byla vybudována nová budova.

To vše se v ústavu mohlo dít také vzhledem k obecnému rozvoji medicíny, vědy a techniky, které se významně podílely na boji se zhoubnými chorobami. Bez vlivu nezůstalo ani světové úsilí soustředěného ataku proti rakovině. Na počátku sedmdesátých let inicioval v USA tehdejší prezident Richard Nixon vydání *Zákona o boji proti zhoubným nádorovým chorobám,* který postavil protirakovinný boj na roveň programu tehdejšího vesmírného výzkumu Apollo. Američané investovali půl biliónu dolarů do výzkumu, ale faktické náklady byly ještě vyšší. Jedním z výsledků této mimořádné akce byl vznik nového výzkumného ústavu emancipovaného od National Institutes of Health. Současně byla založena databanka údajů o výsledcích onkologických výzkumů na celém světě. Na americký příklad boje proti rakovině reagovaly země vzhledem ke svým možnostem ekonomickým i badatelským.

Českou prioritou byla prevence a terapie zhoubných nádorů s dokonalou organizací a odpovědným řízením specializovaných pracovišť. Obojí nakonec dokázalo při nedostačujícím ekonomickém zajištění udržet českou onkologii na úrovni doby. Incidence zhoubných nádorů byla v té době považována – vedle péče o matku a dítě, kardiovaskulárních onemocnění a péče o seniory – za společenský problém. Začalo se hlasitěji upozorňovat na faktory ovlivňující zdravotní stav populace, jako byly a jsou znečišťování životního

i pracovního prostředí a ovzduší, hnojení pesticidy, nežádoucí projevy extenzivního průmyslového a zemědělského rozvoje, proměny životního tempa i stylu. Důsledky kouření, jehož vliv na incidenci rakoviny plic byl potvrzen americkými výzkumnými studiemi už v padesátých letech, se příliš nezdůrazňovaly.
Do medicínské praxe se více dostávaly samočinné počítače, radiometrické metody, lasery, výsledky biologických věd, chemie a fyziky. Právě fyzikové a technici mohli lékařům nabídnout dokonalejší přístroje a umožnit tak vznik nukleární medicíny. Onkologický ústav byl mezi prvními, kdo zareagoval na žhavou novinku. K původní budově byl přistavěn tzv. betatron,

Brněnský betatron – hlavice zářiče

elektromagnetický urychlovač elektronů. Bylo to první zařízení v republice, betatron začal v Brně na Žlutém kopci pracovat s využitím vysoké energie – 42 MeV – dne 20. června 1972. (Hlavním technikem byl Ing. Oldřich Ott.)
Betatron produkoval dva typy záření – vysokoenergetické (bylo možno regulovat energii a namířit svazek paprsků do různé hloubky tkáně až k ložisku) a tzv. brzdné (podobné rentgenovému, ale tvrdší), což umožňovalo lékařům volit záření vhodné na typ nádoru pacienta a přitom ochránit kůži a povrchové tkáně včetně zdravého tkaniva. Dodala ho známá firma Siemens za 16 milionů tehdejších devizových korun. Celý vážil 22 tun, hlavice, která se lehce a tiše pohybovala nad pacientem, více než šest tun (Zdravie, 1974).

V tíživé době, v období konsolidace 1971-1976, byla do vedení ústavu jmenována MUDr. Anežka Drozdová. Nahradila docentku Kadlecovou, která byla odvolána. Ústav nadále spravoval a skutečně řídil Krajský ústav národního zdraví (KÚNZ). MUDr. Drozdová zahájila lékařskou praxi na patologii v nemocnici U Sv. Anny, na Žlutém kopci vedla experimentální zvířetník při biochemické laboratoři a banku transplantovaných nádorů. Potřebám klinické onkologie příliš nerozuměla, do vedení byla dosazena tehdejšími stranickými orgány.

Vývoj v ústavu se však naštěstí nezastavil. V polovině sedmdesátých let byla otevřena další specializovaná oddělení: imunologie a tkáňových kultur (1972, vedl prof. MUDr. Jan Kovařík, DrSc.), patologie nádorů (1983, vedl prof. MUDr. Aleš Rejthar, CSc.), epidemiologie a genetiky nádorů (1981, vedl MUDr. Milan Vrba, CSc.), oddělení chemoterapeutické (v závěru sedmdesátých let vedl MUDr. Zdeněk Mechl, CSc.), o němž jsme pojednali už výše.

Potřebné propojení klinické a výzkumné části a nová komplexní koncepce protinádorové léčby zákonitě vedly k úvahám o změnách ve vedení a správě onkologického ústavu, aby se stal rovněž metodickým onkologickým centrem.

VÝZKUMNÝ ÚSTAV KLINICKÉ A EXPERIMENTÁLNÍ ONKOLOGIE NOVÁ VÝVOJOVÁ ETAPA ÚSTAVU V LETECH 1976–1986

Další kvalitativní rozvoj instituce se začal připravovat už v roce 1973. Externí konzultant onkologického ústavu prof. MUDr. Jaroslav Švejda, DrSc., vedoucí oddělení patologické anatomie na Lékařské fakultě Masarykovy univerzity v Brně a také člen vědecké rady ministerstva zdravotnictví, resort vyzval, aby byla vypracována koncepce klinické onkologie, kterou promýšleli společně s prof. MUDr. Vladimírem Staškem, DrSc., a prof. MUDr. Zdeňkem Dienstbierem, DrSc. Na konci r. 1975 vyústilo jejich úsilí ve vymezení gesčních míst odpovědných za léčbu jednotlivých typů onkologických onemocnění. Brněnský ústav se stal gestorem pro léčbu rakoviny prsu.

Jaroslav Švejda

Ta vyžadovala komplexní spolupráci erudovaného chemoterapeuta, gynekologa, radioterapeuta a chemika. Tento celostní pohled na onkologicky nemocného pacienta znamenal v onkologii posun kupředu. Vynucoval si i nový organizační rámec, proto současně Švejda žádal ministerstvo zdravotnictví o schválení svého plánu – vytvořit v Brně tomu odpovídající výzkumný ústav. Bylo mu vyhověno a dne 1. ledna 1976 byl ustaven Výzkumný ústav klinické a experimentální onkologie, jedinečný institut svého druhu, pod přímou kontrolou ministerstva zdravotnictví, znovu s klinickou a vědecko-výzkumnou základnou. Švejda se stal po zásluze jeho ředitelem.
Do vedoucí funkce přišel odborně připraven – jako profesor patologické anatomie a doktor věd, s dlouholetými zkušenostmi z vedení pedagogicko-vědeckého pracoviště I. patologicko-anatomického ústavu Lékařské fakulty brněnské univerzity.
Prof. MUDr. Jaroslav Švejda, DrSc., se narodil ve Valašských Kloboukách (31. 7. 1915), absolvoval lékařské studium v Brně, promoval až v roce 1945, neboť musel přerušit studium po zavření českých vysokých škol v r. 1939. Pracoval v Anatomicko-patologickém ústavu Lékařské fakulty brněnské univerzity, kde byl už během studií demonstrátorem, pomocným asistentem, po promoci asistentem odborným. Byl jmenován docentem (1950) a profesorem patologické anatomie (1957), přednostou I. patologického ústavu (1957–1978) a katedry patologie (1953–1978). V r. 1963 získal hodnost doktora věd.
Jako jeden z prvních pedagogů přednášel v rámci patologie onkologii, tvořila čtvrtinu celkové výuky předmětu. Jeden semestr se probírala onkologie obecná, včetně moderních biologických aspektů, a další půlrok jako speciální onkologie s výběrem epidemiologicky nejdůležitějších nádorových lokalizací. Na některých přednáškách se podíleli i další kliničtí onkologové. Onkologie se tak stala součástí zkoušky z patologie, což bylo na českých lékařských fakultách až do devadesátých let výjimečné.
Na brněnské Lékařské fakultě byl členem vědecké rady a po dvě období proděkanem, v r. 1969 byl zvolen děkanem, avšak nově nastalé politické poměry mu už výkon funkce neumožnily. V r. 1975 byl jeho zaměstnanecký poměr na lékařské fakultě z politických důvodů v průběhu normalizace ukončen. Nastoupil na počátku r. 1976 na místo ředitele VÚKEO.
Jako patolog byl žákem a odchovancem brněnské školy profesora Václava Neumanna. Učil se na ročním studijním pobytu u profesora R. A. Willise v Department of Pathology of the Royal College of Surgeons v Londýně. Na těchto základech rozvíjel svou další práci, největší pozornost věnoval biologickému přístupu k dynamické funkční patologii i onkologické

problematice. Patologii přiblížil biologii, fyziologii a zejména klinice.
Ve výzkumné oblasti se soustředil na problematiku transplantabilních zvířecích nádorů jako modelu pro studium lidských malignit. Poté se experimentálně věnoval chemicky indukovaným prekancerózám a karcinomu průdušek a žaludku.
Největšího úspěchu dosáhl kvantitativními fyzikálně biologickými technikami, jimiž vyhodnocoval prekancerózy (například cytofotometrie). Později se orientoval na ultrastrukturu chromozómů, zejména u lidského melanomu (Rejthar, 2009).
Patolog a onkolog Švejda na Žlutém kopci pracoval externě od promoce, ústav tedy dobře znal. Dokázal vhodně navázat na činnost dřívějšího Onkologického ústavu, do popředí i do názvu se opět dostal výzkum. Rostoucí výskyt onkologických onemocnění, dokonalejší diagnostika i nové léčebné postupy ve světě si vznik VÚKEO přímo vyžádaly.
Ústav se stal resortním zařízením výzkumné základny ministerstva zdravotnictví. Švejda provedl potřebnou reorganizaci klinického i výzkumného provozu. Nově vzniklo oddělení imunologie a tkáňových kultur, oddělení patologie nádorů a oddělení epidemiologie a genetiky nádorů. Důležité bylo, že pacienti, kteří byli léčeni na Žlutém kopci, byli po zdravotní stránce sledováni až do konce života.
Činnost ústavu byla rozšířena na celé území republiky, ústav fungoval jako vysoce specializovaná složka zdravotní služby v oblasti onkologie. Navázal trvalou spolupráci s partnerskými ústavy v několika evropských zemích a stal se členem organizace evropských onkologických ústavů (v SSSR, Maďarsku, Jugoslávii, Velké Británii a Itálii), dále členem Organizace evropských onkologických ústavů v UISS a Figa ve Stockholmu. Spolupracoval s dalšími vědeckými ústavy a univerzitami v Československu. Od r. 1976 začal pořádat po bratislavském vzoru Brněnské onkologické dny (BOD).

(Brněnské onkologické dny jsou odbornou konferencí onkologů z České republiky, jíž se pravidelně účastní onkologové ze Slovenska i četní hosté z dalších zemí. Jsou svolávány tedy už plných 33 let. Od r. 1986 se jejich součástí stala také dvoudenní Konference pro nelékařské zdravotnické pracovníky, neboť i ti se významně podílejí na kvalitě léčby a na péči o pacienta v duchu racionálního pojetí týmové práce lékařů a sester. Garanty akce jsou kromě Masarykova onkologického ústavu také Česká onkologická společnost, Společnost radiační onkologie, biofyziky a fyziky České lékařské společnosti Jana Evangelisty Purkyně, Lékařská fakulta Masarykovy univerzity a její Univerzitní onkologické centrum, Národní centrum ošetřovatelství a nelékařských oborů.
Ročně se jednání účastní stovky odborníků (r. 2009 to bylo 500 lékařů a 630 zdravotníků), jejichž přednášky pravidelně vycházejí již v den konání konference v Edukačním sborníku. Jsou mimo jiné dokladem rozvoje teoretické i klinické onkologie a měřítkem kvality onkologické péče u nás.
Na posledních obou konferencích bylo prosloveno 194 (169 a 25) příspěvků z devatenácti tematických celků (například onkochirurgie, chirurgická diagnostika, pokroky v biologii nádorů, zobrazovací metody, neobvyklé průběhy onkologických onemocnění, podpůrná péče v onkologii, etické aspekty při ošetřování onkologických pacientů, kvalita zdravotní péče, nežádoucí účinky při onkologické léčbě ad.).
Proběhlo také 24 firemních prezentací léčiv. Inovací bylo I. specializované pracovní setkání pro začínající vědecké pracovníky z laboratoří českých, ale také z edinburghských a pařížských, které následovalo po hlavním jednání. Linhartová, 2009).

Znamenitý odborník Švejda brněnský VÚKEO dobře řídil a reprezentoval v zahraničí. Publikoval více než 130 původních vědeckých prací, většinou v zahraničních odborných časopisech, a jedenáct učebních textů). Absolvoval několik přednáškových cest do Egypta, Japonska, USA, Mexika, Norska, Švédska, Dánska a do obou částí tehdy ještě rozděleného Německa. Předsedal odborným sekcím na četných kongresech. Byl aktivním členem vědeckých společností v obou částech Německa, ve Velké Británii a v Irsku. U nás byl členem Rady lékařských věd

Československé Akademie věd, Vědecké rady ministerstva zdravotnictví a Vědeckého výboru Rady vzájemné hospodářské pomoci pro komplexní problémy maligních nádorů. Zasedal v Komisi expertů pro studium kostních nádorů a melanoblastomů při WHO v Ženevě, předsedal České histochemické a cytochemické společnosti, Onkologické společnosti, Společnosti patologických anatomů a Společnosti pro tkáňové kultury.
Přirozeně dbal také na to, aby ústav získával nové moderní přístroje v souladu s jeho vědeckými cíli a terapeutickou činností. Rentgenologicko-diagnostické oddělení bylo vybaveno mamografickým a termografickým zařízením a také počítačovým tomografem. Oddělení radiační onkologie obohatily počítače pro plánování léčby zářením a také lineární urychlovače. Rovněž se v tomto oddělení zvýšil počet lůžek. Přirozeně i další oddělení ústavu byla systematicky vybavována přístroji, které vyžadoval výzkum i praxe.
V r. 1986, tedy po deseti letech trvání VÚKEO, v něm zaznamenáváme dvanáct následujících útvarů: poliklinický, vnitřní, chemoterapeutický, chirurgický, gynekologický, radioterapeutický, rentgenologicko-diagnostický, nukleární medicíny, biochemie, imunologie a tkáňových kultur, patologie nádorů a epidemiologie a genetiky nádorů. Pacientům pomáhala i sociální pracovnice. Již víme, že ústav vychoval několik mladých vědeckých pracovníků, kteří pak mohli významným způsobem přispět nejen k plnění vědeckých úkolů, ale také k preventivní a k terapeutické činnosti.

Každý výzkumný ústav potřebuje čas k rozvoji. Deset let existence Výzkumného ústavu klinické a experimentální onkologie není čas příliš dlouhý, ale je možno konstatovat, že plnil své poslání a měl všechny podmínky pro to, aby je plnil i v budoucnosti. Bylo to možné také proto, že navázal na původní ideje Spolku Dům útěchy (Švejda, 1986).
Profesoru Švejdovi nebylo ovšem dopřáno pokračovat v započatém díle. Jeho pozitivní práci ukončil administrativní zásah režimních orgánů. Tuto skutečnost a v pořadí druhé znevážení své práce nesl velmi těžce, ba neunesl. Nedlouho poté, kdy byl donucen opustit ústav, zemřel.

INSTITUT MEDICÍNSKÉHO VÝZKUMU BRNO
PŘECHODNÁ VÝVOJOVÁ ETAPA ÚSTAVU V LETECH 1988-1990

Více než půlstoletý rozvoj brněnského protirakovinného ústavu opětně narušily vnější zásahy. Po nedobrovolném odchodu profesora Švejdy začátkem roku 1986

Jan Kovařík

převzal vedení ústavu politicky prosazovaný doc. MUDr. Bohumil Kašťák, DrSc.
Ve vedení ústavu setrval necelé čtyři roky (1986-1990). Jako onkochirurg posílil chirurgickou složku terapie. Společně s doc. MUDr. Zdeňkem Pačovským nově vybudovali oddělení intenzivní a pooperační onkologické péče, což bylo přínosem. Dopustil však to, že byl ústav v r. 1988 připojen k Institutu medicínského výzkumu Brno, který byl už při svém vzniku vnímán jako bezkoncepční a účelově, s ohledem na určité osoby, vzniklá instituce.
Výzkum v ústavu tehdy vedl jako náměstek pro vědu a výzkum J. Kovařík. Podporoval mimořádnou publikační aktivitu chemoterapeuta Z. Mechla, biochemiků M. Šimíčkové a I. Vermouska, patologů A. Rejthara a J. Bártkové,

hlavně však molekulárních biologů J. Bártka a B. Vojtěška. (Rejthar, 2009.)
Překotné výměny ve vedení ústavu bránily zavádět promyšlené koncepce, kontinuální pokračování a klid na práci. Byly vyvolány zvenčí mocenskými tlaky, které se neorganicky, zhoubně a vlastně zbytečně vepisovaly do jeho povětšinou úctyhodných dějin.

MASARYKŮV ONKOLOGICKÝ ÚSTAV BRNO VÝVOJOVÁ ETAPA OD ROKU 1990

Listopadové události v r. 1989 zasáhly a proměnily veškerý život v zemi.
V počátečních nevyjasněných podmínkách zásadních přeměn souvisejících s likvidací socialistického státu a s nástupem demokratického systému řízení a správy byl prozatímně pověřen řízením ústavu – původně zástupce primáře a pak statutární Kašťákův náměstek – MUDr. Ladislav Červ, CSc. Po krátkou dobu se pokoušel vytvořit z ústavu akciovou společnost. V přípravném výboru mu pomáhali M. Černoch, A. Rejthar a J. Kopečný), ale neuspěl.
Řízení ústavu do značné míry ovlivňovalo také grémium tehdejšího Občanského fóra, v němž se angažovali Aleš Rejthar, pozdější člen celostátní výkonné rady ODS, a Josef Drbal.
Po listopadu 1989 začali zaměstnanci ústavu prosazovat jeho opětné úplné osamostatnění. Jejich úsilí bylo korunováno úspěchem v červenci 1990, kdy Ministerstvo zdravotnictví České republiky přijalo statut samostatného onkologického ústavu s názvem Masarykův onkologický ústav Brno. Nový název je používán od 1. ledna 1991.

Václav Havel s ředitelem Josefem Drbalem

R. 1995 byla ve vestibulu staré budovy odhalena Masarykova busta, jako projev vděčnosti za prezidentovu přízeň a pomoc při zakládání ústavu. Jejím autorem je Antonín Kalvoda.
Na počátku devadesátých let se stal ředitelem MUDr. Josef Drbal. Byl to mladý lékař, který do funkce přišel z místa sekundárního lékaře na interním oddělení, kde se věnoval především hematoonkologii. Se změnou vedení se postupně měnila také léčebná orientace ústavu, značný důraz byl položen na paliativní léčbu. V té době se v ústavu vyměnil značný počet zaměstnanců.
Jedním z těch, kteří v devadesátých letech ústav opustili, byl onkolog prof. MUDr. Jiří Bártek, CSc., dr. h. c. Oboru se věnoval od studií na Lékařské fakultě v Olomouci. Již jako student publikoval doma i v zahraničí šest odborných článků. Zájem o výzkum ho přivedl v r. 1983 do Masarykova onkologického ústavu k profesoru Švejdovi. Od r. 1982 byl kandidátem lékařských věd a měl zkušenosti ze stipendijního pobytu v Imperial Cancer Research Fund Laboratories ve Velké Británii (1983). Studoval tam rakovinu prsu a hybridomovou technologii aplikovanou na antigeny různých nádorových onemocnění. Studia si doplňoval ještě v protirakovinném ústavu v Heidelbergu a pak opět v ostrovní zemi. Přátelil se s prof. Davidem Lanem, Sirem Paulem Nursem, prof. Wernerem Frankem anebo s Michalem Straussem, s nímž se později také přihlásil na konkurz do Kodaně. Na Žlutém kopci pracoval ve výzkumu jen do r. 1991. Pak nastoupil na místo v Ústavu hematologie a krevní transfúze na Karlově náměstí v Praze a nakonec odjel do Kodaně, protože vyhrál

Nová budova, dnes Švejdův pavilon

konkurz spolu s Jiřím Lukášem, kolegou z Masarykova onkologického ústavu, na založení laboratoře Cell Cycle and Cancer při výzkumném ústavu Danish Cancer Society (1993).
V Masarykově onkologickém ústavu J. Bártek působil společně se svou ženou MUDr. Jiřinou Bártkovou.
Bártek má mimořádné zásluhy v základním i v aplikovaném výzkumu a v technologických inovacích při výzkumu regulačních mechanismů dělení nádorových buněk a mechanismů vedoucích ke vzniku nádorů, hlavně v souvislosti s funkcí nádorových supresorů a onkogenů. V poslední době se věnuje studiu regulačních drah aktivovaných poškozením DNA v buňkách savců a úloze těchto mechanismů při vzniku nádorů a také v odpovědi na radioterapii a chemoterapii. Patří k badatelům s největším počtem citací mezi současnými onkologickými vědci českého původu na světě. V Dánsku má pro svou práci dobré podmínky, včetně špičkového přístrojového vybavení a dostatečné finanční podpory. Proto nabídky ze světa, které potvrzují jeho erudici (například z Cambridge, New Yorku, Stockholmu, abychom uvedli alespoň nějaké příklady) odmítá.
S kolegy v České republice je v úzkém kontaktu a řídí několik zdejších společných projektů. V Kodani má ve své laboratoři několik mladých českých vědců a studentů, takže přispívá k výchově nových českých onkologů specialistů (Z osobního rozhovoru s J. Bártkem).
Bártek vyrostl v brněnském onkologickém ústavu vedle J. Švejdy, B. Vojtěška, E. Křepely, J. Kovaříka, B. Langa, J. Lukáše, A. Rejthara, Z. Staškové, M. Černocha, J. Žaloudíka, J. Schneidera, R. Nenutila a společně se svou manželkou se k nim hlásí jako ke svým kolegům a vzorům. Bártek byl uváděn v r. 2007 mezi šesti nejznámějšími českými osobnostmi, jejichž vědecká práce ovlivňuje vývoj světové vědy. Jeho životní příběh je také potvrzením, že bez zázemí,

Jiřina a Jiří Bártkovi

kontaktů se světovou vědou a jejími nositeli a usilovného sebevzdělávání se dnes špičkový výzkum neobejde.

K Drbalovým zásluhám patří výstavba nové budovy s ambulantním i lůžkovým traktem a rehabilitačním zázemím (zlé jazyky mluvily o „nejluxusnějším hotelu“ v republice) naproti původní budově staré. V r. 1995 bylo také zrekonstruováno v části staré budovy nové pracoviště pro oddělení radiační onkologie a instalován nový lineární urychlovač.
V té době se začaly prosazovat nejmodernější názory na organizaci léčby onkologických onemocnění, které měly vést k její vyšší účinnosti.

Ještě během Drbalova vedení zahájilo na lékařské fakultě svou činnost Univerzitní onkologické centrum (UOC, 1. ledna 1998). Bylo to právě tehdy, když byla posílena pozice dvou onkologů, Jiřího Vorlíčka a Jana Žaloudíka, nástupem do vedení lékařské fakulty a později i získáním předních pozic v České onkologické společnosti. Vorlíček byl děkanem lékařské fakulty v letech 1997 až 2003, Žaloudík v letech 2003 až 2010. Univerzitní onkologické centrum vzniklo z potřeby nového pojetí onkologie z iniciativy Žaloudíka. Vycházel při tom z nutnosti sofistikovaně formovat onkologická pracoviště; koordinovat a specifikovat spolupráci mezi jednotlivými onkologickými pracovišti lékařské fakulty, výhledově také onkologického ústavu a dalších nemocnic v péči o onkologicky nemocného pacienta, usilovat o jeho komplexní léčbu. Masarykův onkologický ústav se v devadesátých letech orientoval spíše na pečovatelské přístupy k pacientům než na komplexní onkologickou léčbu, navzdory tomu, že vývoj onkologie ve světě přímo diktoval – měřit a zvyšovat kvalitu diagnosticko-léčebné, ale i preventivní péče. Hrozilo, že se ústav stane krajským zařízením a doslovným „domem útěchy“. To by byla i zpronevěra odkazu Bakešova, ústavu muselo být vráceno jeho původní poslání léčebné a vědecko-výzkumné instituce, což se po nástupu Žaloudíka do vedení podařilo (viz níže).
Tyto úkoly vyžadovaly i zásadní změny ve sbírání a zpracovávání dat a v modernizaci vedených záznamů o zdravotní péči onkologických pacientů. Také náročnější laboratorní diagnostika vlastností nádorů a monitoring efektu léčby kladly značné nároky na intelekt zdravotnického i obslužného personálu, na technologii i ekonomiku, což vyžadovalo koncentraci kapacit, důraz na preventivní onkologii, onkologické vzdělávání i na větší informovanost veřejnosti. Úkolem centra bylo vytvořit strukturovanou síť specializovaných onkologických služeb (pracovišť), protože dosud v rámci jednoho pracoviště – klinického či terénního – bylo obtížné zajistit vyžadovaný komplexní onkologický přístup k léčbě.
Ke spolupráci s UOC se přihlásila pracoviště brněnských fakultních nemocnic a lékařské fakulty, dále Centrum pro environmentální chemii a ekotoxikologii (RECETOX), některé týmy Biofyzikálního ústavu Akademie věd České republiky a Dům bolesti s Hospicem sv. Josefa v Rajhradě u Brna. Vzniklo i pracoviště nové, Centrum informatiky a analýz (CIA).

Masarykův onkologický ústav, o který šlo především, nebyl v době vzniku UOC spolupráci nakloněn. „Vztahy s ústavem nebyly takové, jaké by být mohly a jaké bychom si samozřejmě přáli,“ řekl tehdy Žaloudík a pokračoval: „Neformální spolupráce v zájmu nemocných funguje zcela bez problémů. Potíž je v tom, že vedení MOÚ jako jediné z brněnských zdravotnických pracovišť vznik UOC nepodpořilo. Proto není diskutován, ani plánován žádný společný projekt, jistě ke škodě obou institucí. Bylo by dobré, kdyby se na obou stranách podařilo oddělit osobní a skupinové zájmy od obecně prospěšného a žádoucího propojování programů. Masarykův onkologický ústav představuje nesporně významnou hardwarovou kapacitu zvelebovanou ze státních prostředků, stejných jako využívají fakultní nemocnice. Nelze než konstatovat, že UOC je a zůstane otevřenou institucí, která nezasahuje do vertikálního řízení, nemůže však jako akademické pracoviště akceptovat standardy diametrálně odlišné od nezávislých demokratických mechanismů a univerzitních kritérií kladených na odbornou práci. UOC pokládá tento stav špatné spolupráce s MOÚ za dočasný,

vnímá jeho neudržitelnost a přispěje podle svých možností ke změně v součinnosti obou institucí. Protože mnozí onkologové z UOC v MOÚ po léta pracovali, znají potenciál MOÚ a mají upřímnou snahu, aby byl rozvinut pro obecnější než jen omezený skupinový zájem"(Linhartová, 1999).

Oficiálně se k aktivitám UOC připojil Masarykův onkologický ústav až v roce 2000 po nástupu Jana Žaloudíka do jeho vedení. *To nám dovolí konstatovat, že po 65 letech se podařilo zahájit institucionální spolupráci mezi lékařskou fakultou a ústavem.* UOC našlo své místo právě v tomto ústavu, pracovali v něm totiž mnozí lékaři, kteří v minulosti vyrůstali pod vedením profesora Švejdy, na jehož výsledky také navazovali. Stejně jako on i oni položili důraz na vzdělávání, a proto organizovali postgraduální studium v oboru onkologie. Na první půlrok bylo naplánováno dvanáct přednášek na II. interní hematoonkologické klinice (přednosta prof. MUDr. Vorlíček byl v té době i děkanem lékařské fakulty). Účast postgraduantů byla evidována Českou lékařskou komorou. Na klinikách se kvalitativně měnily dosavadní laboratoře pro diagnostickou a prediktivní onkologii tak, aby se jejich činnosti nepřekrývaly a aby byly schopny využívat nejnovějších poznatků molekulární biologie, genomiky a proteomiky. Při Interní hematoonkologické klinice FN Brno vznikla Laboratoř molekulární biologie a genové terapie, v Masarykově onkologickém ústavu Laboratoř prediktivní onkologie a při Oddělení klinické hematologie FN Brno pak Laboratoř experimentální hematologie a buněčné imunoterapie. Začala pracovat stabilní tkáňová banka nádorů. Centrum informatiky a analýz UOC rozšířilo svou působnost pro potřeby dalších medicínských oborů a výuky na lékařské i přírodovědecké fakultě a proměnilo se v Centrum biostatistiky a analýz Masarykovy univerzity, nabízející kromě jiného i design a správu studií, včetně programu tzv. „contract research". Onkologické laboratoře a vývojové týmy jsou v současnosti podstatnou částí nově připravovaných aktivit pro podporu akademického podnikání v projektech INBIT (Inkubátory biomedicínských technologií) a Medipark, situovaných do výstavby nového univerzitního kampusu v Brně-Bohunicích. Masarykův onkologický ústav vypracoval projekt individualizovaných, věkově specifických preventivních onkologických prohlídek (viz www.mou.cz). Pracoviště UOC mají k dispozici praktické výstupy projektu Telemedicína, iniciovaného Masarykovým onkologickým ústavem, Ústavem výpočetní techniky MU a FN u sv. Anny, který znamená nejen přechod na bezfilmové elektronické zpracování obrazu, ale i účelnou elektronickou archivaci obrazové dokumentace a její kategorizaci pro výukové i konzultační účely.
K hlubší informovanosti laické veřejnosti, která potřebuje radu, kontakt, místo, kam se obrátit pro informace související s onkologickým onemocněním, byť třeba jen telefonicky a nezřídka již i na internetu, vzniklo v Masarykově onkologickém ústavu *Informační onkologické centrum* (také pro potřeby UOC), služba s bezplatným telefonickým kontaktem (800 222 322), služba odpovídající na dotazy veřejnosti prostřednictvím e-mailu, nabídka internetových informací s orientací na prevenci (viz www.prevencenadoru.cz), nabídka osvětových letáků i specializovaných brožur pro nádorovou prevenci i způsobů, jak se s nádorovým onemocněním psychicky vyrovnávat atd. Pro odbornou veřejnost i pro studenty, kteří potřebují učební texty i specializovaný software k práci s daty, byla kolektivně zpracována skripta – Adam, Z., Vorlíček, J., a kol., *Speciální onkologie* (2002), Adam, Z., *Klinická onkologie* – výukové texty (2006), monografie – Vorlíček, J., Vorlíčková, H., Konečný, M., *Praktická onkologie pro sestry* (2000), Adam, Z., Vorlíček, J., Koptíková, J., *Obecná onkologie a podpůrná léčba* (2003), Adam, Z., Vorlíček, J., Vaníček, J., *Diagnostické a léčebné postupy u maligních chorob* (2004), manuál *Prevence zhoubných nádorů* a jiné, dále internetová prezentace *Výuka onkologie na internetu* (na www.uoc.muni.cz), k tomu také metodické návody pro datový management, digitalizovaný onkologický záznam CORDIS s dosažením plné digitalizace záznamů v dětské onkologii, návrh univerzálního parametrického chorobopisu pro onkologii, elektronická „hlášenka" zhoubného novotvaru, software pro zviditelnění onkologických dat

Národního onkologického registru (SVOD). Pracoviště UOC se zabývala také analýzou ekonomiky zdravotní onkologické péče v projektu pracovně nazvaném EZOP. Jedním z výsledků spolupracujících brněnských onkologů z lékařské fakulty (za vedení děkana Jiřího Vorlíčka) a z ústavu (pod vedením Jana Žaloudíka a Rostislava Vyzuly) bylo ustavení pregraduální výuky klinické onkologie jako samostatného předmětu na Lékařské fakultě v Brně, akreditace oborové komise onkologie pro postgraduální doktorandské studium a příprava aprobační komise pro habilitace a profesorská řízení v oboru onkologie. Mezi Masarykovou univerzitou a MOÚ byla uzavřena smlouva, na jejímž základě byly při Lékařské fakultě MU postupně zřízeny tři nové onkologicky profilované kliniky LF MU.
K Interní hematoonkologické klinice FN v Brně-Bohunicích (přednosta Jiří Vorlíček) tak přibyla *Klinika komplexní onkologické péče* v MOÚ (přednosta Rostislav Vyzula), zaměřená na solidní nádory dospělých, tamtéž *Klinika radiační onkologie* (přednosta Pavel Šlampa) a *Klinika dětské onkologie* ve Fakultní dětské nemocnici FN Brno, specializovaná na nádory dětského věku (přednosta Jaroslav Štěrba).
Všechny zmíněné aktivity měly své zázemí ve specializovaném resortním Masarykově onkologickém ústavu na Žlutém kopci. Koordinovány byly s *Oddělením radiační onkologie FN u sv. Anny* (osamostatnilo se v r. 2006, vedoucí O. Bednařík), *Onkologickým oddělením Kliniky nemocí plicních a tuberkulózy FN v Brně-Bohunicích* (přednostka J. Skřičková) a s *Oddělením radiační onkologie ve Fakultní porodnici FN Brno* (vedoucí I. Kiss).
Pro úplnost je nutné zmínit onkochirurgicky profilované kooperující týmy na pracovištích několika chirurgických oborů. Připravena a univerzitou schválena byla Klinika operačních onkologických oborů v MOÚ, (zatím nebyla ustavena), zavedeny byly onkologicky orientované indikační komise v jednotlivých nemocnicích a ústavech (digestivní, mammární, melanomové, urologické), stejně jako komise sdružující odborníky v Brně, jako například skupina pro diagnostiku a léčbu sarkomů scházející se na I. ortopedické klinice FN u sv. Anny.
Na pojetí a práci UOC se podíleli především prof. MUDr. Jan Žaloudík, CSc., prof. MUDr. R. Vyzula, CSc., za vedení Masarykova onkologického ústavu ve spolupráci s prof. MUDr. J. Vorlíčkem, CSc., děkanem Lékařské fakulty MU v letech 1997 až 2003, dále prof. MUDr. J. Mayer, CSc., primář MUDr. L. Spurný, CSc., prof. MUDr. J. Štěrba, CSc., RNDr. L. Dušek, PhD., prof. MUDr. J. Skřičková, CSc., primář MUDr. I. Kiss, primářka MUDr. R. Neumannová, prof. MUDr. Z. Adam, CSc., prof. RNDr. I. Holoubek, CSc., prof. MUDr. R. Hájek, CSc., doc. RNDr. A. Kozubík, CSc., a další desítky zde nevyjmenovaných odborníků (Žaloudík, 2003).

Časově se výše uvedené aktivity UOC překrývají s nástupem nového vedení v Masarykově onkologickém ústavu, vzešlého z konkurzního řízení v závěru r. 1999. Místo ředitele od 1. ledna r. 2000 zaujal pozdější profesor MUDr. Jan Žaloudík, CSc. Ústav dobře znal už od svých studentských let (1976), v r. 1979 zde nastoupil jako lékař na oddělení chirurgie. V době nástupu na ředitelské místo byl současně proděkanem Lékařské fakulty Masarykovy univerzity. Byl rovněž programovým vedoucím Univerzitního onkologického centra. Do vedení ústavu si přinesl zkušenosti z několikaletého onkologického výzkumu ve Velké Britániii a v USA.V praxi se věnoval chirurgické léčbě nádorů, aplikaci prediktivních faktorů v onkologii a onkoprevenci, teoreticky pak nádorové bioimunologii a imunologii (Linhartová, 2000).

S nástupem nového vedení se v ústavu měnily také pracovní programy. Zdůrazňovaly komplexnost a kvalitu poskytované onkologické péče, naplnění základních pacientových potřeb (vedle léčebné péče zřetel na jeho psychický stav a prožívání nemoci, popřípadě i na náboženské a komunikační potřeby), modernizaci přístrojového vybavení a stavební rozvoj ústavu. Zdůrazněna byla prevence. V čele vedení byl Jan Žaloudík na počátku všech nových pracovních a preventivních programů, pokračoval v nich pak ve funkci náměstka pro vědu, výzkum a výuku.

Vedení ústavu se po roce 2001 ujal pozdější profesor MUDr. Rostislav Vyzula, CSc. Je absolventem brněnské Lékařské fakulty (1979), praxi začal jako internista v nemocnici ve Zlíně, odkud v r. 1985 přišel do tehdejšího Výzkumného ústavu klinické a experimentální onkologie. Od r. 1989 působil na II. interní klinice ve FN Brno-Bohunice, v letech 1991 až 1995 jako onkolog na Medical College and Hospital, v Albaně ve státě New York v USA.
Po návratu pokračoval jako odborný konzultant pro onkologii a odborný asistent II. interní kliniky FN Brno-Bohunice, později také ve funkci primáře. Na Interní hematoonkologické klinice získal titul CSc., habilitoval se z vnitřního lékařství a v r. 2000 přešel do Masarykova onkologického ústavu na místo náměstka ředitele pro rozvoj, vědu a výuku, současně byl přednostou Kliniky komplexní onkologické péče Lékařské fakulty Masarykovy univerzity. V r. 2001 byl jmenován ředitelem MOÚ a v r. 2005 profesorem.
Zabýval se a zabývá experimentální chemoterapií, imunoterapií, chronobiologií, chronoonkologií a biologií nádorů.

Za vedení Žaloudíkova a Vyzulova získával Masarykův onkologický ústav postupně zpět výsadní postavení v současné onkologii u nás. Dne 15. září 2003 bylo na oddělení nukleární medicíny otevřeno pracoviště pozitronové emisní tomografie (PET). Představuje jednu z nejmodernějších zobrazovacích metod v onkologii (využívá se i v kardiologii a v neurologii). Byl to v republice druhý PET skener. První uvedl do provozu Ústav jaderného výzkumu v Řeži, a. s., v Nemocnici na Homolce v srpnu 1999. Třetí pak v r. 2005 v Plzni a v Olomouci. Původní plán – deset PET skenerů v České republice, což by odpovídalo počtu obyvatel – do r. 2007 nevyšel. Jeho pořizovací cena se pohybuje mezi 80 až 100 miliony korun, což patrně přesahuje možnosti českého zdravotnictví. V r. 2005 byl počet pacientů vyšetřených u nás pozitronovou emisní tomografií 12 089, bylo to sedmé místo v Evropě (vedle Německa).
Dne 19. ledna 2004 byly v MOÚ zprovozněny zrekonstruované prostory chirurgické a gynekologické onkologie a oddělení C pro Kliniku komplexní onkologické péče (přednostou je profesor Vyzula), která byla administrativně potvrzena k 1. lednu 2001. Klinika se zaměřuje na pre- a postgraduální onkologickou výuku, má diagnosticko-léčebné skupiny pro mammární a digestivní problematiku a pro všeobecnou onkologii. Zahrnuje i další odbornosti související s léčbou nádorů – onkochirurgii, radioterapii a genetiku.
Další – Klinika radiační onkologie – zahájila činnost v r. 2007 (přednostou je profesor Šlampa). Nedílnou součástí jsou diagnostická oddělení (rentgenologie, biochemie, nukleární medicíny, patologie), gynekologické, chirurgické a epidemiologie nádorů.
Na vědeckovýzkumné činnosti se podílí teoreticky zaměřená experimentální onkologická základna (Šlampa, 2002).
Potvrzením kvality práce všech složek ústavu byla akreditace v r. 2004 platná na dobu tří let a znovu pak v r. 2007 udělená Spojenou akreditační komisí ČR. První certifikát byl slavnostně předán do rukou ředitele Vyzuly na 28. brněnských onkologických dnech, dne 27. května 2004. Byla to třetí

Předávání akreditace v roce 2007

akreditace v republice (první získalo krajské zařízení v Kutné Hoře, druhé soukromé v Třinci, Čejka, 2004). Mezinárodní akreditaci (vídeňské Mezinárodní agentury pro atomovou energii) získala radioterapie. Akreditovány byly i laboratoře a lékárna. Ústav se rozrůstal také po stavební stránce: v areálu vyrostl pavilon pro výrobu radiofarmak pro místní PET centrum Ústavu jaderného výzkumu v Řeži. Stavba za přibližně 300 milionů korun byla předána do užívání v červnu 2007, a to zatím ke zkušebnímu provozu. K provozu plnému bylo třeba souhlasu Státního úřadu pro jadernou bezpečnost a Státního ústavu pro kontrolu léčiv, provoz musel být nejprve odzkoušen. Pro MOÚ a pro brněnskou medicínu znamenalo toto zařízení další prestiž a hlavně vyšší počet vyšetřených a včas léčených pacientů, neboť

Nová budova PET centra

radiofarmaka, potřebná k vyšetření, se dosud musela problematicky dovážet dvakrát denně z Prahy. Počítalo se i s tím, že se budou radiofarmaky zásobovat další PET skenery na Moravě a na Slovensku, stejně jako s výzkumným programem zaměřeným na jejich vývoj (Linhartová, 2007).
Z dosud uvedeného je patrné, že ústav byl modernizován a vybavován na úrovni doby, získal unikátní zařízení, nejednou v ČR výjimečná, a jak používal nejnovější diagnostické metody srovnatelné s vyspělým světem a zvyšoval úspěšnost léčby.
K přednostem patřilo i to, že v jeho vedení už po několik let působili přední onkologové, kteří byli současně funkcionáři České onkologické společnosti, podporovaní jejím předsedou Vorlíčkem. Všichni usilovali o soustředěnou léčbu závažné sociální choroby, jíž je zhoubné onemocnění, ve svých ústavech a v celostátním měřítku. Slavili úspěch vyhlášením Národního onkologického programu České onkologické společnosti. (Ten vytvořil J. Žaloudík, jako vědecký sekretář České onkologické

The National Cancer Control Program of the Czech Republic

General Aims:
Reduction of cancer incidence and mortality.
Improvement in the quality of life of cancer patients.
Enhancement of effectiveness of cancer diagnosis and therapy in the Czech Republic.

Strategies:
Fight against cancer with a countrywide and regional political agenda.
Present the fight against cancer as a vital interest of the public and of the medical community.
Institute international anti-cancer cooperation within EU and WHO frameworks.
Arrange for the sustainability of the cancer program by cost control.
Precisely define and evaluate indicators, outputs, and outcomes of the cancer control program.
Provide annual reporting and updating.

Specific Goals:
1) To provide support to cancer education at schools, as well as public education on primary prevention. To reduce tobacco smoking, especially among youth and women. To promote a healthy diet and life style.

2) To screen for breast, colorectal, and cervical cancer with regular audits. To determine the value of screening examinations.

3) To improve the early detection of cancer, especially in cooperation with general practitioners. To implement innovations in a scheme of preventive examinations that integrates early detection of cancer, cardiovascular diseases, and metabolic diseases.

4) To establish the Czech Cancer Center Network and the Czech Cancer Society accreditation system based on four competencies: qualification, equipment, self-evaluation, communication. To create a Coordination Board of Czech Cancer Centers.

5) To enforce the equity/availability of cancer care services and information on cancer prevention, diagnosis, and therapy on a country-wide basis.

6) To establish a stable network of palliative care departments, hospices, and home care services. To establish an evaluation of the quality of life and pain control in patients with advanced cancer.

7) To implement stability, innovation, and practical utilization of the National Cancer Registry for managed health care in cancer prevention, diagnosis, and therapy.

8) To support cancer research and professional education in oncology. To regularly introduce health technology assessment principles in clinical oncology.

On behalf of the Czech Oncological Society Committee ČLS JEP
Prof. Jiří Vorlíček, MD. PhD.

Zůstává věrná
Václav Klaus
29. 9. 2005

Podpis prezidenta republiky pod Národním onkologickým programem

společnosti, s podporou J. Vorlíčka, předsedy Společnosti.) Program, byl podepsán na Pražském hradě prezidentem republiky dne 29. září 2005. Naše republika se stala třetí zemí (po USA a Francii), která měla promyšlený onkologický program a pod ním podpis prezidenta republiky, garantující celorepublikovou závažnost a působnost. Cílem je organizované a řízené sjednocení protirakovinné péče a trvalé zvyšování její kvality, výchova onkologických odborníků, vytváření specializovaných komplexních center, vybavených i špičkovou lékařskou technikou a kvalitními diagnostickými a radioléčebnými přístroji, a prevence. Existujícím komplexním centrem je Masarykův onkologický ústav. Obecně se

prosazuje teze: „Kde se léčí největší množství pacientů s jistou onkologickou diagnózou, tam se léčí nejlépe“, vzhledem k vybavení i ke zkušenostem (Linhartová, 2005).

Při podpisu NOP na Pražském hradě

Pokračovala institucionální spolupráce mezi brněnskou lékařskou fakultou a Masarykovým onkologickým ústavem, která začala už činností Univerzitního onkologického centra a jež se rozvíjela po nástupu Žaloudíka a Vyzuly do vedení ústavu. Rozsah vzájemné spolupráce brzy přesahoval obě velké instituce. Tamní badatelé mají účast ve výzkumných záměrech a v grantových projektech ústavů Akademie věd České republiky. Započata byla spolupráce s onkology a výzkumníky z Mayo kliniky v Rochesteru ve státě Minnesota v USA.
Ziskem pro ústav bylo také převedení sousední Bakešovy chirurgické nemocnice do majetku ústavu (2006). V současnosti budovu využívají dvě oddělení, jsou tam ambulance a vyšetřovny, v provozu je i malý operační sál. V blízké budoucnosti se počítá s rozsáhlejší adaptací vzhledem k rostoucí náročnosti léčby onkologicky nemocných, do níž se stále zřetelněji vedle medicínských metod dostává i péče o psychický komfort pacienta. K němu patří i možnost pobývat v kritických chvílích života se svými blízkými. Přebývat by tam mohli i pacienti dojíždějící na ambulantní léčbu. Budovy na Žlutém kopci tvoří jeden spolupracující celek.
Od r. 2005 bylo v ústavu přijato a řešeno několik výzkumných záměrů ministerstva zdravotnictví, v r. 2008 se řešilo čtrnáct programových projektů. Předmětem zájmu je vývoj a zavedení nové koncepce integrované funkční diagnostiky u solidních zhoubných nádorů založené na aplikovaných molekulárně-biologických, cytodiagnostických, histokultivačních a zobrazovacích metodách. Očekává se doplnění dosavadní čistě morfologické diagnostiky nádorů o nové parametry vypovídající o individuálních vlastnostech nádoru na počátku i v průběhu protinádorové léčby. Smyslem výzkumu je zlepšit léčebné výsledky cílenější a individualizovanou terapií. Uvádíme jen příklady, výzkumná činnost je skutečně rozsáhlá a aktualizované informace o ní podává ústav na svých webových stránkách. Původnímu záměru spojovat klinickou medicínu s výzkumem se nezpronevěřuje.

Nemálo úsilí bylo věnováno preventivním programům ústavním i dalším uskutečňovaným v rámci Ligy proti rakovině Brno (programy preventivních prohlídek, Den melanomu, jízdy lodí, reklamní akce ad.). Široká veřejnost je soustavně informována o všem, co se v ústavu poskytuje, koná i mění, a to rovněž prostřednictvím poměrně častých tiskových konferencí.
Není dost místa na výčet všech nových přístrojů uváděných v průběhu Žaloudíkova a Vyzulova vedení na jednotlivých pracovištích do provozu, všech prováděných a plánovaných stavebních úprav, ani kulturních akcí pořádaných pravidelně jako součást psychoterapie (vernisáže obrazů, vystoupení známých hudebníků, zpěváků a dalších umělců, které organizuje vedoucí edukačního centra PhDr. Zuzana Joukalová), návštěv osobností vědeckého, politického i společenského života, aktivit, které mají zmírnit psychické utrpení pacientů (například práce ve výtvarné dílně) atd.
Připomínáme, že v ústavu slouží nemocným i veřejnosti nově založené Informační centrum dobře zásobené edukačními publikacemi pro každou onkologickou diagnózu. Tam je možné kdykoliv si zavolat o pomoc i o radu. Fungují též poradenské ambulance – pro odvykání kouření a pro léčbu obezity.
V červnu 2008 rozhodl tehdejší ministr zdravotnictví MUDr. Tomáš Julínek

o tom, že profesora Vyzulu ve vedení ústavu vystřídá prof. MUDr. Jiří Vorlíček, CSc. Vorlíček je dlouholetým přednostou Interní hematoonkologické kliniky Lékařské fakulty MU a FN v Brně-Bohunicích a předsedou České onkologické společnosti. Je to zkušený onkolog-internista, pracoval v ústavu už v době svých lékařských začátků. Univerzitní hematoonkologické pracoviště, kde se úspěšně léčí mimo jiné zhoubné nemoci krvetvorby transplantacemi kostní dřeně, budoval od r. 1989. Je rigorózním zastáncem a propagátorem komplexní onkologické léčby a prevence, známým teoretikem v oblasti paliativní medicíny (vydal monografii *Paliativní medicína*), a zkušeným manažerem. V r. 2005 byl mezi prvními, kdo veřejně vystoupil

Jednání mezinárodní akreditační komise z USA, zleva: W. J. Kragness, A. Fallat, A. Vadgama (prosinec 2009)

a obhájil názor po dohodě s pacientem zastavit neúčinnou chemoterapii, která už pouze škodí. Také on, stejně jako jeho předchůdci, práci a renomé ústavu udržuje. Zahájil už předchozím vedením plánovanou stavbu dalšího pavilonu a s odpovědnými spolupracovníky splnili podmínky pro získání mezinárodní akreditace Joint Comission International Acreditation (JCI) na další léta.
V září 2009 byl schválen projekt Řízení kvality a nákladovosti zdravotní péče v MOÚ s použitím technologie WiFi a navazujících systémů, s jehož uvedením do provozu se počítá v říjnu 2010.

Dlouhodobě ústav věnuje mimořádnou pozornost také zdravotním sestrám a obslužnému personálu. Klade se důraz na jejich odbornou přípravu, komunikativní dovednosti a empatické schopnosti. Přece jen pracují v zařízení, které působí na psychiku, proto absolvují pravidelné edukační programy, mají své samostatné konference v rámci každoročních Brněnských onkologických dnů.
V našem sledování dějin Masarykova onkologického ústavu v Brně jsme se octli v žité současnosti. Ústav vede rok a půl v pořadí už jedenáctý ředitel. Jeho činnost bude hodnotit další historik. V době, až se zase přítomnost stane minulostí.

MASARYKŮV ONKOLOGICKÝ ÚSTAV
(MASARYK MEMORIAL CANCER INSTITUTE)
Brno, Czech Republic
has been
Accredited
by

JOINT COMMISSION INTERNATIONAL
QUALITY APPROVAL

JOINT COMMISSION INTERNATIONAL
which has evaluated this **hospital** and found it to meet the international health care quality standards for patient care and organization management.

Effective 4 December 2009 through 3 December 2012

Mary T. Hensel, MD
Chair

Karen H. Timmons
Chief Executive Officer

Joint Commission International is a division of Joint Commission Resources Inc., an affiliate of The Joint Commission.
CN 1838.1

Certifikát JCI

ZÁVĚR

Čtenář, který došel až do těchto míst, může být překvapen, jak pestrá a často i dramatická byla pětasedmdesátiletá historie dnešního Masarykova onkologického ústavu. MOÚ zůstává stále jedním z předních zařízení svého druhu u nás, těší se velké prestiži, s níž je vnímán také v zahraničí. O tom svědčí i jeho mezinárodní certifikace.
Je reprezentativním specializovaným onkologickým centrem s nadregionální působností, jediným svého druhu v České republice. MOÚ je příspěvková organizace přímo řízená Ministerstvem zdravotnictví České republiky, má 230 lůžek, dvě kliniky, sedm oddělení, sedmnáct ambulancí, pomocná pracoviště, provádí komplexní onkologický výzkum. Na jednom místě tu poskytují služby všechny nezbytné medicínské obory, které zajišťují komplexní onkologickou péči – prevenci, epidemiologii, diagnostiku, jednotlivé modality protinádorové léčby a rehabilitaci. Pracovníci se zaměřují na vědecko-výzkumnou činnost, včetně základního výzkumu, zajišťují rovněž pregraduální a postgraduální výuku lékařů a dalších zdravotnických pracovníků a nezapomínají na osvětovou činnost zaměřenou na širokou veřejnost. Ústav je znám, kromě špičkového vybavení a tomu odpovídající léčby a péče, také svými preventivními programy, které se průběžně aktualizují. K nim má zájemce přístup na webových stránkách ústavu.

I když ústav vyrostl z původní myšlenky Domu útěchy, pouze útěšný nebyl nikdy. Poskytoval útěchu, ale i léčbu a od počátku měl své výzkumné laboratoře, v nichž se jednak hledaly cesty, jak onemocnění zvládat či mírnit, ale také v nich vyrůstali lékaři-výzkumníci – jak jsme se nejednou přesvědčili – dokonce
i světových jmen. V posledních desetiletích se na výzkumu významně podílejí také kliničtí lékaři.
Během uplynulých pětasedmdesáti let se vystřídalo v ústavu několik ředitelů, několikrát byl ústav přejmenován a reorganizován. Vždycky to nebylo jen k jeho prospěchu a často změny probíhaly za dramatických i nekorektních okolností. Také jednotlivá vývojová období byla rozdílně úspěšná, jak jsme se mohli přesvědčit. Důvody je třeba hledat ve vnějších i vnitřních příčinách, ale také v lidských zdrojích.
Na Žlutém kopci nad Brnem se onkologický ústav stavebně rozrůstá nadále, což je odpověď na stoupající incidenci nemoci a důkaz soustředěného úsilí tuto obávanou nemoc přemoci ve prospěch člověka. Plní stále své základní poslání, které mu dali do vínku docent MUDr. Jaroslav Bakeš a jeho matka Lucie Bakešová a v život uvedl první ředitel ústavu prof. MUDr. Richard Werner.

Pětasedmdesátiletá existence ústavu má své bohaté, možná někdy až komplikované dějiny, do kterých jsme se pokusili touto publikací nahlédnout. Literárně jim už přede mnou věnoval pozornost PhDr. Jiří Čejka v publikaci *Pohled do minulosti Masarykova onkologického ústavu v Brně*. (Brno: MOÚ, 2004).
Naše pohledy se doplňují, liší, v některých letech i situacích se tematicky překrývají. To proto, aby byl jejich výklad pokud možno ucelený.

Věra Linhartová, prosinec 2009.

SUMMARY

The Masaryk Memorial Cancer Institute is one of the leading institutions in its field in the Czech Republic, and its high reputation both at home and abroad is attested by internationally recognised certification.
The Institute is a specialised oncology centre with a nationwide sphere of activity, one of its kind in the Czech Republic.
A concentration of all the branches of medicine necessary for comprehensive oncologic care (prevention, epidemiology, diagnostics, the individual procedures of cancer treatment, and rehabilitation) is one of its central features.
The work of the Institute's staff members is centred on scientific research, including basic research. The Institute also provides under- and postgraduate tuition for physicians and other medical staff, and health education for the general public.

The merits of the Masaryk Memorial Cancer Institute include superior equipment and the corresponding high quality treatment and care, and also continually updated programmes of prevention. (See the Institute's website for details.)
In its location on the Žlutý kopec ('Yellow Hill') over the city of Brno, the Institute's complex of buildings is continuously growing, this being not only a response to the increasing incidence of cancer, but at the same time evidence of concentrated effort to overcome the dangerous disease. The control of cancer has been the Institute's mission since its foundation.
Even though the Masaryk Memorial Cancer Institute has its origins in the Dům útěchy ('House of Consolation') idea, it has never been a 'place of consolation' only. It has offered consolation, but more importantly, also effective treatment and since the very beginning it has had its own research laboratories. In them, not only ways of treating cancer have been researched and developed, but the laboratories were also a place of education of oncologists of world renown. In the past decades, clinical physicians have also participated in the basic research to a great degree.

The idea of constructing a hospital on the Žlutý kopec in Brno for those 'who are no longer admitted to hospitals', i.e. the terminally ill with cancer and tuberculosis, appeared first in 1922. It was Mrs Lucie Bakešová (1853-1935), a well-known Brno ethnographer and social worker, who thanks to her profound social empathy suggested building a sort of 'House of Consolation', following the example of ancient Greek 'euthanasias'. The son of Lucie Bakešová, Doctor Jaroslav Bakeš, an outstanding surgeon of Albert's surgical school in Vienna, brought his mother's original idea to fruition, albeit in a modified form. The future Institute was to become specialised oncology establishment, complete with its own research centre, after the example of the Swedish Radiumhemmet. There was no such an institute in Czechoslovakia of the period, and this daring project was, following a series of administrative obstructions by the medical academics of the newly-founded Masaryk University, finally implemented on 13th January 1935.

It was exactly Lucie Bakešová who had a great share in the preparation of the Institute's construction (she secured the necessary finances, the then President Masaryk's name, and publicity); sadly, her son Dr Bakeš never lived to see the start of the construction work, dying of heart failure in 1930. He did, however, set up a foundation for the Institute's research work by donating his one and a half million-worth fortune. Lucie Bakešová died soon after the opening of the Masaryk Hospital – 'House of Consolation', as the Institute was then called, in 1935. The first governor of the Institute was between 1935 and 1939 Professor Richard Werner (1875-1945) who had had extensive experience with managing a similar institute in Heidelberg, Germany. The first head researcher was Professor Vladimír Morávek, a gifted biologist and chemistry specialist, the father of biochemistry.

In the last seventy-five years, there were a number of governors, names and

reorganisations of the present Masaryk Memorial Cancer Institute. Some of the Institute's development periods may be considered more, some less successful. The reasons for this fluctuation must be sought externally as well as internally, and in human resources. No establishment of this kind may avoid problems accompanying its development, either of economic and organisational nature or those resulting from the character of sensitive work with people, be it the patients or the personnel. Fortunately, one thing has not changed at the Institute: it is the effort to produce the best results, brought only by comprehensive patient care of high standards. It may be said that in the unrelenting struggle against a disease that is still today difficult to cure the Masaryk Memorial Cancer Institute is the winner, a fact which is also attributable to its good prevention and public education programmes.

At present, the Masaryk Memorial Cancer Institute is a state-owned body, managed directly by the Ministry of Healthcare of the Czech Republic. It is a comprehensive centre of oncologic care with 230 beds that performs both therapy and research activities, dealing with all aspects of cancerous diseases. The Institute is divided into two clinics, seventeen specialised departments, a department of clinical psychology, and other auxiliary departments.

The complex history of the seventy-five years of the Masaryk Memorial Cancer Institute's existence has been the subject of this book. The Institute's history has also been treated in literature before, namely by Jiří Čejka in his useful work Pohled do minulosti Masarykova onkologického ústavu v Brně (An Overview of the History of Brno's Masaryk Memorial Cancer Institute, published in Brno in 2004 by the Masaryk Memorial Cancer Institute). The perspectives in Čejka's and the present book complement one another, but also differ slightly, and in certain aspects (time periods and situations) partly overlap thematically. The reason for this is to give the reader as complete a picture as possible.

Přeložil František Březina

ŘEDITELÉ MASARYKOVA ONKOLOGICKÉHO ÚSTAVU

Prof. MUDr.
Richard Werner
(1935 – 1939)
primář klinické části

Prof. RNDr. PhMr.
Vladimír Morávek
(1935 –1955)
vedoucí laboratorní části

Doc. MUDr. Jan
Šprindrich, CSc.
(1939 – 1962)

Doc. MUDr.
Drahomíra
Kadlecová, CSc.
(1962 – 1971)

MUDr. Anežka
Drozdová
(1971 – 1976)

Prof. MUDr.
Jaroslav Švejda, DrSc.
(1976 – 1986)

Doc. MUDr.
Bohumil Kašťák, DrSc.
(1986 – 1990)

MUDr. Ladislav
Červ, CSc.
(1990 – 1991)

MUDr. Josef Drbal
(1991 – 2000)

Prof. MUDr. Jan
Žaloudík CSc.
(2000 – 2001)

Prof. MUDr.
Rostislav Vyzula, CSc.
(2001 – 2008)

Prof. MUDr. Jiří
Vorlíček, CSc.
(2008 – posud)

SOUČASNÉ VEDENÍ ÚSTAVU

Ředitel
prof. MUDr. Jiří
Vorlíček, CSc.

Náměstek pro rozvoj,
vědu a výuku
doc. MUDr.
Dalibor Valík, Ph.D.

Náměstek
pro léčebně preventivní
péči
MUDr. Igor Kiss, Ph.D.

Náměstkyně
pro nelékařské
zdravotnické pracovníky
PhDr. Jana Kocourková

Náměstkyně pro
lékárenskou péči
PharmDr. Šárka
Kozáková, MBA

Ekonomický náměstek
Ing. Petr Kovařík

Náměstkyně pro
hospodářsko-technické
služby
Ing. Jana Nováčková

Náměstek pro právní
služby a personalistiku
Mgr. Radek Policar

SOUČASNÁ STRUKTURA PRACOVIŠŤ

LŮŽKOVÁ PRACOVIŠTĚ:

Klinika komplexní onkologické péče:
Přednosta: prof. MUDr. Rostislav Vyzula, CSc.
Primářka: MUDr. Katarína Petráková
Vrchní sestra: Bc. Darja Navrátilová
Kliniku komplexní onkologické péče tvoří lůžková oddělení A, B, C, D,
jednotka intenzivní péče,
stacionář a specializované ambulance.
Stacionář slouží k ambulantnímu podání onkologické léčby pod dohledem specializovaných sester a lékaře.

Oddělení chirurgické onkologie
Primář: MUDr. Vojtech Chrenko, CSc.
Vrchní sestra: Jana Vozdecká
Oddělení chirurgické onkologie tvoří lůžkové stanice A a B.

Oddělení urologické onkologie
Primář: MUDr. Jan Doležel. Ph.D.
Vrchní sestra: Vladimíra Žižková

Oddělení gynekologické onkologie
Primář: MUDr. Josef Chovanec, Ph.D.
Vrchní sestra: Zdeňka Pešová

Klinika radiační onkologie
Přednosta kliniky:
prof. MUDr. Pavel Šlampa, CSc.
Má oddělení. I. a II.
Primář: MUDr. Petr Čoupek
Vrchní sestra: Zdeňka Bednářová
Vedoucí radiologická asistentka: Jana Badurová

Oddělení anesteziologie a intenzivní onkologické péče
Primářka: MUDr. Helena Buřilová
Vrchní sestra: Hana Píšová
Oddělení má tři části:
anesteziologickou službu
ambulanci bolesti
lůžkovou část

2. NELŮŽKOVÁ PRACOVIŠTĚ

Oddělení radiologie
Primářka: MUDr. Helena Bartoňková
Vrchní laborant: Pavel Jaroš

Oddělení nukleární medicíny
Primář: MUDr. Karol Bolčák
Vrchní laborantka: Mgr. Jaromíra Mojžíšová.
Oddělení tvoří dvě části:
oddělení nukleární medicíny
pracoviště pozitronové emisní tomografie (PET, využití v onkologii, v kardiologii a v neurologii)

Oddělení laboratorní medicíny
Primář: doc. MUDr. Dalibor Valík, Ph.D.
Vrchní laborantka: Lucie Juránková

Oddělení rehabilitace a fyzikální medicíny
Primářka: MUDr. Aranka Korvasová
Vrchní fyzieoterapeutka: Mgr. Jana Chudíková

Oddělení klinických hodnocení
Vedoucí oddělení:
MUDr. Regina Demlová, Ph.D.

Oddělení genetiky a epidemiologie nádorů
Primářka: MUDr. Lenka Foretová, Ph.D.
Zástupce primářky: MUDr. Marie Navrátilová

Oddělení onkologické a experimentální patologie
Vedoucí: MUDr. Rudolf Nenutil, CSc.
Vedoucí laboratoří: Mgr. Šárka Bořilová
Úseková laborantka: Dagmar Kohoutková

3. AMBULANTNÍ PRACOVIŠTĚ

Centrální evidence a příjem pacientů ambulance Kliniky komplexní onkologické péče:
ambulance mamární
(nádorová onemocnění prsu) I.
ambulance mamární II.
ambulance mamární III.
ambulance obecné onkologie I.
ambulance obecné onkologie II.
ambulance obecné onkologie III.
ambulance uroonkologická
ambulance digestivní onkologie (zažívací trakt)
ambulantní chemoterapie – stacionář
konziliární ambulance

ODBORNÉ KOMISE
Mamární komise:
problematika zhoubného nádor prsu
Melanomová komise:
problematika zhoubných nádorů kůže.
Digestivní komise:
problematika zhoubných nádorů zažívacího traktu
Komise pro nádory mozku

Chirurgická ambulance
Gynekologické ambulance
Specializované ambulance
Anesteziologická ambulance
Ambulance léčby bolesti
Ambulance paliativní péče

Služby pro pacienty a širokou veřejnost

Ústavní lékárna

Úsek klinické psychologie
PhDr. Marta Romaňáková
Mgr. Lucie Rovenská
PhDr. Ivona Šporcrová

Sociální pracovnice
Jana Křížová, DiS
Marie Tomšíková

Onkologické informační centrum
vedoucí Centra komunikace s veřejností a tisková mluvčí MOÚ:
PhDr. Zuzana Joukalová
Odborná pracovnice: Mgr. Hana Puchriková
V onkologickém informačním centru je k dispozici v době – od 8.00 do 15.00 hodin každý všední den bezplatná nádorová telefonní linka 800 222 322, která je dostupná ze všech míst České republiky. Je jediná, která se zabývá nádorovým onemocněním obecně (ostatní jsou zaměřeny na jednotlivá onemocnění, například na rakovinu tlustého střeva nebo na rakovinu prsu).

Poradna pro zdravou výživu a odvykání kouření
Poradenství je bezplatné: v oblasti zdravého životního stylu, v prevenci civilizačních chorob, při snižování nadváhy, při zdravotních problémech souvisejících s potravinovými alergiemi, při poruchách příjmu potravy.

Relaxační centrum

Správa a administrativa
Úsek správy národního onkologického registru
Odborná knihovna
Odbor právních služeb a personalistiky
Odbor hospodářsko-technických služeb
Úsek zdravotních pojišťoven
Úsek kontroly a vnitřního auditu
Úsek pro zahraniční vztahy
Úsek informačních technologií a manažerského informačního systému
Úsek správy nemocničního informačního systému
Etická komise
Finanční oddělení
Obchodní oddělení

DETAŠOVANÁ PRACOVIŠTĚ
Kliniky komplexní onkologické péče:
Sdružení zdravotnických zařízení II, Zahradníkova ulice č. 2/8
Stacionář ambulantní lůžkové péče, FN u svaté Anny, Pekařská 53, Brno
Ambulance obecné onkologie, FN u svaté Anny, Pekařská 53
Nemocnice Boskovice

Kliniky radiační onkologie:
Ambulance, FN u svaté Anny, Pekařská 53, Brno
Lineární urychlovač – vyšetřovna lékaři, simulátor, FN u svaté Anny, Pekařská 53, Brno,

POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

BRADA, Zbyněk: Rukopis dopisu ze 30. listopadu 2005. Archiv Kabinetu dějin medicíny Lékařské fakulty Masarykovy univerzity.

REJTHAR, Aleš: Strojopisný záznam osobního rozhovoru. Archiv Kabinetu dějin medicíny, Lékařská fakulta Masarykovy univerzity, 2009.

ŠLAMPA, Pavel: Historie Masarykova onkologického ústavu a oddělení radiační onkologie. Šestistránkový rukopis, Archiv Kabinetu dějin medicíny, Lékařská fakulta Masarykovy univerzity.

Archiv Masarykovy univerzity v Brně, Listinné materiály z Dějin chirurgické kliniky Lékařské fakulty Masarykovy univerzity, Výstavba Domu útěchy 1929-1934, Prof. Julius Petřivalský, Primář Dr. Jaroslav Bakeš, Schůze akademického sboru Lékařské fakulty Masarykovy univerzity 1919-1939, Kuratorium nadace primáře Dr. Bakeše 1930-1952.

A3 Lékařská fakulta. C I, karton č. 50, Dům útěchy.

A3 Lékařská fakulta. A III/3, karton č. 1-5, zápisy ze zasedání profesorského sboru.

B 84 V. Kruta, Moje cesta vědou od prof. J. Kabelíka.

B 43 J. Roček, O dům útěchy v Brně.

Moravský zemský archiv v Brně, fond G32, karton 1. Pozůstalost Lucie Bakešové. Rodinný archiv Věry Lesné, vnučky J. Bakeše.

ABSOLON, Karel: Jaroslav Bakeš (chirurg, přírodovědec a filantrop). In Sborník Muzea Blansko, 2001, s. 31-37 (kde neúplný soupis Bakešových prací).

BAUMANNOVÁ, Dagmar: Bakeš – vnuk Jindřicha Wankla (130. výročí narození). In Sborník Muzea Blansko, 2001, s. 167-169.

Betatrón, zbraň člověka. Zdravie, květen 1974.

BEZDÍČKOVÁ, Erika: Zázračné paprsky, které nás obklopují. Rovnost, Rt, čtení na konci týdne, 29. 3. 1980, s. 1.

ČEJKA, Jiří: Pohled do minulosti Masarykova onkologického ústavu v Brně. Brno: MOÚ, 2004, stran 55.

FANU, James: Vzestup a pád moderní medicíny. Praha: Academia, 2001, stran 310.

FELLER, Andělín: Radiumkanony v léčení zhoubných nádorů. Časopis lékařů českých, 1939, č. 25, s. 618-621.

FRANĚK, Otakar: Dějiny české vysoké školy technické v Brně. Brno: VUT, 1969, stran 414.

FRÜHAUF, Jiří: Švédský rengenolog Erik Lysholm zemřel. Časopis lékařů českých, 1948, č. 6, s. 182.

GRYDIL, Igor: Kde zůstala národní hrdost? Věstník československých lékařů, roč. 1934, č. 7, s. 196.

h. (pod značkou): Zahájení provozu v Domě útěchy. Moravské noviny, 15. 6. 1934, s. 5.

HAMZA, František: Stanovy Spolku Dům útěchy v Brně, 1929.

Jak čeliti vzrůstajícímu nebezpečí rakoviny. Vydal spolek Domu útěchy, Brno, 1929, stran 8.

JIRÁSEK, Arnold: Profesor Dr. Julius Petřivalský, 1873-1945, In Česká a slovenská chirurgie v letech 1898-1945. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1956, s. 108-110.

JIRÁSEK, Arnold: Primář Dr. Jaroslav Bakeš, 1871-1930, In Česká a slovenská chirurgie v letech 1898-1945. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1956, s. 113-116.

JORDÁN, František a kol.: Dějiny univerzity v Brně. Brno: UJEP, 1969, stran 429.

-jz- (pod značkou): O dům útěchy v Brně. Lidové noviny, 21. 3. 1932, roč. 40, č. 148, Odpoledník.

KABELÍK, Jan: Albert Bohuslav: O Dům útěchy v Brně. Věstník československých lékařů, roč. 46, 23. 3. 1934, č. 12, s. 365-369.

KABELÍK, Jan: Organizace lékařského vedení Domu útěchy v Brně. Časopis lékařů českých, 1934, č. 5, s. 139-140.

KABELÍK, Jan: Dům útěchy v Brně. Demokratický střed, 2. 3. 1934.

KABELÍK, Jan: Zpráva o Wernerově přednášce, Časopis lékařů českých, 1935, roč. 74. s. 112.

KABELÍK, Jan: Schůze biologické společnosti. Časopis lékařů českých, 1936, roč. 75, s. 396.

KLADIVO, Berthold, (red.): Zlatá rodina. Blansko 1936.

KOFRÁNEK, Jaroslav: Za primářem dr. Jaroslavem Bakešem. Rozhledy v chirurgii a gynekologii, 1930, roč. X, s. 315-317.

- li.- (pod značkou) Co se vlastně bude stavět? Dům pro nemocné rakovinou nebo klášter? Moravský Přítel lidu, 2. 4. 1933.

LINHARTOVÁ, Věra: Trvalá panelová výstava 85 let od založení Bakešovy chirurgické nemocnice; Bakešův pavilon v MOÚ.

LINHARTOVÁ, Věra: Masarykův onkologický ústav v Brně, Medical Tribune, roč 1, č. 1, 17. 1. 2005, s. 36;

LINHARTOVÁ, Věra: Náhoda pomáhá pouze připraveným (K 70. narozeninám MUDr. Z. Mechla). Univerzitní noviny, 1999, roč. 6., č. 3, s. 22-25.

LINHARTOVÁ, Věra: Rozhovor s doc. MUDr. Janem Žaloudíkem, CSc., o Univerzitním onkologickém centru. Univerzitní noviny, 200, roč. 7, č. 1, s. 49-52.

LINHARTOVÁ, Věra: K historii klinické/experimentální a radiační onkologie v České republice. In Jurga, Ľudovít: Klinická a radiačná onkológia založená na dôkazoch. Martin: Osveta, (v tisku).

LINHARTOVÁ, Věra: Dějiny české onkologické společnosti. Storočenka. Praha: ČOS JEP, 2005, s.137-141.
LINHARTOVÁ, Věra: Skutkem a pravdou milovat lidi. Prof. MUDr. František Hamza (1868-1930). Brno: CERM 2008, stran 157.
LINHARTOVÁ, Věra: Záštita prezidenta republiky nad Národním onkologickým programem. Revue České lékařské společnosti J. E. Purkyně, 2006, R. 3, č. 4.
MECHL, Zdeněk, Vorlíček, Jiří, Němec, Jaroslav: Historie protinádorové terapie. Klinická onkologie, roč. 11, č. 6, 1998, s. 173-182.
MRÁZOVÁ, Jiřina: Pamět Ořechova. Vyprávění o lidských osudech. Ořechov, 2006.
NAVRÁTIL, Miroslav: Almanach českých lékařů. Praha, 1913.
NINGER, František: O ústav proti rakovině a novou nemocnici na Kraví hoře v Brně. Lidové noviny, 4. 3. 1933, s. 7.
NOVOTNÝ, Antonín: Dům útěchy 1928–1935. Brno, 1935.
NOVOTNÝ, Gustav: Působení MUDr. Jaroslava Bakeše v Třebíči v letech 1902-1909. In Západní Morava. Vlastivědný sborník 11. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost. Moravský zemský archiv, 2007, s. 83-106.
NOVOTNÝ, Gustav: MUDr. Jaroslav Bakeš (1871-1930). Sto pětatřicet let od narození, zapomenuté osobnosti historie Brna. In Forum Brunense, Sborník prací Muzea města Brna. Brno: Společnost přátel Muzea Brna, o. s., 2007, s. 85-111.
NULAND, Sherwin, B.: Lékařství v průběhu staletí. Praha: Columbus, 2000.
O Dům útěchy v Brně. Rozhovor s architektem Fischerem, prof. Drobným a prof. Laufbergerem. Moravská orlice, 26. 2. 1933.
O Dům útěchy v Brně. Záznam diskuse B. Boučka, J. Kabelíka, V. Neumanna a F. Ningera.
-pf- (pod značkou): O Dům útěchy v Brně. Moravské Národní osvobození. Praha, 25. 3. 1932.
PETŘÍK, Josef: Kdo bude vedoucím lékařem. Lidové noviny, 8. 2. 1934.
red.: Založení odbočky Spolku pro potírání zhoubných nádorů v Brně. Časopis lékařů českých, roč. 73, 1934, č. 6, s. 167.
red.: Vědecká organisace ústavů pro léčení a výzkum rakoviny v Brně. Moravské noviny, roč. 55, č. 45, 23. 2. 1934.
red.: Nový šéflékař Domu útěchy. Moravské noviny, roč 55, č. 33, 9. 2. 1934.
red.: Nový šéf laboratoří Domu útěchy. Moravské noviny, roč. 55, č. 56, 8. 3. 1934.
red. – Dům útěchy a lékařská fakulta v Brně. Demokratický střed, 9. 3. 1934.
REJTHAR, Aleš: Vzpomínka na prof. Jaroslava Švejdu. Klinická onkologie, 2006, roč. 19, č. 5, s. 282-283.
ROČEK, Josef: Lékařská fakulta pařížská otevřela ústav pro studium a léčení rakoviny. Hygiena, 1930, roč. 3, s. 134-136.
ŘÍHA, Jan: Boj proti rakovině ve Štýrsku. Hygiena, 1935, R 8, s. 171-172.
SCHOTT, Heinz: Kronika medicíny, Praha: Fortuna Print, 1994.
SKURSKÝ, Ladislav: Cholesterol a rakovina – počátky biochemie v Brně. In Brněnská věda a umění meziválečného období 1918-1939 v evropském kontextu. Sborník příspěvků. Brno: MU, 1993, s. 221-224.
-s. v. (pod značkou) Stavba Domu útěchy v Brně. Národní politika, 15. 2. 1933.
-s. v. (pod značkou) Sady na Kraví hoře. Národní politika, Praha, 15. 2. 1933.
ŠVEJDA, Jaroslav a kol.: On The History of The Research Institute for Clinical and Experimental Onkology. Brno: VÚKEO, 1986.
UHER, Jindřich: Janáček – Román života. Brno 1933.
UHER, Vilém: Zápis o schůzi. Časopis lékařů českých, 1946, roč. 85, č. 11, s. 597.
Věstník československých lékařů, roč. 1934, č. 12, s. 365-369.
VANÝSEK, Rudolf: Kdo bude vedoucím lékařem. Lidové noviny, 10. 2. 1934.
VANÝSEK, Rudolf: K článku prof. Kabelíka Organisace lékařského vedení Domu útěchy v Brně. Časopis lékařů českých, 1934, roč. 73, č. 6, s. 167.
VYZULA, Rostislav, ŽALOUDÍK, Jan: Univerzitní onkologické centrum. Sanquis, 2000, č. 26, s. 20.
WONDRÁK, Eduard: Sto let od narození primáře doc. dr. J. Bakeše. Rozhledy v chirurgii, 1971, roč. 50, s. 651.
WONDRÁK, Eduard: Prof. MUDr. Richard Werner – neprávem téměř zapomenutý rodák z Jeseníku, In Severní Morava, sv. 69, 1995, s. 67-69
ZAPLETAL, Vladimír: MUDr. Jaroslav Bakeš (1871-1930). Vlastivědná ročenka Okresního archivu v Blansku, 1972, s. 88-90.
ŽALOUDÍK, Jan: Co bylo, je a bude Univerzitní onkologické centrum. Univerzitní noviny, 2003. roč. 10, č. 1, s. 1-4.

JMENNÝ REJSTŘÍK

A

Absolon, K. 9, 12, 15
Absolonová-Bufková, K. 11
Adam, Z. 65
Albert, E. 13, 14, 18, 19, 34, 37, 47
Altaner, Č. 47

B

Babák, E. 16, 18, 23
Baborovská, J. 27
Bačová, P. 27
Bakeš, B. F. M. 11
Bakeš, F., X. 10, 11, 12
Bakeš, J. 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 40, 44, 48, 50, 55, 68, 73
Bakešová, A., V. 19
Bakešová, L. 8, 9, 10, 11, 12, 19, 23, 25, 26, 27, 28, 33, 34, 35, 36
Bártek, J. 61, 62
Bártková, J. 62
Bednařík, O. 65
Běhálková, F., X. 10
Bělehrádek, J. 26, 28, 33, 49
Bezdíčková, E. 54
Billroth, T. 13, 41
Borůvka, O. 49
Bouček, B. 32, 35, 36, 39, 40
Bozděch, Z. 56
Brada, Z. 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54
Bukáček, J. 51

C

Caha, A. 53
Czerny, V. 37, 41

Č

Čapek, K. 27
Čejka, M 49, 67, 70
Černá, J. 27
Černoch, M. 61, 62
Červ, L. 61, 73

D

Dienstbier, Z. 58
Dougall, M. 46
Drbal, J. 61, 63, 73
Drozdová, A. 57, 73
Dušek, L. 65

E

Ehmann, E. 37
Einstein, A. 15
Engliš, K. 12, 16, 27
Englišová, V. 27

F

Feller, A. 42, 44, 45
Fischer, V. 37
Forssell, H. 45
Franěk, O. 16

G

Grydil, I. 39

H

Habermann, G. 22
Hájek, R. 65
Hamsík, A. 16
Hamza, F. 26, 28, 33
Havelková, V. 11
Havlásek, L. 50
Hejduk, B. 36
Herčík, F. 47, 49
Hitler, A. 42
Hladký, R. 56
Hnilica, L., S., 51
Holoubek, I. 51, 65
Holý, J. 40
Hora, F. 33
Hostinský, O. 33
Hrdlička, M. 49
Hyrtl, J. 13

Ch

Chaloupek, K. 54
Chrobák, R. 41

J

Janáček, L. 10, 12, 15
Janík, H. 16
Jarallah, A. 55
Jedlička, R. 14, 15
Jeřábek, V. K. 11
Jirásek, A. 18, 21
Joukalová, Z. 68

K

Kabelík, J. 37, 38, 39, 40, 42, 46, 54
Kadlecová, D. 56, 73
Kalusch, K. 53
Kalvoda, A. 61
Kameníček, F. 16
Kaposi, M. 41
Kašťák, B. 60, 61, 73
Katolický, K. 16

Kiss, I. 65, 74
Kocourková, J. 74
Kofránek, J. 14, 16, 17, 19, 24
Kolář, V. 49, 53, 56
Kopečný, J. 61
Kostlivý, Š. 16
Kotas, J. 49
Kousalík, F. 26
Kovařík, J. 54, 55, 60, 62, 74
Koza, I. 56
Kozáková, Š. 74
Kozubík, A. 65
Křepela. E. 62
Kříženecký, J. 47, 50
Kubeš, J. 56
Kučera, P., L. 16, 20
Kyselka, F. 11, 36

L

Lane, D. 61
Lang, B 62
Laufberger, V. 16, 32
Leiter, J. 17
Lesná, V. 27, 36
Linhartová, V. 59, 65, 67, 68
Lukáš, J. 62
Lysholm, E. 45

M

Mánes, J. 12
Martinec, T. 49
Masaryk, T., G. 7, 8, 11, 12, 15, 16, 18, 19, 20, 22, 25, 26, 28, 34, 35, 36, 40, 41, 42, 43, 46, 48, 50, 55, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 67, 69, 70
Masaryková, A. 11, 26, 35
Maydl, K. 18
Mayer, J. 65
Mechl, Z. 55, 60, 63
Merhaut, J. 15
Mitrovský, V. 11, 12
Morávek, V. 7, 21, 38, 45, 46, 47, 49, 50, 54, 73
Mrázová, J. 10, 11
Müller, G. 32, 36

N

Navrátil, J. 53, 54
Němec, J. 15, 43, 46, 55
Nenutil, R. 62
Neumann, V. 32, 34, 36, 39, 50, 58
Neumannová, R. 65
Niegratschka, R. 47, 51
Ninger, F. 33, 39
Nováčková, J. 74
Novák, F., V 37, 38
Novotný, A. 24, 28, 34, 37, 38, 43, 50
Novotný, G. 8, 14, 26, 36
Nurs, P. 61

O

Ostrčil, A. 16
Ott, O. 57

P

Pačovský, M. 60
Pavlík, F. 15
Pelnář, J. 39
Petřík, J. 37, 38, 40
Petřivalský, J. 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 32, 33, 34, 35, 36, 40, 54
Polák, L. 49
Preissová, G. 27
Prokeš, V. 53

R

Racek, V. 33
Reifferscheidtová, S. 9
Rejthar, A. 55, 59, 61, 62
Roček, J. 35, 36
Rokitanský, K. 13
Rösler, F 15
Rous, P. 46
Rouss, G. 39

S

Sedláček, J. 16
Selassie, H. 56
Scheinpflug, K. 27
Schneider, J. 62
Sieber, E. 32
Skřičková, J. 65
Skurský, L. 46, 47, 50
Slavík, B. 36
Smetana, B. 10
Spurný, L. 65
Stašek, V. 58
Stašková, Z. 62
Steyskalová, M. 25, 27
Strauss, M. 61
Studnička, F., K. 16

Š

Šámal, P. 26
Šimek, A. 49
Šimíčková, M. 60
Škoda, J. 13
Škorpil, F. 53
Šlampa, P. 56, 66
Šoltésová, E., M. 27
Šprindrich, J. 38, 44, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 73
Štejfa, J. 56
Štěrba, J. 55, 65
Švejda, J. 52, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 73

T

Temin, H., M. 47
Temmel, E. 11
Thurzo, V. 47, 53
Trýb, A. 26, 28, 33

U

Uher, J. 15
Uher, V. 49, 50, 53
Úlehla, V. 46

V

Vacek, B. 37
Valík, D. 74
Vanýsek, R. 16, 26, 28, 38, 39
Vermousek, I. 61
Veselá, Z. 54
Vojtěšek, B. 62
Völker, O. 16, 22, 26, 28, 33, 36
Vorlíček, J. 55, 63, 64, 65, 67, 69, 73, 74
Vrchlický, J. 18
Vyzula, R. 65, 66, 67, 68, 69, 73

W

Wankel, J. 9, 12, 13
Wankelová, M. 11
Weigner, K. 39
Weiss, V. 18
Welzl, J. 27
Werner, F. 61
Werner, R. 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 73
Wertheim, E. 13, 14
Willise, R., A. 58
Winkler, A. 53
Wondrák, E. 41, 42

Z

Zapletal, V. 50
Zawisch-Ossenitz, M. 19
Zeman, M. 10

Ž

Žaloudík, J. 62, 63, 65, 67, 68, 73
Ženatý, B. 26, 27

Významné návštěvy v MOÚ za posledních pět let

Václav Klaus (vlevo nahoře)
Tomáš Julínek (vpravo nahoře)
David Lane (vpravo uprostřed),
objevitel genu P53
Marshall Warren Nirenberg, nositel Nobelovy ceny za fyziologii a medicínu (1968 – dole)

David Rath (vlevo nahoře)
Daniela Filipiová (vpravo nahoře)
Dominik Hašek (vlevo)
Bohuslav Sobotka (dole)

Dana Jurásková

Kulturní akce pořádané edukačním centrem jako psychoprofylaktická léčba

Výstavy už také mají svou dlouhodobou tradici – pravidelně po měsíci jsou na stěnách ve druhém patře Švejdova pavilonu Masarykova onkologického ústavu vystavovány obrazy známých výtvarných umělců z celé ČR.

Výstava kreseb Marie Plotěné
Obraz Žluté kosatce Ivany Barazi (vlevo)

Alena Kojdlová
Život nejen na kolech
ateliér Studánka

Koncerty pro pacienty se konají pravidelně každý měsíc. Vystupují na nich populární hudebníci a zpěváci, mnozí opakovaně, bez nároku na odměnu.

Ilona Csáková

Hana Ulrychová

Marek Eben

Laďa Kerndl

Lenka Filipová
Wabi Daněk

Preventivní programy Ligy proti rakovině Brno

Liga proti rakovině Brno je samostatný právní subjekt (nezávislý na Lize proti rakovině Praha). Jejími členy jsou ve většině případů zaměstnanci Masarykova onkologického ústavu. Předsedá jí MUDr. Milana Šachlová, CSc. Jedním z cílů je prevence nádorových chorob a touto činností oslovuje širokou veřejnost. Uvádíme například tyto aktivity:

Už ke každoročně opakovaným akcím, patří *Plavba za zdravím* v měsíci září. Na plavbu po Brněnské přehradě je zvána veřejnost, program je zaměřen na informace o aktuálních preventivních onkologických programech, o rizikových faktorech vzniku zhoubného nádoru, o zdravé výživě. Zájemci si také mohou změřit obsah kysličníku uhelnatého ve vydechovaném vzduchu, krevní tlak i množství tuku v těle. Program bývá obměňován. K dobré pohodě vždy hraje nějaký hudební soubor, to vše je bezplatné. (Sponzorsky se podílí Dopravní podnik města Brna.)

Zdařilou akcí po několik let byla výtvarná a sportovní soutěž nazaná *Típni to!* s doprovodným sloganem *„Zdravé děti ve zdravém městě, ve zdravé škole“*. Cílovou skupinou byla školní mládež. Průzkumy potvrzují, že roste počet dětí, které pravidelně kouří. K akci se připojila řada základních škol z Brněnska. Cílem sportovně osvětového programu je nenásilnou formou a s využitím přirozené hravosti a soutěživosti dětí upozornit na některá zdravotní rizika a nutnost prevence.
Výtvarná část soutěže o vtipnou kresbu proti kouření byla vyhodnocena, nejlepší dětské kresby odměněny, většina pak byla vystavena v Křížové chodbě Nové radnice v Brně (od 7. do 25. listopadu 2006). Na organizaci se podílel také Masarykův onkologický ústav a Lékařská fakulta Masarykovy univerzity.

Další oblíbenou akcí Ligy proti rakovině Brno je tematická soutěž pro děti Malování na chodníku

Pro rok 2009 byl vydán reprezentativní a umělecky hodnotný kalendář s úvodním mottem „Největší dárek pro dítě je zdravá máma". Umělecký fotograf Petr Šebl pro kalendář nafotil maminky – tváře známé z veřejného života – s jejich dětmi, v kostýmech symbolizujících jednotlivé měsíce roku, které navrhli a zhotovili studenti Střední průmyslové školy oděvní v Prostějově. Všichni zainteresovaní pracovali zdarma. Kalendář měl dvojí formát, nástěnný a stolní. a jistě splnil svůj účel u všech, kteří se s ním setkali. (Projekt finančně podpořila Mlékárna Hlinsko, s. r. o. a VZP).

Srpen – zuzana susová s dcerou elou

Září – Alena Antalová s dcerou Elenkou

Dlouhodobou a široce informativní i emocionální působnost nesporně měla reklamní Tramvaj pro zdraví

K přednostem všech preventivně–propagačních akcí patří jejich popularizace prostřednictvím tiskových konferencí. Organizačně je garantuje PhDr. Zuzana Joukalová.

Vydal Masarykův onkologický ústav
v roce 2010
Autorka: Věra Linhartová
Náklad: 1000 ks
Grafické zpracování: Jonatán, g. s.
Fotografie jsou vlastnictvím MOÚ
a soukromých osob